

Cornelius Nepos

Cornelii Nepotis Qvi Vvlgo Perperam Æmilius Probus Dicitvr Vitæ Excellentivm Imperatorvm

Editio Tertia, Halæ: Impensis Orphanotropei, MDCCLXVI.

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn889534446>

Druck Freier Zugang

20.a - 16.

F. Crull.
1808

Cd 6896.

~~C. II. e. 3460.~~

CORNELII
NEPOTIS

QVI

VVLGO PERPERAM

ÆMILIVS PROBVS

DICITVR

VIT

EXCELLENTIVM

IMPERATORVM. C. J. F. Crum

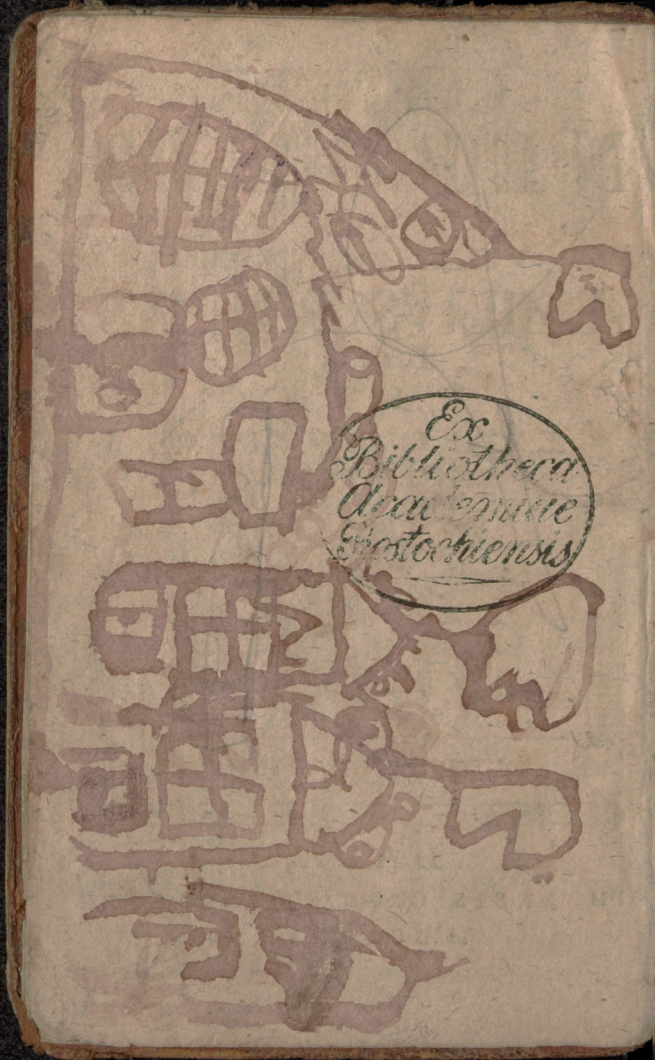
EDITIO TERTIA. DIE.

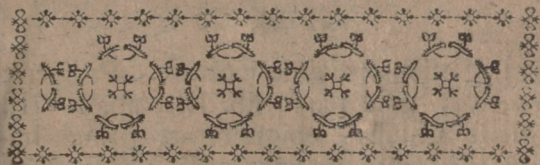
HALÆ,

IMPENSIS ORPHANOTROPHÆ.

M DCC LXVI.

Ex
Bibliotheca
Academica
Gostochiensis

CORNELII NEPOTIS

V I T A,

ARGUMENTVM, OPERA,

TEMPVS HVIVS SCRIPTI,

A GER. IO. VOSSIO

CONCINNATA

Lib. I. Cap. XIV. de Historicis Latinis.

CORNELIVS NEPOS, & ante Cæsaris dictaturam, & eo dictatore, & postea vixit. Hieronymus in Chronico Eusebiano refert illum ad annum Augusti quartum. Nec cuiquam repugnem, colligenti inde, tum demum, divulgare ea cœpisse opera,

ra, quibus maxime inclaruit. Padi erat
accola, teste Plinio lib. III. cap. XVIII.
unde Catullo, epigrammate primo Ita-
lus; Aufonio autem, epist. XXIV. Gal-
lus vocatur. Nempe quia Italia Trans-
padana diceretur Gallia Togata. De
urbe patria quicquam se habere com-
perti, negat Elias Vinetus in Aufon.
Idyll. VII. At Veronensem fuisse, in
Leandri Alberti Italia lego: uti & in
Cosmographia optimi, atque amicissi-
mi quondam viri, Pauli Merulae. Imo
ex Veronensium historicorum syllabo,
(quem doctissimus, amplissimusque Alex-
ander Becellus, Veronensis urbis Can-
cellarius fecit, ac illustrissimus Comes,
Fernandus Nogarola, vir ut genere,
ita litterarum studio nobilissimus, cum
V. Cl. Laurentio Pignorio, atque is me-
cum communicavit) intelligo, natum
fuisse Nepotem in Hostilia: qui Veron-
ensium vicus est, Tacito, Plinio, Cas-
siodoro, & Antonino in Itinerario me-
moratus, hodieque Ecclesiasticae Veron-
ensium jurisdictioni subditus. Histo-
ricus

illustrium virorum, quorum Gellius meminit lib. XI. cap. VIII. & Servius in I. Aeneid. Eorum librum I. XV. & XVI. citat Charisius. Ex his habemus viginti duos exterarum gentium Imperatores. Ceteris libris egisse de Romanis, hæc ejus verba ostendunt, in extrema Hannibalis vita: „Sed nos tempus est hujus libri facere finem, & Romanorum explicare Imperatores: quo facilius, collatis utrorumque factis, qui viri præferendi sint, possit judicari.„ Operis ejus genuina inscriptio patet ex ultimis hisce præfationis verbis: „Quare ad propositum veniemus, & in hoc exponemus libro **VITAS EXCELLENTIUM IMPERATORVM.**„ Præter Imperatores seorsum exarasse librum de Regibus, argumento hæc erunt, quæ Timoleontis vitæ subdit: „Hi fere fuisse Græciæ gentis duces, qui memoria digni videbantur, præter reges. Namque eos attingere nolumus, quod omnium res gestæ separatim sunt relatae.

latae.

latæ. Neque tamen hi admodum sunt multi. „ Externi imperatores, quos habemus, Aemilii esse Probi, a multis creduntur. Qui error inde provenit, quod librario id fuerit nomen, qui vitas eas partim sua, partim patris & matris manu scriptas obtulit. Hoc ita esse, ostendunt versiculi, qui vitis istis præmitti in Manuscriptis solent. Ac nec Aemilium, nec Theodosiani ævi quemquam, eorum esse librorum auctorem, abunde arguit pura, & Romana dictio. Opinetur aliquis, ut Trogus ab Justino, ita ab Aemilio, qui sub Theodosio vixit, in compendium esse redactum Nepotem. Sed aliud suadet operis concinnitas, & illa præfandi ratio, quæ est in Epaminondæ vita, ac in Pelopida inprimis, ubi brevitatem justam pollicetur. Attamen sententia hæc, licet erronea, minus periculi habeat, dummodo extra controversiam maneat, Aemilium omnia de purissimis Nepotis fontibus hausisse. Sane Tulliani esse ævi scri-

ptorem, neque alium quam Nepotem;
tum veterum aliquot librorum indicio
cognoscitur, tum etiam quod ad Pom-
ponium Atticum (cujus idem rogatu
de vita Catonis librum fecit) vitæ istæ
scribantur: utcunqve id in quarto
Miscellaneorum suorum neget Hiero-
nymus Magius, qui ipsa Nepotis præ-
fatione satis refellitur. Accedit & al-
tera ratio. Nam his in libris ea lege-
re est, quæ opus hoc scriptum esse
clamant, quo tempore Pompejus, &
Cæsar, plus poterant, quam libera in
republica expediret. Ea Lambinus lo-
ca congeffit, ut nihil attineat illa hic
reponere. Nec libris istis de viris il-
lustribus solum persecutus est excel-
lentes Imperatores: sed etiam com-
mentationibus claros. Quod argumen-
tum signat B. Hieronymus, præfatio-
ne de Scriptoribus Ecclesiasticis: ubi
Nepotem inter eos refert, quorum
exemplo acturus sit de iis, qui scri-
bendo claruerunt. Eggit autem Ne-
pos, tum de Græcis auctoribus, tum de
de

de Latinis. De Græcis colligo inde, quod in Dionis vita dicat, librum se fecisse de illustribus historicis: in quo inter alia tractarit de Philisto historico. De Latinis, argumento sunt plurima. Nam de Terentio egisse, ex Suetonio scimus in Terentii vita, Donato perperam tributa. Ad hæc primum de vita Ciceronis librum Gellius citat lib. XV. cap. XXVIII. Eoque ex opere fragmentum Hieronymus adfert epist. ad Pammachium. Imo verisimile est, inde esse, tum vitam T. Pomponii Attici, quæ existat, tum vitam Catonis, quam istis claudit verbis: „Hujus de vita, & moribus, plura in eo libro persecuti sumus, quem separatim de eo fecimus, rogatu Titii Pomponii Attici. Quare studiosos Catonis ad illud volumen relegamus.„ Aperte indicat, eo nunc de Catone brevius se agere, quia separatim de eodem scripserit. Ergo vita illa Catonis, quam paucis perstrictam habemus, majoris pars est voluminis,

nis, in quo Romanorum complurium vitæ continerentur. Reliquit etiam exemplorum libros, quos citant Gellius lib. VII. cap. XVIII. & Charisius lib. I. Alia quoque ejusdem laudant veteres: sed non item, quæ ad historiam pertineant. Nam ex epistola ejus ad Ciceronem quaedam Lactantius adfert lib. III. Institut. Divinar. cap. XV. Quemadmodum & Ciceronis ad Nepotem epistolæ meminit Tranquillus in Julio cap. LV. Ammian. Marcellinus initio lib. XXVI. ac Priscianus lib. VIII. Imo & secundum Ciceronis epistolarum librum ad Nepotem Macrobius citat libro II. Saturnal. cap. I. Quodsi quis fragmenta omnia Nepotis desideret, longe iis colligendis priorum vicit industriam Andreas Schottus. Hermolaus Barbarus castigationibus in Plinii lib. XV. cap. XXIX. censet libellum de Viris illustribus, qui Plinio tribui solet, Cornelii Nepotis esse, haud Plinii: atque id veteribus codd. adstrui posse, asseverat. Etiam Jani hæc Par-

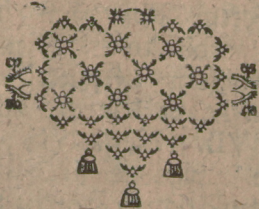
Par-

Parrhasii sententia fuit. Utrius sit, dubitari ait Vinetus, nec ea de re statuere quidquam ausus est. Imo aliqui, aut Suetonium aut Tacitum, esse auctorem putarunt: ut indicat Gyraldus dialogo XXVI. Sed omnino sunt Sexti Aurelii Victoris: ut satis nunc constat ex editione Andreae Schotti. Non dubito interim, quin pleraque ex Nepote Victor desumerit. Nam quod Ludovicus Vives lib. V. de tradendis disciplinis, Nepotem, ait, de Græcis solum ducibus scripsisse: id satis refellitur verbis Nepotis antea adductis. Vir doctissimus, Jo. Maria Catanæus, commentario in Plinii librum IV. epist. XXVIII. quæ ad Severum scripta est, etiam Daretem Phrygium a Nepote translatum arbitratur. Nempe decipit eum vulgaris ἐπιγραφή. Attamen & hic aqua hæret Vineto, notis in Aufon. Idyll. VII. Negat esse, qui certi aliquid de translatione hac ausit affirmare. Atqui omnes, quibus ullum in hisce litteris iudicium est, satis vident,
nec

nec Daretem illum esse genuinum: nec
dictionem ejus Augustæam sapere æta-
tem; sed recentiorem multo. Nepo-
tem autem Cæsaris Augusti ævo obiisse,
Plinius testatur, lib. IX. cap. XXXIX.
Atque hoc fortasse impulit Genebrar-
dum, ut putaret, eum nato jam Chri-
sto superstitem fuisse: qui & Jacobum
Gualterium, cum primum tabulas ede-
ret Chronographicas, in eam senten-
tiam pertraxit. Sed Nepotem eo us-
que ætatem prorogasse, nemo temere
dixerit, qui tanti eum in litteris nomi-
nis jam Tullii, Attici, Catulli
temporibus fuisse cogi-
tarit.

TESTI-

TESTIMONIA.

Constantissimo civitatis nostræ testimonio C. Cornelium Nepotem, virum doctissimum, & Antiquitatum omnium peritissimum, Veronensem fuisse traditur. Cui in summa curia cum reliquis Veronensibus illustribus etiam Statua posita est ex publica auctoritate. Hic in Urbe, Ciceronis & Caesaris tempore, vixit, pervenitque usque ad Augusti principatum. Scripsit disertissime Illustrium Virorum vitas. Quarum tantum Pomponii Attici extat; quæ ceterarum facile Specimen indicare potest. Scripsit accuratissime rerum Romanarum Chronicon, vel de Temporibus librum, in quo brevi explicatione omnis ævi memorias complexus est. Onuphr. Panvin. Catal. Illustr. Scriptor, Veronens.

Cornelius Nepos quam elegans sit scriptor, ex vita Pomponii Attici cognoscere licet. Dictio certe venustissima & simplicissima: in disponendo nihil illo accuratius, in fide nihil sanctius. Petr. Nann. de clar. Cornel.

Limatissimus scriptor, cujus iudicium Cicero revereri solet. Sciopp. de stylo pag. 153.

Capio purissimum illum Scriptorem aliquando castigatorem edere, quem tum docebimus esse Cornelium Nepotem, non vero Æmilium Probum, ut vulgo putant. Obert. Gifan Conject. in Lucret.

Nepos, castigatissimæ moderationis auctor, cum abstinere illa orationum splendidiorè cura, descriptionumque productiore, ambitu constituisset, quæ-

GIANG-

cunque ad ingenium, disciplinam, privatam consuetudinem pertinent, breviter ac veluti una con-
gestione, absolvit: Cetera actionibus publicis earumque rationibus informandis bona fide attemperat. Ioan. Henr. Boecler, in Comment. ad Bernegg.

Neuter horum (de Casare & Nepote agit) satis nunquam laudari potest, præsertim ob seculi nostri consuetudinem, quo plerisque alia omnia facilius placent, quam id, quod in Casare & Nepote præcipuum judicant eruditi. Sed Nepotis quidem magis exposita dulcedo & gratia est: omnis enim ejus scriptio in moribus explicandis, quæ laudi aut vitio dari merentur, enarrandis sententiarum civilitate & similitudine, exemplorum quoque jucunda varietate & celebritate lectorem allicit: ipsaque dictio, quamvis simplicitati studere videatur, delectu verborum, compositione, sensu statim aliquid suæ suavitatis, etiam non astimantibus aut intelligentibus, insinuat. Boecler. de eloquent. Polit. n. 43.

Habemus etiam egregium de viris excellentium Imperatorum libellum, quæ ut alius esse credam, quam Cornelii Nepotis, animum inducere non possum: quippe cetera congruunt, sed præcipue Inscriptio ad Atticum, & iersum valde, & elegans scribendi genus, quod non alii seculo convenit, quam, ut ita dicam, puro puro latino, quale fuit Nepotis. Roland. Marefius, Epistolar. lib. 2. epist. 5.

COR-

CORNELII NEPOTIS
(vulgo ÆMILII PROBI)
VITÆ
EXCELLENTIVM
IMPERATORUM.

PRÆFATIO.

Non dubito, fore plerosque, Attice, qui hoc genus scripturæ leve, & non satis dignum summorum virorum personis judicent, cum relatum legent, quis musicam docuerit Epaminondam, aut in ejus virtutibus commemorari, saltasse eum commode, scienterque tibiis cantasse. Sed hi erunt fere, qui expertes litterarum Græcarum, nihil rectum, nisi quod ipsorum moribus conveniat, putabunt. Hi, si didicerint, non eadem omnibus esse honesta atque turpia, sed omnia majorum institutis judicari; non admirabuntur, nos in Graiorum virtutibus exponendis mores eorum secutos. Neque enim Cimoni fuit turpe, Atheniensium
A sum-

summo viro, sororem germanam habere in matrimonio; quippe cum ejus cives eodem uterentur instituto. at id quidem nostris moribus nefas habetur. Laudi in Græcia ducitur adolescentulis, quam plurimos habere amatores. Nulla Lacedæmoni tam est nobilis vidua, quæ non ad scenam eat mercede conducta. Magnis in laudibus tota fuit Græcia victorem Olympiæ citari, in scenam vero prodire, & populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini. quæ omnia apud nos partim infamia, partim humilia, atque ab honestate remota ponuntur. Contra ea pleraque nostris moribus sunt decora, quæ apud illos turpia putantur. quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cujus materfamilias non primum locum tenet ædium, atque in celebritate versatur? quod multo fit aliter in Græcia, nam neque in convivium adhibetur, nisi propinquorum: neque sedet nisi in interiore parte ædium, quæ gynæconitis appellatur, quo nemo accedit, nisi propinqua cognatione conjunctus. Sed plura persequi tum magnitudo voluminis prohibet, tum festinatio, ut ea explicem, quæ exorsus sum. Quare ad propositum veniemus, & in hoc exponemus libro *de vita excellentium imperatorum.*

I.
MILTIADES.

Miltiades, Cimonis filius, Atheniensis, cum & antiquitate generis, & gloria majorum, & sua modestia, unus omnium maxime floreret; eaque esset aetate, ut non jam solum de eo bene sperare, sed etiam confidere cives possent sui, talem futurum, qualem cognitum iudicarunt: accidit, ut Athenienses Chersonesum colonos vellet mittere. Cujus generis cum magnus numerus esset, & multi ejus demigrationis peterent societatem: ex his delecti Delphos deliberatum missi sunt, qui consulerent Apollinem, quo potissimum dace uterentur. nam tum Thraces eas regiones tenebant, cum quibus armis erat dimicandum. His consulentibus nominatim Pythia præcepit, ut *Miltiadem sibi imperatorem sumereut: id si fecissent, incepta prospera futura.* Hoc oraculi responso Miltiades cum delecta manu classe Chersonesum profectus, cum accessisset Lemnum, & incolas ejus insulæ sub potestatem redigere vellet Atheniensium, idque ut Lemnii sua sponte facerent, postulasset; illi irridentes responderunt: *tum id se facturos, cum domo navibus proficiscens vento aquilone venisset Lemnum.* Hic enim ventus a septentrionibus oriens, adversum tenet Athenis proficiscentibus. Miltiades morandi tempus non habens, cursum direxit, quo tendebat, pervenitque Chersonesum.

A 2

II. Ibi

II. Ibi brevi tempore barbarorum copiis disjectis, tota regione, quam petierat, potitus, loca castellis idonea communivit: multitudinem, quam secum duxerat, in agris collocavit: crebrisque excursionibus locupletavit. Neque minus in ea re prudentia, quam felicitate, adjutus est. nam cum virtute militum devicisset hostium exercitus, summa æquitate res constituit, atque ipse ibidem manere decrevit. Erat enim inter eos dignitate regia, quamvis carebat nomine. neque id magis imperio, quam justitia, consecutus. neque eo secius Atheniensibus, a quibus erat profectus, officia præstabat. Quibus rebus fiebat, ut non minus eorum voluntate perpetuo imperium obtineret, qui miserant; quam illorum, cum quibus erat profectus. Chersoneso tali modo constituta Lemnum revertitur, & ex pacto postulat, ut sibi urbem tradant. illi enim dixerant, *cum vento borea domo profectus eo pervenisset, sese dedituros: se autem domum Chersonesi habere.* Cares, qui tum Lemnum incolabant, etsi præter opinionem res ceciderat, tamen non dicto, sed secunda fortuna adversariorum capti, resistere ausi non sunt, atque ex insula demigrarunt. Pari felicitate ceteras insulas, quæ Cyclades nominantur, sub Atheniensium redegit potestatem.

III. Eisdem temporibus Persarum rex Darius, ex Asia in Europam exercitu trajecto, Scythis bellum inferre decrevit. pontem fecit in Istro flumine,

mine, quæ copias traduceret. eius pontis, dum ipse abesset, custodes reliquit principes, quos secum ex Ionia & Æolide duxerat. quibus singulis ipsarum urbium perpetua dederat imperia. sic enim putavit, facillime se Græca lingua loquentes, qui Asiam incolerent, sub sua retenturum potestate, si amicis suis oppida tuenda tradidisset: quibus se oppresso, nulla spes salutis relinqueretur. in hoc fuit tum numero Miltiades, cui illa custodia crederetur. Hic, cum crebri afferrent nuntii, male rem gerere Darium, premique a Scythis, Miltiades hortatus est pontis custodes, ne a fortuna datam occasionem liberandæ Græciæ dimitterent. nam si cum his copiis, quas secum transportaverat, interiisset Darius, non solum Europam fore tutam, sed etiam eos, qui Asiam incolerent Græci genere, liberos a Persarum futuro dominatione & periculo. Id & facile effici posse. ponte enim rescisso regem vel hostium ferro, vel inopia, paucis diebus interiturum. Ad hoc consilium cum plerique accederent, Histiaus Milesius, ne res conficeretur, obstitit, dicens, non idem ipsis, qui summas imperii tenerent, expedire, & multitudini: quod Darii regno ipsorum interiret dominatio. quo extincto ipsos potestate expulsos civibus panas daturus. Itaque adeo se abhorreere a ceterorum consilio, ut nihil putet ipsis utilius, quam confirmari regnum Persarum. Hujus cum sententiam plurimi essent secuti, Miltiades non dubitans, tam multis consiliis ad regis aures consilia sua perventura, Cherso-

nefum reliquit, ac rursus Athenas demigravit. Cuius ratio etsi non valuit, tamen magnopere est laudanda: cum amicior omnium libertati, quam suae fuerit dominationi.

IV. Darius autem, cum ex Europa in Asiam rediisset, hortantibus amicis, ut Græciam redigeret in suam potestatem, classem quingentarum navium comparavit, eique Datim præfecit, & Ariaphernem; hisque ducenta peditum millia & decem equitum dedit: causam interserens, *se hostem esse Atheniensibus, quod eorum auxilio Iones Sardes expugnassent, suaque præsidia interfecissent.* Illi præfecti regii, classe ad Euboeam appulsa, celeriter Eretriam ceperunt, omnesque ejus generis cives abreptos in Asiam ad regem miserunt. Inde ad Atticam accesserunt, ac suas copias in campum Marathona deduxerunt. Is abest ab oppido circiter millia passuum decem. Hoc tumultu Athenienses tam propinquo, tamque magno permoti, auxilium nusquam, nisi a Lacedæmoniis, petiverunt: Philippidemque cursorem ejus generis, qui hemerodromi vocantur, Lacedæmonem miserunt, ut nuntiaret, quam celeri opus esset auxilio. Domi autem creati decem prætores, qui exercitui præessent: in eis Miltiades, inter quos magna fuit contentio, utrum mœnibus se defenderent, an obviam irent hostibus, acieque decernerent. Unus Miltiades maxime nitebatur, *ut primo quoque tempore castra fierent. Id si factum esset, & civibus animum*

num

num accessurum, eum viderens de eorum virtute non desperari: & hostes eadem re fore tardiores, si animadvertirent auderi adversus se tam exiguis copiis dimicare.

V. Hoc in tempore nulla civitas Atheniensibus auxilio fuit præter Platæenses. ea mille militum. Itaque horum adventu decem millia armatorum completa sunt: quæ manus mirabili flagrabat pugnandi cupiditate. quo factum est, ut plus, quam collegæ, Miltiades valuerit. eius enim auctoritate impulsæ Athenienses copias ex urbe eduxerunt, locoque idoneo castra fecerunt. deinde postero die sub montis radicibus, acie e regione instructa, nova arte, vi summa prælium commiserunt. namque arbores multis locis erant raræ, hoc consilio, ut & montium tegerentur altitudine, & arborum tractu equitatus hostium impediretur, ne multitudine clauderentur. Datis, etsi non locum æquum videbat suis, tamen fretus numero copiarum suarum conflagere cupiebat: eoque magis, quod, priusquam Lacedæmonii subsidio venirent, dimicare utile arbitrabatur. Itaque in aciem pedum centum, equitum decem millia produxit, præliumque commisit. In quo tanto plus virtute valuerunt Athenienses, ut decemplem numerum hostium profligarent: adeoque perterruerunt, ut Perseæ non castra, sed naves peterent. Qua pugna nihil adhuc est nobilius. nulla enim unquam tam exigua manus tantas opes prostravit.

A 4

VI. Cu-

+ millia

VI. Cuius victoriæ non alienum videtur, quale præmium Miltiadi sit tributum, docere quo facilius intelligi possit, eandem omnium civitatum esse naturam. Ut populi nostri honores quondam fuerunt rari & tenues, ob eamque causam gloriosi; nunc autem effusi atque obsoleti: sic olim apud Athenienses fuisse reperimus. namque huic Miltiadi, qui Athenas, totamque Græciam liberavit, talis honos tributus est in porticu, quæ Pæcile vocatur, cum pugna depingeretur Marathonis: ut in decem prætorum numero prima ejus imago poneretur, isque hortaretur milites, præliumque committeret. Idem ille populus, posteaquam majus imperium est nactus, & largitione magistratuum corruptus est, trecentas statuas Demetrio Phalereo decrevit.

VII. Post hoc prælium classem septuaginta navium Athenienses eidem Miltiadi dederunt, ut insulas, quæ barbaros adjuverant, bello persequeretur. quo imperio plerasque ad officium redire coegit, nonnullas vi expugnavit. Ex his Parum insulam opibus elatam, cum oratione reconciliare non posset; copias e navibus eduxit, urbem operibus clausit, omnique comœatu privavit: deinde vineis ac testudinibus constitatis, propius muros accessit. Cum jam in eo esset, ut oppido potiretur, procul in continenti lucus, qui ex insula conspiciabatur, nescio quo casu, nocturno tempore incensus est, cujus flamma ut ab oppidanis & oppugna-

pugnatoribus est visa, utrisque venit in opinionem, signum a classariis regiis datum, quo factum est, ut & Parii a deditione detererentur, & Miltiades timens, ne classis regia adventaret, incensis operibus, quæ statuerat, cum totidem navibus atque erat profectus, Athenas magna cum offensione civium suorum rediret. Accusatus ergo proditionis, quod cum Parum expugnare posset, a rege corruptus infectis rebus a pugna discessisset. Eo tempore ager erat vulneribus, quæ in oppugnando oppido acceperat. Itaque quoniam ipse pro se dicere non posset, verba pro eo fecit frater ejus Tisagoras. Causa cognita capitis absolutus, pecunia multatus est, eaque lis quinquaginta talentis æstimata est, quantum in classem sumtus factus erat. Hanc pecuniam quod solvere non poterat, in vincula publica conjectus est, ibique diem obiit supremum.

VIII. Hic etsi crimine Pario est accusatus, tamen alia fuit causa damnationis. Nam Athenienses propter Pisistrati tyrannidem, quæ paucis annis ante fuerat, omnium suorum civium potentiam extimescebant. Miltiades multum in imperiis magistratibusque versatus, non videbatur posse esse privatus, præsertim cum consuetudine ad imperii cupiditatem trahi videretur. Nam Chersonesi omnes illos, quos habitarat annos, perpetuam obtinuerat dominationem, tyrannusque fuerat appellatus, sed iustus: non erat enim vi consecutus, sed suorum voluntate, eamque potestatem bonitate retinuerat.

nuerat. Omnes autem & habentur & dicuntur tyranni, qui potestate sunt perpetua in ea civitate, quæ libertate usa est. Sed in Miltiade erat cum summa humanitas, tum mira comitas, ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret: magna auctoritas apud omnes civitates, nobile nomen, laus rei militaris maxima. Hæc populus respiciens, maluit eum innoxium plecti, quam se diutius esse in timore.

II.

THEMISTOCLES.

I. **T**hemistocles Neocli filius Atheniensis: Hujus vitia ineuntis adolescentiæ magnis sunt emendata virtutibus: adeo ut anteferatur huic nemo, pauci pares putentur. Sed ab initio est ordiendum. Pater ejus Neocles generosus fuit. Is uxorem Acharnanam civem duxit, ex qua natus est Themistocles, qui cum minus esset probatus parentibus, quod & liberius vivebat & rem familiarem negligebat, a parte exheredatus est. Quæ contumelia non fregit eum, sed erexit. Nam cum judicasset, sine summa industria non posse eam extinguere, totum se dedit reipublicæ, diligentius amicis, semperque serviens. Multum in judiciis privatis versabatur, sæpe in concionem populi prodibat, nulla res major sine eo gerebatur, celeriterque, quæ opus erant, reperiebat. Neque minus in rebus gerendis

prom-

promptus, quam excogitandis, erat, quod *de instantibus* (ut ait Thucydides) *verissime judicabat*, *de futuris callidissime conjiciebat*. Quo factum est, ut brevi tempore illustraretur.

II. Primus autem gradus fuit capeffendæ reipublicæ bello Corcyræo: ad quod gerendum prætor a populo factus, non solum præfenti bello, sed etiam reliquo tempore ferociorem reddidit civitatem. — nam cum pecunia publica, quæ ex metallis redibat, largitione magistratuum quotannis interiret, ille persuasit populo, ut ea pecunia classis centum navium ædificaretur. Qua celeriter effecta, primum Corcyræos fregit; deinde maritimos prædones confectando mare tutum reddidit. In quo cum divitiis ornavit, tum etiam peritissimos belli navalis fecit Athenienses. / Id quantæ salutis fuerit universæ Græciæ, bello cognitum est Persico. Nam cum Xerxes & mari & terra bellum universæ inferret Europæ, cum tantis eam copiis invasit, quantas neque antea, neque postea habuit quisquam. hujus enim classis, mille & ducentarum navium longarum fuit, quam duo millia onerariarum sequebantur: terrestres autem exercitus septingentorum millium peditum, equitum quadringentorum millium fuerunt. Cujus de adventu cum fama in Græciam esset perlata, & maxime Athenienses peti dicerentur, propter pugnam Marathoniam; miserunt Delphos consultum, quidnam facerent de rebus suis. Deliberantibus Pythia respondit, ut

manibus ligneis se munirent. Id responsum, quo valeret, cum intelligeret nemo, Themistocles, persuasit; *consilium esse Apollinis, ut in naves se suaque conferrent. eum enim a deo significari murum ligneum.* Tali consilio probato addunt ad superiores totidem naves triremes: suaque omnia, qua moveri poterant, partim Salaminem, partim Træzenem asportant: arcem sacerdotibus paucisque majoribus natu, ac sacra procuranda tradunt, reliquum oppidum relinquunt.

III. Huius consilium plerisque civitatibus displicebat, & in terra dimicari magis placebat. Itaque missi sunt delecti cum Leonida Lacedæmoniorum rege, qui Thermopylas occuparent, longiusque barbaros progredi non paterentur. Hi vim hostium non sustinuerunt, eoque loco omnes interierunt. At classis communis Græciæ, trecentarum navium, in qua ducentæ erant Atheniensium, primum apud Artemisium, inter Eubœam continentemque terram, cum classiaris regis confixit. | angustias enim Themistocles quærebat, ne multitudine circumiretur. Hic etsi pari prælio discesserant, tamen eodem loco non sunt ausi manere: quod erat periculum, ne, si pars navium adversariorum Eubœam superasset, ancipiti premerentur periculo. Quo factum est, ut ab Artemisio discederent, & ex adversum Athenas apud Salamina classem suam constituerent.

IV. At

IV. At Xerxes Thermopylis expugnatis, protinus accessit astu, idque nullis defendentibus, interfectis sacerdotibus, quos in arce invenerat, incendio delevit. cuius fama perterriti classarii cum manere non auderent, & plurimi hortarentur, *ut domos suas discederent, mœnibusque se defenderent*; Themistocles unus restitit, & *universos esse pares* ajebat, *dispersos testabatur perituros*. idque Eurybiadi Regi Lacedæmoniorum, qui tum summæ imperii præerat, fore affirmabat. quem cum minus, quam vellet, moveret, noctu de servis suis, quem habuit fidelissimum, ad regem misit, ut ei nuntiaret suis verbis: *adversarios ejus in fuga esse: qui si discessissent, majore cum labore, & longinquiore tempore, bellum confecturum, cum singulos confectari cogeretur. quos si statim aggredereetur, brevi universos oppressurum*. Hoc eo valebat, ut ingratis ad depugnandum omnes cogerentur. Hac re audita, barbarus nihil doli subesse credens, postridie alienissimo sibi loco, contra opportunissimo hostibus, adeo angusto mari conflictit, ut ejus multitudo navium explicari non potuerit. Victus ergo est magis consilio Themistoclis, quam armis Græciæ.

V. Hic etsi male rem gesserat, ^Ftantas habebat reliquias copiarum, ut etiam cum his opprimere posset hostes. Interim ab eodem gradu depulsus est. Nam Themistocles verens, ne bellare perseueraret, certiozem eum fecit, *id agi, ut pons,*
A 7
quem

Ftamen

quem ille in Hellesponto fecerat, dissolveretur, ac reditu in Asiam excluderetur. Idque ei persuasit. Itaque qua sex mensibus iter fecerat, eadem minus diebus triginta in Asiam reversus est, seque a Themistocle non superatum, sed conservatum iudicavit. Sic unius viri prudentia Græcia liberata est, Europæque succubuit Asia. Hæc altera victoria, quæ cum Marathonio possit comparari *tropæo*, nam pari modo apud Salamina parvo numero navium maxima post hominum memoriam classis est devicta.

VI. Magnus hoc bello Themistocles fuit, nec minor in pace. Cum enim Phalereo portu neque magno, neque bono Athenienses uterentur, hujus consilio triplex Piræei portus constitutus est: isque mœnibus circumdatus, ut ipsam urbem dignitate æquipararet, utilitate superaret. Idemque muros Atheniensium restituit præcipuo periculo suo. Namque Lacedæmonii causam idoneam nacti propter barbarorum excursions, quæ negarent, oportere extra Peloponnesum ullam urbem haberi, ne essent loca munita, quæ hostes possiderent. Athenienses adificantes prohibere sunt conati. Hoc longe alio spectabat, atque videri volebant. Athenienses enim duabus victoriis, Marathonica & Salaminica, tantam gloriam apud omnes gentes erant consecuti, ut intelligerent Lacedæmonii, de principatu sibi cum his certamen fore. Quare eos quam infirmos esse volebant. Postquam autem audierunt,

Muros

muros instrui, legatos Athenas miserunt, qui id fieri vetarent. His præsentibus desierunt, ac se de ea re legatos ad eos missuros dixerunt. Hanc legationem suscepit Themistocles, & solus primo profectus est. *reliqui legati ut iam exirent, cum satis altitudo muri exstructa videretur, præcepit. interim omnes servi atque liberi opus facerent, neque ulli loco parcerent, sive sacer esset, sive profanus; sive privatus, sive publicus. Et undique, quod idoneum ad muniendum putarent, cogerent.* quo factum est, ut Atheniensium muri ex sacellis sepulcrisque constarent.

VII. Themistocles autem, ut Lacedæmonem venit, adire ad magistratus noluit, & dedit operam, ut quam longissime tempus duceret: causam interponens, se collegas expectare. Cum Lacedæmonii quererentur, opus nihilominus fieri, eumque ea re conari fallere; interim reliqui legati sunt consecuti. a quibus cum audisset, non multum superesse munitionis, ad ephoros Lacedæmoniorum accessit, penes quos summum imperium erat: atque apud eos contendit, *falsa bis esse delata: quare æquum esse, illos, viros bonos, nobilesque mittere, quibus fides haberetur, qui rem explorarent: interea se obsidem retinerent.* Gestus est ei mos, tresque legati, sancti summis honoribus, Athens missi sunt. Cum his collegas suos Themistocles iussit proficisci: eisque prædixit, *ut ne prius Lacedæmoniorum legatos dimitterent,*
quam

quam ipse esset remissus. Hos postquam Athenas pervenisse ratus est, ad magistratum senatumque Lacedæmoniorum adiit, & apud eos liberrime professus est: *Athenienses suo consilio, quod communi jure gentium facere possent, deos publicos, suosque patrios ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris sepsisse. neque eo, quod inutile esset Græciæ, fecisse. nam illorum urbem, ut propugnaculum oppositum esse barbaris, apud quam jam bis classem regiam fecisse naufragium. Lacedæmonios autem male & injuste facere, qui id potius intruerentur, quod ipsorum dominationi, quam quod universæ Græciæ utile esset. Quare, si suos legatos recipere vellent, quos Athenas miserant, se remitterent: aliter illos nunquam in patriam essent recepturi.*

VIII. Tamen non effugit civium suorum invidiam. namque ob eundem timorem, quo damnatus erat Miltiades, testarum suffragiis e civitate ejectus, Argos habitatum concessit. Heic cum propter multas ejus virtutes magna cum dignitate viveret, Lacedæmonii legatos Athenas miserunt, qui eum absentem accusarent, quod societatem cum rege Persarum ad Græciam opprimendam fecisset. Hoc crimine absens proditoris est damnatus. Id ut audivit, quod non satis ratum se Argis videbat, Corcyram demigravit. Ibi cum principes civitatis animadvertisset timere, ne propter se bellum his Lacedæmonii & Athenienses, indicerent, ad adme-

tum

tum Molossorum regem, cum quo ei hospitium fuerat, confugit. Huc cum venisset, & in præsentia rex abesset, quo majore religione se receptum tueretur, filiam ejus parvulam arripuit, & cum ea se in sacrarium, quod summa colebatur caremonia, coniecit. inde non prius egressus est, quam rex eum data dextra in fidem reciperet. quam præstitit. nam cum ab Atheniensibus & Lacedæmoniis exposceretur publice, supplicem non prodidit: monuitque, *ut consuleret sibi. difficile enim esse, in tam propinquo loco tuto eum versari.* Itaque Pydnam eum deduci iussit, & quod satis esset præsidii dedit. Hac re audita, hic in navem omnibus ignotus ascendit. quæ cum tempestate maxima Naxum ferretur, ubi tum Atheniensium erat exercitus, sensit Themistocles, si eo pervenisset, sibi esse pereundum. hac necessitate coactus dominio navis, quis sit, aperit, multa pollicens, si se conservasset. At ille clarissimi viri captus misericordia, diem noctemque procul ab insula in salo navem tenuit in ancoris, neque quemquam ex ea exire passus est. Inde Ephesum peruenit, ibique Themistoclem exponit: cui ille pro meritis gratiam postea retulit.

IX. Scio plerosque ita scripsisse, Themistoclem Xerxe regnante in Asiam transisse. sed ego potissimum Thucydidi credo, quod ætate proximus erat, qui illorum temporum historiam reliquerunt, & ejusdem civitatis fuit. Is autem ait, ad Artaxerxem eum venisse, atque his verbis epistolam misisse:

fisse :

fisse: Themistocles veni ad te, qui plurimâ mala omnium Graiorum in domum tuam inuli, cum mihi necesse fuit, Adversus patrem tuum bellare, patriamque meam defendere. Idem multo plura bona feci, postquam in turo ipse, & ille in periculo esse cœpit. Nam cum in Asiam reverti vellet, pralio apud Salamina facto, litteris eum certior fecerac, dissolveretur, atque ab hostibus circumiretur. quo nuntio ille periculo est liberatus. Nunc autem ad te confugi exagiatuſ a cuncta Græcia, tuam petens amicitiam: quam si ero adeptus, non minus me bonum amicum habebis, quam fortem inimicum ille experius est. Ea autem rogo, ut de his rebus, de quibus tecum loqui volo, annum mihi temporis des, coque transacto, me ad te venire patiaris.

X. Hujus rex animi magnitudinem admirans, cupiensque talem virum sibi conciliari: veniam dedit. Ille omne illud tempus litteris, sermonique Persarum dedit: quibus adeo eruditus est, ut multo commodius dicatur apud regem verba fecisse, quam hi poterant, qui in Perside erant nati. Hic cum multa regi esset pollicitus, gravissimumque illud, si suis uti consiliis vellet, illum Græciam bello oppressurum; magnis muneribus ab Artaxerxe donatus in Asiam rediit, domiciliumque Magnesiæ sibi constituit. Namque hanc urbem ei rex donarat, his usus verbis, *quæ ei panem præberet: ex qua*

qua

qua regione quinquaginta ei talenta quotannis redibant: Lampiacum, unde vinum sumeret: Myan-tem, ex qua obsonium haberet. † Hujus ad nostram memoriam monumenta manserunt duo, sepulcrum prope oppidam, in quo est sepultus: statua in foro Magnesiæ. De cujus morte multis modis apud ple-rosque scriptum est: sed nos eundem potissimum Thucydidem auctorem probamus: qui illum ait Magnesiæ morbo mortuum: neque negat, fuisse famam, venenum sua sponte sumfisse, cum se, quæ regi de Græcia opprimenda pollicitus esset, præstare posse desperaret. Idem, ossa ejus clam in Attica ab amicis esse sepulta, quoniam legibus non concederetur, quod proditiionis esset damnatus, memoriæ prodidit.

III.

ARISTIDES.

I. Aristides Lyfimachi filius Atheniensis, æqualis fere fuit Themistocli. Itaque cum eo de principatu contendit. namque obtrectarunt inter se. In his autem cognitum est, quanto antistaret eloquentia innocentia. quamquam enim adeo excellebat Aristides abstinentia, ut unus post hominum memoriam, quod quidem nos audierimus, cognomine *Fustus* sit appellatus; tamen a Themistoele collabefactus testula illa, exilio decem annorum multatus est. Qui quidem cum intelligeret re-
primi

primi concitatam multitudinem non posse, cedensque animadverteret quendam scribentem, ut patria pelleretur, quæfisse ab eo dicitur, *quare id faceret, aut quid Aristides commisset, cur tanta pœna dignus duceretur?* Cui ille respondit, *se ignorare Aristidem; sed sibi non placere, quod cupide elaborasset, ut præter ceteros justus appellaretur.* Hic decem annorum legitimam pœnam non pertulit, nam postquam Xerxes in Græciam descendit, sexto fere anno, quam erat expulsus, plebiscito in patriam restitutus est.

II. Interfuit autem pugnae navali apud Salamina, quæ facta est prius, quam pœna liberaretur. Idem prætor fuit Atheniensium apud Plataeas in prælio, quo Mardonius fusus, barbarorumque exercitus est interfectus. Neque aliud est ullum hujus in re militari illustre factum, quam hujus imperii memoria. Justitiæ vero, & æquitatis, & innocentia multa. In primis quod ejus æquitate factum est, cum in communi classe esset Græciæ simul cum Pausania, quo duce Mardonius erat fugatus, ut summa imperii maritimi ab Lacedæmoniis transferretur ad Athenienses. namque ante id tempus & mari & terra duces erant Lacedæmonii, tum autem & intemperantia Pausania, & justitia factum est Aristidis, ut omnes fere civitates Græciæ ad Atheniensium societatem se applicarent, & adversus barbaros hos duces deligerent sibi, quo facilius repellerent, si forte bellum renovare conarentur.

III. Ad

III. Ad classes ædificandas, exercitusque comparandos quantum pecuniæ quæque civitas daret, Aristides delectus est, qui constitueret. ejus arbitrio quadringenta & sexaginta talenta quotannis Delum sunt collata. id enim commune arariam esse voluerunt. quæ omnis pecunia postero tempore Athenas translata est. Hic qua fuerit abstinentia, nullum est certius indicium, quam quod, cum tantis rebus præfuisset, in tanta paupertate decessit, ut, qui efferretur, vix reliquerit. Quo factum est, ut filiae ejus publice alerentur, & de communi arario dotibus datis collocarentur. Decessit autem fere post annum quartum, quam Themistocles Athenis erat expulsus.

IV. PAUSANIAS.

I. Pausanias Lacedæmonius, magnus homo, sed varius in omni genere vitæ fuit. nam ut virtutibus eluxit: sic vitiis est obrutus. Hujus illusterrimum est prælium apud Plataeas. namque illo duce Mardonius satrapes regius, natione Medus, regis gener, in primis omnium Persarum & manu fortis & consilii plenus, cum ducentis millibus peditum, quos viritum legerat, & viginti millibus equitum, haud ita magna manu, Græcia fugatus est, eoque ipse dux cecidit prælio. Qua victoria elatus plurimam miscere cœpit, & majora concupisce-

cupiscere. Sed primum in eo est reprehensus, quod ex præda tripodem aureum Delphis possuisset, sed epigrammate scripto, in quo erat hæc sententia, SUO DUCATU BARBAROS APUD PLATÆAS ESSE DELETOS, EIVSQUE VICTORIÆ ERGO APOLLINI DONUM DEDISSE. Hos versus Lacedæmonii exsculpsērunt, neque aliud scripserunt, quam nomina earum civitatum, quarum auxilio Persæ erant victi.

II. Post id prælium, eundem Pausaniam cum classe comanuni Cyprum atque Hellespontum miserunt, ut ex his regionibus barbarorum præsidia depelleret. Pari felicitate in ea re usus, clarius se gerere cœpit, majoresque appetere res. Nam cum Byzantio expugnato cepisset complures Persarum nobiles, atque in his nonnullos regis propinquos, hos clam Xerxi remisit, simulans ex vinculis publicis effugisse; & cum his Gongylum Eretriensem, qui litteras regi redderet, in quibus hæc fuisse scripta Thucydides memoriæ prodidit: *Pausanias dux Sparta, quos Byzantii ceperat, postquam propinquos tuos cognovit, tibi muneri misit; seque tecum affinitate conjungi cupit. quare, si tibi videtur, des ei filiam tuam nuptum. Id si feceris, Et Spartam, Et ceteram Græciam sub tuam potestatem se adjuvante te redacturum pollicetur. His de rebus si quid geri volueris, certum hominem ad eum mira face, in quo colloquatur. Rex tot hominum salute tam sibi necessariorum magnopere gavi-*

gavifus, *confestim* cum epistola Artabazum ad Pausaniam mittit. In qua eum collaudat, ac petit, ne cui rei parcat ad ea perficienda, quæ pollicetur. Si fecerit, nullius rei a se repulsam laturum. Huius Pausanias voluntate cognita, alacrior ad rem gerendam factus in suspicionem cecidit Lacedæmoniorum. In quo facto domum revocatus, accusatus capitis absolvitur; multatur tamen pecunia. quam ob causam ad classem remissus non est.

III. At ille post non multo sua sponte ad exercitum rediit, & ibi non callida, sed dementi ratione cogitata patefecit. Non enim mores patrios solum, sed etiam cultum, vestitumque mutavit. Apparatu regio utebatur, veste Medica: satellites Medii Aegyptii sequebantur: epulabatur more Persarum luxuriosius, quam, qui aderant, perpeti possent: aditum petentibus conveniendi, non dabat: superbe respondebat, & crudeliter imperabat: Spartam redire volebat: Golonas, qui locus in agro Troade est, se contulerat: ibi consilia cum patriæ, tum sibi inimica capiebat. Id postquam Lacedæmonii resciverunt, legatos ad eum cum cytala miserunt: in qua more illorum erat scriptum, nisi domum reverteretur, se capitis eum damnaturos. Hoc nuntio motus, sperans se etiam pecunia & potentia instans periculum posse depellere, domum rediit. huc ut venit, ab ephoris in vincula publica conjectus est: licet enim legibus eorum cuivis ephoro hoc facere regi. hinc tamen se expedit: neque

neque eo magis carebat suspicione. nam opinio manebat, eum cum rege habere societatem. Est genus quoddam hominum, quod Helotes vocatur, quorum magna multitudo agros Lacedæmoniorum colit, fervorumque munere fungitur. hos quoque sollicitare spe libertatis existimabatur. sed quod harum rerum nullum erat apertum crimen, quo argui posset, non putabant de tali tamque claro viro suspicionibus oportere judicari: sed expectandum, dum se ipsa res aperiret.

IV. Interim Argilius quidam, adolescentulus, quem puerum Pausanias amore Venereo dilexerat, cum epistolam ab eo ad Artabazum accepisset, eique in suspensionem venisset, aliquid in ea de se esse scriptum, quod nemo eorum redisset, qui super tali causa eodem missi erant: vincula epistolæ laxavit, signoque detracto cognovit, si pertulisset, sibi esse pereundum. Erant in eadem epistola, quæ ad ea pertinebant, quæ inter regem Pausaniamque convenerant. Has ille litteras ephoris tradidit. Non est prætereunda gravitas Lacedæmoniorum hoc loco. nam ne hujus quidem indicio impulsus sunt, ut Pausaniam comprehenderent: neque prius vim adhibendam putaverunt, quam se ipse indicasset. Itaque huic indici, quid fieri vellet, præceperunt. Fanum Neptuni est Tanari, quod violari nefas putant Græci. Eo ille index confugit: in ara confedit. hanc juxta, locum fecerunt sub terra, ex quo posset audiri, si quis quid loqueretur

retur cum Argilio. huc ex ephoris quidam descenderunt. Pausanias, ut audivit Argilium confugisse in aram, perturbatus eo venit: quem cum supplicem Dei videret in ara sedentem, quærit, causæ quid sit tam repentini consilii. huic ille quid ex litteris comperisset, aperit. Tanto magis Pausanias perturbatus orare cœpit, *ne enuntiaret, nec se meritum de illo optime, proderet. quod si eam veniam sibi dedisset, tantisque implicitum rebus sublevasset, magno esse ei præmio futurum.*

V. His rebus ephori cognitis, satius putaverunt in urbe eum comprehendi. quo cum essent profecti, & Pausanias placato Argilio, ut putabat, Lacedæmonem reverteretur, in itinere, cum jam in eo esset, ut comprehenderetur, e vultu cujusdam ephori, qui eum admonere cupiebat, insidias sibi fieri intellexit. Itaque paucis ante gradibus, quam qui sequebantur, in ædem Minervæ, quæ Chalciæcus vocatur, confugit. Hinc ne exire posset, statim ephori valvas ejus ædis obstruxerunt, tectumque sunt demoliti, quo facilius sub dio interiret. Dicitur eo tempore matrem Pausaniæ vixisse, eamque, jam magno natu, postquam de scelere filii comperit, in primis ad filium claudendum, lapidem ad introitum ædis attulisse. Sic Pausanias magnam belli gloriam turpi morte maculavit. Hic cum semianimis de templo elatus esset, confestim animam efflavit. Cujus mortui corpus cum eodem nonnulli dicerent inferri oportere loco; quo hi, qui

B ad

ad supplicium essent dati, displicuit pluribus: & procul ab eo loco infoderunt, in quo erat mortuus. Inde posterius dei Delphici responso erutus, atque eodem loco sepultus, ubi vitam posuerat.

V.

CIMON.

I. **C**imon Miltiadis filius, Atheniensis, duro admodum initio usus est adolescentiæ. nam cum pater ejus litem æstimatam populo solvere non potuisset, ob eamque causam in vinculis publicis decessisset, Cimon eadem custodia tenebatur, neque legibus Atheniensium emitti poterat, nisi pecuniam, qua pater multatus esset, solvisset. Habebat autem in matrimonio sororem germanam suam, nomine Elpinicen: non magis amore, quam more, ductus. nam Atheniensibus licet eodem patre natas uxores ducere. Hujus conjugii cupidus Callias quidam, non tam generosus, quam pecuniosus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimone, ut eam sibi uxorem daret: id si impetrasset, se pro illo pecuniam soluturum. Is cum talem conditionem aspernaretur, Elpinice negavit se passuram Miltiadis progeniem in vinculis publicis interire, quoniamque prohibere posset, se Calliæ nupturam, si ea, quæ polliceretur, præstitisset.

II. Tali modo custodia liberatus Cimon, celeriter ad principatum pervenit. Habebat enim satis
elo-

eloquentiæ, summam liberalitatem, magnam prudentiam cum juris civilis, tum rei militaris, quod cum patre a puero in exercitu fuerat versatus. Itaque hic & populum urbanum in sua tenuit potestate, & apud exercitum plurimum valuit auctoritate. Primum imperator apud flumen Strymona magnas copias Thracum fugavit: oppidum Amphipolim constituit, eoque decem millia Atheniensium in coloniam misit. Idem iterum apud Mycalen Cypriorum & Phœnicum ducentarum navium classem devictam cepit. eodemque die pari fortuna in terra usus est. namque hostium navibus captis, statim ex classe copias suas eduxit, barbarorum uno concursu maximam vim prostravit. Qua victoria magna præda potitus, cum domum reverteretur, quod jam nonnullæ insulæ, propter acerbitatem imperii defecerant, bene animatas confirmavit, alienatas ad officium redire coegit. Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant, quod contumacius se gesserat, vacuefecit, fessores veteres urbe insulaque ejecit, agros civibus divisit. Thasios opulentia fretos suo adventu fregit. His ex manubiis Athenarum ara, qua ad meridiem vergit, est ornata.

III. Quibus rebus cum unus in civitate maxime floretet, incidit in eandem invidiam, quam pater fuisse ceteri que Atheniensium principes. nam testarum suffragiis, quod illi ostracisimum vocant, decem annorum exilio multatus est. Cujus facti celerius Atheniensis, quam ipsum, pœnituit. nam

B 2

cum

cum ille forti animo invidiæ ingratorum civium cessisset, bellumque Lacedæmonii Atheniensibus indixissent, confestim notæ ejus virtutis desiderium consecutum est. Itaque post annum quintum, quo expulsus erat, in patriam revocatus est. Ille, quod hospitio Lacedæmoniorum utebatur, satius existimans, eos & cives suos inter se una voluntate consentire, quam armis contendere, Lacedæmonem sua sponte est profectus, pacemque inter duas potentissimas civitates conciliavit. post neque ita multo, Cyprum cum ducentis navibus imperator missus, cum ejus majorem partem insulæ devicisset, in morbum implicitus, in oppido Citio est mortuus.

IV. Hunc Athenienses non solum in bello, sed in pace diu desideraverunt. Fuit enim tanta liberalitate, cum compluribus locis prædia, hortosque haberet, ut nunquam in eis custodem imponeret fructus servandi gratia, ne quis impediretur, quo minus ejus rebus, quibus vellet, fruereetur. Semper eum pedisequi cum nummis sunt secuti, ut, si quis opis ejus indigeret, haberet, quod statim daret, ne differendo videretur negare. Sæpe, cum aliquem offensum fortuna videret minus bene vestitum, suum amiculum dedit. Quotidiè sic cœna ei coquebatur, ut, quos invocatos vidisset in foro, omnes devocaret: quod facere nullum diem prætermittebat. Nulli fides ejus, nulli opera, nulli res familiaris defuit. multos locupletavit: complures pauper-

pauperes mortuos, qui, unde efferrentur, non reliquissent, suo famtu extulit. Sic se gerendo minime est mirandum, si & vita ejus fuit secura, & mors acerba.

VI.
LYSANDER.

I. **L**ysander Lacedaemonius magnam reliquit sui famam, magis felicitate, quam virtute partam. Athenienses enim in Peloponnesios sexto & vicesimo anno bellum gerentes confecisse, apparet. Id qua ratione consecutus sit, latet. non enim virtute sui exercitus, sed immodestia factum est adversariorum: qui quod dicto audientes imperatoribus suis non erant, dispalati in agris, relictis navibus, in hostium venerunt potestatem. quo facto Athenienses se Lacedaemoniis dederunt. Hac victoria Lysander elatus, cum antea semper fastidiosus, audaxque fuisset, sic sibi indulsit, ut ejus opera in maximum odium Graeciae Lacedaemonii pervenerint. Nam cum hanc causam Lacedaemonii distitassent sibi esse belli, ut Atheniensium impotentem dominationem refringerent, postquam apud Aegos flumen Lysander classis hostium est potitus, nihil aliud molitus est, quam ut omnes civitates in sua teneret potestate, cum id se Lacedaemoniorum causa facere simularet. namque undique, qui Atheniensium rebus studuissent, ejectis, decem delegerat

gerat in unaquaque civitate, quibus summum imperium potestatemque omnium rerum committeret. horum in numerum nemo admittebatur, nisi qui aut ejus hospitio contineretur, aut se illius fore proprium fide confirmarat.

II. Ita decemvirali potestate in omnibus urbibus constituta, ipsius nutu omnia gerebantur. cujus de crudelitate ac perfidia satis est, unam rem, exempli gratia, proferre, ne de eodem plura enumerando fatigemus lectores. Victor ex Asia cum reverteretur, Thasumque divertisset, quod ea civitas præcipua fide fuerat erga Athenienses, proinde ac si iidem firmissimi solerent esse amici, qui constantes fuissent inimici, eam pervertere concupivit. vidit autem, nisi in eo occultasset voluntatem, futurum, ut Thasii dilaberentur, consulerentque rebus suis.

III. Itaque decemviralem suam potestatem sui ab illo constitutam sustulerunt. quo dolore incensus iniit consilia, reges Lacedæmoniorum tollere. sed sentiebat, id se sine ope deorum facere non posse, quod Lacedæmonii omnia ad oracula referre consueverant. Primum Delphos corrumpere est conatus. Cum id non potuisset, Dodonam adortus est. Hinc quoque repulsus, dixit, se vota suscepisse, quæ Jovi Ammoni solveret, existimans se Afros facilius corrupturum. Hac spe cum profectus esset in Africam, multum eum antistites Jovis fefellerunt.

lerunt. nam non solum corrumpi non potuerunt, sed etiam legatos Lacedæmona miserunt, qui Lysandrum accularent, quod sacerdotes fani corrumpere conatus esset. Accusatus hoc crimine, iudiciumque absolutus sententiis, Orchomeniis missus subsidio, occisus est a Thebanis apud Haliartum. Quam vere de eo foret iudicatum, oratio indicio fuit, quæ post mortem in domo ejus reperta est, in qua suadet Lacedæmoniis, ut regia potestate dissoluta, ex omnibus dux deligatur ad bellum gerendum: sed ita scripta, ut deorum videretur congruere sententiæ, quam ille se habiturum, pecunia fidens, non dubitabat. hanc ei scripsisse Cleon Halicarnassæus dicitur.

IV. Atque hoc loco non est prætereundum factum Pharnabazi satrapis regii. nam cum Lysander præfectus classis in bello multa crudeliter avaræque fecisset, deque his rebus suspicaretur ad cives suos esse perlatum, petiit a Pharnabazo, ut ad ephoros sibi testimonium daret, quanta sanctitate bellum gessisset, sociosque tractasset, deque ea re accurate scriberet. magnam enim ejus auctoritatem in ea re futuram. Huic ille liberaliter pollicetur: librum gravem multis verbis conscriptis, in quo summis eum effert laudibus: quem cum legisset probassetque, dum obsignatur, alterum pari magnitudine, ut discerni non posset, signatum subiecit, in quo accuratissime ejus avaritiam perfidiamque accusarat. Hinc Lysander domum cum redisset, post-

B 4

quam

quam de suis rebus gestis apud maximum magistratum, quæ voluerat, dixerat, testimonii loco liberum a Pharnabazo datum tradidit. Hunc summo Lyfandro, cum ephori cognovissent, ipsi legendum dederunt. Ita ille imprudens ipse suus fuit accusator.

VII.

ALCIBIADES.

I. **A**lcibiades Clinixæ filius, Atheniensis. In hoc natura, quid efficere possit, videtur experta. Constat enim inter omnes, qui de eo memoriæ prodiderunt, nihil illo fuisse excellentius, vel in vitiis, vel in virtutibus. Natus in amplissima civitate, summo genere, omnium ætatis suæ multo formosissimus, ad omnes res aptus, consiliique plenus. Namque imperator fuit summus mari & terra: disertus, ut imprimis dicendo valeret: & tanta erat commendatio oris atque orationis, ut nemo ei dicendo posset resistere. Idem cum tempus posceret, laboriosus, patiens, liberalis, splendidus, non minus in vita, quam victu: affabilis, blandus, temporibus callidissime inserviens. Idem, simul ac se remiserat, nec causa suberat, quare animi laborem perfervet, luxuriosus, dissolutus, libidinosus, intemperans reperiebatur: ut omnes admirarentur, in uno homine tantam inesse dissimilitudinem, tamque diversam naturam.

II. Edu-

II. Educatus est in domo Periclis (privignus enim ejus fuisse dicitur) eruditus a Socrate. focerum habuit Hipponicum, omnium Græcæ linguæ eloquentia disertissimum, ut, si ipse fingere vellet, neque plura bona reminisci, neque maiora posset consequi, quam vel fortuna vel natura tribuerat. Ineunte adolescentia amatus est a multis more Græcorum: in eis a Socrate, de quo mentionem facit Plato in *Symposio*. namque eum induxit commemorantem, *se pernoctasse cum Socrate, neque aliter ab eo surrexisse, ac filius a parente debuerit*. Posteaquam robustior est factus, non minus multos amavit. in quorum amore, quoad licitum est, oia multa delicate jocosque fecit: quæ referremus, nisi majora potioraque haberemus.

III. Bello Peloponnesiaco hujus consilio atque auctoritate Athenienses bellum Syracusanis indixerunt: ad quod gerendum ipse dux delectus est. Duo præterea collegæ dati, Nicias & Lamachus. Id cum appareretur, prius quam classis exiret, accidit, ut una nocte omnes Heemæ, qui in oppido erant Athenis, dejicerentur, præter unum, qui ante januam Andocidis erat, Andocis que Hermes vocatus est. Hoc cum appareret, non sine magna multorum consensione esse factum, quod non ad privatam, sed ad publicam rem pertineret, magnus multitudini timor est injectus, ne qua repentina vis in civitate existeret, quæ libertatem opprimeret populi. Hoc maxime convenire in Alcibia-

dem videbatur, quod & potentior, & major, quam privatus, existimabatur. Multos enim liberalitate devinxerat, plures etiam opera forensi suos reddiderat. Quare fiebat, ut omnium oculos, quotiescunque in publicum prodisset, ad se converteret, neque ei par quisquam in civitate poneretur. Itaque non solum spem in eo habebant maximam, sed etiam timorem, quod & obesse plurimum & prodesse poterat. Adspergebatur etiam infamia, quod in domo sua facere mysteria dicebatur: quod nefas erat more Atheniensem: idque non ad religionem, sed ad conjurationem pertinere existimabatur.

IV. Hoc crimine in concione ab inimicis compellabatur. Sed instabat tempus ad bellum proficiscendi. Id ille intuens, neque ignorans civium suorum consuetudinem, postulabat, *ut, si quid de se agi vellent, potius de presenti quaestio haberetur, quam absens invidia crimine accusaretur.* Inimici vero ejus quiescendum in praesenti, quia nocere se ei non posse intelligebant, & illud tempus expectandum decreverunt, quo exisset: ut sic absentem aggredierentur. itaque fecerunt. Nam postquam in Siciliam eum pervenisse crediderunt, absentem, quod sacra violasset, reum fecerunt. quia de re cum ei nuntius a magistratu in Siciliam missus esset, ut domum ad causam dicendam rediret, essetque in magna spe provinciae bene administrandae, non parere noluit, & in triremem, quae ad eum deportanda erat missa, adscendit: ac Thurios in Italiam

liam pervectus, multa secum reputans de immoderata civium suorum licentia, crudelitatemque erga nobiles, utilissimum ratus, impendentem evitare tempestatem, clam se a custodibus subduxit, & inde primum Elidem, deinde Thebas venit. Postquam autem se capitis damnatum bonis publicatis audivit, & id quod usu venerat, Eumolpidas sacerdotem a populo coactos, ut se devoverent, ejusque devotionis, quo testatior esset memoria, exemplum in pila lapidea incisum, esse positum in publico, Lacedæmonem demigravit. Ibi, ut ipse prædicare consueverat, non adversus patriam, sed inimicos suos bellum gessit, *quod iidem hostes essent civitati. nam cum intelligerent, se plurimum prodesse reipublicæ, ex ea eiecisse, plusque iræ suæ, quam utilitari communi paruisse.* Itaque huius consilio Lacedæmonii cum Persarum rege amicitiam fecerunt: deinde Deceliam in Attica munierunt, præfidioque perpetuo ibi posito in obsidione Athenas tenuerunt. Eiusdem opera Ioniam a societate averterunt Atheniensium. quo facto, multo superiores bello esse cœperunt.

V. Neque vero his rebus tam amici Alcibiadi sunt facti, quam timore ab eo alienati. Nam cum acerrimi viri præstantem prudentiam in omnibus rebus cognoscerent, pertimuerunt, ne caritate patriæ ductus aliquando ab ipsis descisceret, & cum suis in gratiam rediret. Itaque tempus ejus interficiendi querere instituerunt. Id Alcibiadi diu-

tius celari non potuit. erat enim ea sagacitate, ut decipi non posset, præsertim dum animum attendisset ad cavendum. Itaque ad Tissaphernem præfectum regis Darii se contulit. cuius cum in intimam amicitiam pervenisset, & Atheniensium, male gestis in Sicilia rebus, opes senescere, contra Lacedæmoniorum crescere videret; initio cum Philandro prætore, qui apud Samum exercitum habebat, per internuntios colloquitur, & de reditu suo facit mentionem. Erat enim eodem, quo Alcibiades, sensu, populi potentia non amicus, & optimatum fautor. Ab hoc destitutus, primum per Thrasybulum, Lyci filium, ab exercitu recipitur, prætorque fit apud Samum, post suffragante Theramene populiscito restituitur, parique absens imperio præficitur, simul cum Thrasybulo & Theramene. Horum imperio tanta commutatio rerum facta est, ut Lacedæmonii, qui paullo ante victores vigerant, perterriti pacem peterent. victi enim erant quinque præliis terrestribus, tribus navalibus, in quibus ducentas naves triremes amiserant, quæ captæ in hostium venerant potestatem. Alcibiades simul cum collegis receperat Ioniam, Hellespontum, multas præterea urbes Græcas, quæ in ora sitæ sunt Asiæ, quarum expugnaverant complures; in his Byzantium, neque minus multas consilio ad amicitiam adjunxerant, quod in captos clementia fuerant usi. Inde præda onusti, locuplerato exercitu, maximis rebus gestis Athenas venerunt.

VI, His

VI. His cum obviam universa civitas in Piræum descendisset, tanta fuit omnium expectatio visendi Alcibiadis, ut ad ejus triremem vulgus conflueret, perinde ac si solus advenisset. sic enim populo erat persuasum, & adversas superiores, & præsentis secundas res accidisse eius opera. Itaque & Siciliæ amissum, & Lacedæmoniorum victorias culpæ suæ tribuebant, quod talem virum e civitate expulissent. Neque id sine causa arbitrari videbantur, nam postquam exercitui præesse cœperat, neque terra, neque mari hostes pares esse potuerant. Hic ut navi egressus est, quamquam Theramenes & Thrasylbulus eisdem rebus præfuerant, simulque venerant in Piræum, tamen illum unum omnes prosequiebantur, & id quod nunquam antea usu venerat, nisi Olympiæ victoribus, coronis aureis aeneisque vulgo donabatur. Ille lacrymans talem benevolentiam civium suorum accipiebat, reminiscens pristini temporis acerbiter. Postquam asty venit concione advocata, sic verba fecit, ut nemo tam ferus fuerit, quin eius casum lacrymarit, inimicumque his se ostenderit, quorum opera patria pulsus fuerat, perinde ac si alius populus, non ille ipse, qui tum fiebat, eum sacrilegii damnasset. Restituta ergo huic sunt publice bona, iidemque illi Eumolpidæ sacerdotes rursus refacrare sunt coacti, qui eum devoverant. piræque illæ, in quibus devotio fuerat scripta, in mare præcipitata.

VII. Hæc Alcibiadi lætitia minus fuit diuturna, nam, cum ei essent omnes honores decreti, totaque respublica domi bellique tradita, ut unius arbitrio gereretur; & ipse postulasset, ut duo sibi collegæ darentur, Thralybulus & Adimantus: neque id negatum esset; classe in Asiam profectus, quod apud Cymen minus ex sententia rem gesserat, in invidiam recidit. nihil enim eum non efficere posse dacebant. ex quo fiebat, ut omnia minus prospere gesta ejus culpæ tribuerent, cum eum aut negligenter, aut malitiose fecisse loquerentur. sicut tum accidit. nam corruptum a rege capere Cymen noluisse, arguebant. Itaque huic maxime putamus malo fuisse, nimiam opinionem ingenii atque virtutis. timebatur enim non minus, quam diligebatur, ne secunda fortuna, magnisque opibus elatus, tyrannidem concupisceret. Quibus rebus factum est, ut absentem magistratum abrogarent, & alium in ejus locum substituerent. Id ille ut audivit, domum reverti noluit, & se Pactyen contulit, ibique tria castella communivit, Bornos, Bisanthen, Neontichos: manumque collecta primus Græciæ civitates in Thracia introiit, gloriosius existimans, barbarorum præda locupletari, quam Graiorum. Qua ex re creverat ejus fama cum opibus, magnamque amicitiam sibi cum quibusdam regibus Thraciæ pepererat.

VIII. Neque tamen a caritate patriæ potuit recedere. nam cum apud Aegos flumen
Phi-

Philocles, prætor Atheniensium, classem constituit suam, neque longe abesset Lyfander, prætor Lacedæmoniorum, qui in eo erat occupatus, ut bellum quam diutissime duceret, quod ipsis pecunia a rege suppeditabatur, contra Atheniensibus exhaustis, præter arma & naves, nihil erat super. Alcibiades ad Atheniensium venit exercitum, ibique præfente vulgo agere cæpit: *si vellent, se coacturum Lyfandrum aut dimicare aut pacem petere: Lacedæmonios eo nolle confligere classe, quod pedestribus copiis plus quam navibus valerent: sibi autem esse facile, Scytharum regem Thracum deducere; ut eos terra depelleret: quo facto, necessaria aut classe conflictuuros, aut bellum composituuros.* Id etfi vere dictum Philocles animadvertibat, tamen postulata facere noluit, quod sentiebat, *se Alcibiade recepto, nullius momenti apud exercitum futurum: & si quid secundi evenisset, nullam in ea re suam partem fore: contra ea, si quid adversi accidisset, se unum eius delicti futurum reum.* Ab hoc discedens Alcibiades, quoniam, inquit, *victoriæ patriæ repugnas, illud moneo, juxta hostes castra habeas navica. periculum est enim, ne immodestia militum nostrorum occasio detur Lyfandro nostri opprimendi exercitus.* Neque ea res illum fefellit. Nam Lyfander, cum per speculatores comperisset, vulgum Atheniensium in terram prædatum exisse, navesque pæne inanes relictas, tempus rei gerendæ non dimisit, eoque impetu totum bellum delevit.

IX. At

IX. At Alcibiades victis Atheniensibus non fatigata eadem loca sibi arbitratus, penitus in Thraciam se supra Propontidem abdidit, sperans ibi facillime suam fortunam occuli posse. falso. nam Thraces, postquam eum cum magna pecunia venisse viderunt, infidias ei fecerunt. qui ea, quæ apportavit, abstulerunt, ipsum capere non poterunt. Ille cernens, nullum locum sibi tutum in Græcia, propter potentiam Lacedæmoniorum, ad Pharnabazum in Asiam transiit quem quidem ad eo sua cepit humanitate, ut eum nemo in amicitia antecederet. namque ei Grunium dederat in Phrygia castrum, ex quo quinquaginta talenta vectigalis capiebat. Qua fortuna Alcibiades non erat contentus, neque Athenas victas Lacedæmoniis servire poterat pati. Itaque ad patriam liberandam omni ferebatur cogitatione. sed videbat, id sine rege Persarum non posse fieri. Ideoque eum amicum sibi cupiebat adjungi. neque dubitabat facile se consecuturum, si modo ejus conveniendi habuisset potestatem. nam Cyrum fratrem ei bellum clam parare, Lacedæmoniis adjuvantibus sciebat; id si ei aperuisset, magnam se (ab eo) initurum gratiam videbat.

X. Hæc cum moliretur, peteretque a Pharnabazo, ut ad regem mitteretur, eodem tempore Critias ceterique tyranni Atheniensium certos homines ad Lylandrum in Asiam miserunt qui eum certiores facerent, *nisi Alcibiadem suscipisset, nihil*

bil earum rerum fore ratum, quas ipse Athenis constituisset. Quare si suas res gestas manere vellet, illum persequeretur. His Laco rebus commotus statuit, accuratius sibi agendum cum Pharnabazo. Huic ergo renuntiat, quæ regi cum Lacedæmonis essent, irrita futura, nisi Alcibiadem vivum, aut mortuum tradidisset. Non tulit hoc satrapes & violare clementiam, quam regis opes minui maluit. Itaque misit Syfamithren & Bagæum ad Alcibiadem interficiendum, cum ille esset in Phrygia, iterque ad regem compararet. Missi clam vicinîtati, in qua tum Alcibiades erat, dant negotium, ut eum interficiant. Illi, cum eum ferro aggredi non auderent, noctu ligna contulerunt circa casam eam, in qua quiescebat, eamque succenderunt: ut incendio conficerent, quem manu superari posse diffidebant. Ille autem sonitu flammæ excitatus, quod gladius ei erat subductus, familiaris sui subalare telum eripuit. Namque ierat cum eo quidam ex Arcadia hospes, qui nunquam discedere voluerat. Hunc sequi se jubet, & id, quod in præsentia vestimentorum fuit, arripuit. his in ignem ejectis, flammæ vim transiit. Quem ut barbari incendium effugisse eminus viderunt, telis missis interfecerunt, caput ejus ad Pharnabazum retulerunt. At mulier, quæ cum eo vivere consueverat, muliebri sua veste contextum, ædificii incendio mortuum cremavit, quod ad vivum interimendum erat comparatum. Sic Alcibiades annos circiter quadraginta natus, diem obiit supremum.

XI. Hunc

XI. Hunc infamatum a plerisque, tres gravissimi historici summis laudibus extulerunt; Thucydides, qui ejusdem ætatis fuit: Theopompus, qui fuit postaliquanto natus, & Timæus: qui quidem duo maledicentissimi, nescio quo modo, in illo uno laudando consenserunt. Nam ea, quæ supra diximus, de eo prædicarunt, atque hoc amplius, cum Athenis splendidissima civitate natus esset, omnes Athenienses splendore ac dignitate vitæ superasse: postquam inde expulsus Thebas venerit, adeo studiis eorum inservisse, ut nemo eum labore corporisque viribus posset æquiparare. omnes enim Bœotii, magis firmitati corporis, quam ingenii acumini inserviunt. Eundem apud Lacedæmonios, quorum moribus summa virtus in patientia ponebatur, sic duritia se dedisse, ut parsimonia victus atque cultus omnes Lacedæmonios vinceret: fuisse apud Thracas, homines vinolentos, rebusque Venereis deditos; hos quoque in his rebus antecessisse: vonisse ad Persas, apud quos summa laus esset fortiter venari, luxuriose vivere; horum sic imitatum consuetudinem, ut illi ipsi eum in his maxime admirarentur. Quibus rebus effecisse, ut apud quoscunque esset, princeps poneretur, habereturque carissimus. Sed satis de hoc: reliquos ordiamur,

VIII.

THRASYBULUS.

I. **T**hrasybulus Lyci filius, Atheniensis. Si per se virtus sine fortuna ponderanda sit, dubito, an hunc primum omnium ponam. Illi sine dubio neminem præfero fide, constantia, magnitudine animi, in patriam amore. nam quod multi voluerunt, pauci potuerunt, ab uno tyranno patriam liberare, huic contigit, ut a triginta oppressam tyrannis ex servitute in libertatem vindicaret. Sed nescio quo modo, cum eum nemo anteiret his virtutibus, multi nobilitate præcurrerunt. Primum Peloponnesio bello multa hic sine Alcibiade gessit, ille nullam rem sine hoc: quæ ille universa naturali quodam bono fecit lucræ. Sed illa tamen omnia communia imperatoribus cum militibus & fortuna: quod in prælii concursu abire a consilio ad vires, vimque pugnantium. Itaque jure suo nonnulla ab imperatore miles, plurima vero fortuna vindicat, seque hic plus valuisse, quam ducis prudentiam, vere potest prædicare. Quare illud magnificentissimum factum proprium est Thrasybuli. Nam cum triginta tyranni, præpositi a Lacedæmoniis servitute oppressas tenerent Athenas, plurimos cives, quibus in bello pepercerat fortuna, partim patria expulissent, partim interfecissent, plurimorum bona publicata inter se divisissent, non solum princeps, sed & solus initio bellum his indixit.

II. Hic

II. Hic enim cum Phylen confugisset, quod est castellum in Attica munitissimum, non plus habuit secum, quam triginta de suis. Hoc initium fuit salutis Atticorum, hoc robur libertatis clarissimæ civitatis. Neque vero hic non contemptus est primo a tyrannis, atque ejus solitudo: quæ quidem res & illis contemnentibus pernicipi; & huic despecto saluti fuit. hæc enim illos ad persequendum segnes, hos autem tempore ad comparandum dato fecit robustiores. Quo magis præceptum illud omnium in animis esse debet: *Nil in bello oportere contemni, nec sine causa dici: Matrem rimidi flere non solere.* Neque tamen pro opinione Thrasybuli auctæ sunt opes; nam jam tum illis temporibus fortius boni pro libertate loquebantur, quam pugnabant. Hinc in Piræum transiit Manychiamque munivit. Hanc bis tyranni oppugnare sunt adorti: ab eaque turpiter repulsi, protinus in urbem armis impedimentisque amissis refugerunt. Usus est Thrasybulus non minus prudentia, quam fortitudine. nam cedentes violari vetuit. cives enim civibus parcere æquum censebat. neque quisquam est vulneratus, nisi qui prior impugnare voluit. neminem jacentem veste spoliavit: nil attingit, nisi arma, quorum indigebat, & quæ ad victum pertinebant. In secundo prælio cecidit Critias dux tyrannorum, cum quidem ex adversus Thrasybulum fortissime pugnaret.

III. Hoc dejecto Pausanias venit Atticis auxilio, rex Lacedæmoniorum. Is inter Thrasybulum, & eos, qui urbem tenebant, fecit pacem, his conditionibus: *ne qui præter triginta tyrannos, & decem, qui postea prætores creati superioris more crudelitatis erant usi, afficerentur exilio: neve bona publicarentur: reipublicæ procuratio populo redderetur.* Præclarum hoc quoque Thrasybuli, quod reconciliata pace, cum plurimum in civitate posset, legem tulit: *ne quis antea actarum rerum accusaretur, neve multaretur: eamque illi legem oblivionis appellarunt.* neque vero hanc tantum ferendam curavit, sed etiam ut valeret, effecit. nam cum quidam ex his, qui simul cum eo in exilio fuerant, cædem facere eorum vellent, cum quibus in gratiam reditum erat, publice prohibuit: & id quod pollicitus erat, præstitit.

IV. Huic pro tantis meritis, honoris corona a populo data est, facta e duabus virgulis oleæ, quæ, quod amor civium non vis expresserat, nullam habuit invidiam, magnaque fuit gloria. Bene ergo Pittacus ille, qui septem sapientum numero est habitus, cum ei Mitylenæi multa millia jugerum agri muneri darent, *Nolite, rogo vos, inquit, mihi dare, quod multi invideant, plures etiam concupiscant. quare ex istis nolo amplius, quam centum jugera, quæ & meam animi æquitatem & vestram voluntatem indicent.* Nam parva munera, diutina: locupletia, non propria esse

esse consueverunt. Illa igitur corona contentus Thrasybulus, neque amplius requisivit, neque quemquam honore se antecessisse existimavit. Hic sequenti tempore, cum prætor classem ad Ciliciam appulisset, neque satis diligenter in castris ejus agerentur vigiliæ, a barbaris ex oppido noctu eruptione facta, in tabernaculo interfectus est.

IX.

CONON.

I. **C**onon Atheniensis Peloponnesio bello accessit ad rempublicam, in eoque ejus opera magni fuit. nam & prætor pedestribus exercitiis præfuit, & præfectus classis res magnas mari gessit. Quas ob causas præcipuis ei honos habitus est, namque omnibus unus insulis præfuit. in qua potestate Pheras cepit, coloniam Lacedæmoniorum. Fuit etiam extremo Peloponnesio bello prætor, cum apud Aegos flumen copiæ Atheniensium a Lyfandro sunt devictæ. Sed tum abfuit, eoque pejus res administrata est. nam & prudens rei militaris, & diligens erat imperator. Itaque nemini erat his temporibus dubium, si adfuisset, illam Athenienses calamitatem accepturos non fuisse.

II. Rebus autem afflictis cum patriam obsideri audisset, non quæsit, ubi ipse tuto viveret, sed unde præsidio posset esse civibus suis. Itaque contulit se ad Pharnabazum, satrapen Ioniæ & Lydiæ,
eum.

eundemque generum regis & propinquitum; apud quem ut multum gratia valerent, multo labore multisque effecit periculis. Nam cum Lacedæmonii Atheniensibus devictis in societate non manerent, quam cum Artaxerxe fecerant Agésilæumque bellatum misissent in Asiam, maxime impulsus a Tissapherne, qui ex intimis regis ab amicitia ejus defecerat, & cum Lacedæmoniis coierat societatem: hunc adversus Pharnabazus habitus est imperator: re quidem vera exercitui præfuit Conon, ejusque omnia arbitrio gesta sunt. Hic multum ducem summum Agésilæum impedivit, sæpeque ejus consiliis obstetit. neque vero non fuit apertum, si ille non fuisset, Agésilæum Asiam Tauro tenus regi fuisse eręptarum. Qui posteaquam domum a suis civibus revocatus est, quod Bæotii & Athenienses Lacedæmoniis bellum indixerant, Conon nihilo fecius apud præfectos regis versabatur, hisque omnibus maximo erat usui.

III. Defecerat a rege Tissaphernes, neque id tam Artaxerxi, quam ceteris, erat apertum. multis enim magnisque meritis apud regem, etiam cum in officio non maneret, valebat. Neque id mirandum, si non facile ad credendum inducebatur, reminiscens, ejus se opera Cyrum fratrem superasse. Hujus accusandi gratia Conon a Pharnabazo ad regem missus, posteaquam venit, primum ex more Persarum ad chiliarchum, qui secundum gradum imperii tenebat, Tithraustem accessit, seque

que ostendit cum rege colloqui velle. nemo enim sine hoc admittitur. huic ille, *nulla*, inquit, *mo-
ra est: sed tu delibera, utrum colloqui malis, an
per litteras agere, quæ cogitas. necesse est enim,
si in conspectum veneris, venerari te regem, quod
περσικῶν illi vocant. hoc si tibi grave est, per
me nihilo secius editis mandatis conficies, quod
studes.* Tum Conon, *Enim vero*, inquit, *non est
grave, quemvis honorem habere regi; sed ve-
reor, ne civitati meæ sit opprobrium, si, cum ex ea
sim profectus, quæ ceteris gentibus imperare con-
sueveris, potius barbarorum quam illius more
fungar.* Itaque, quæ volebat, huic scripta tra-
didit.

IV. Quibus cognitis, rex tantum auctoritate
ejus motus est, ut Tissaphernem hostem ju-
dicaverit, & Lacedæmonios bello persequi jufferit,
& ei permiserit, quem vellet eligere ad dispensan-
dam pecuniam. Id arbitrium Conon negavit sui
esse consilii, sed ipsius, qui optime suos nosse de-
beret: sed se suadere, Pharnabazo id negotii daret.
Hinc magnis muneribus donatus ad mare est missus,
ut Cypriis, & Phœnicibus, ceterisque maritimis ci-
vitatibus naves longas imperaret, classemque, qua
proxima ætate mare tueri posset, compararēt: da-
to adjutore, Pharnabazo, sicut ipse voluerat. Id
ut Lacedæmoniis est nuntiatum, non sine cura rem
administrarunt, quod majus bellum imminere ar-
bitrabantur, quam si cum barbaro solum conten-
derent.

derent. Nam ducem fortem & prudentem, regiis opibus præfuturum ac secum dimicaturum videbant: quem neque consilio, neque copiis superare possent. Hac mente magnam contrahunt classem, proficiscuntur Pisandro duce. Hos Conon apud Cnidum adortus magno prælio fugat, multas naves capit, complures deprimit. Qua victoria non solum Athenæ, sed etiam cuncta Græcia, quæ sub Lacedæmoniorum fuerat imperio, liberata est. Conon cum parte navium in patriam venit: muros dirutos a Lysandro, utrosque & Piræei, & Athenarum, reficiendos curat, pecuniæque quinquaginta talenta, quæ a Pharnabazo acceperat, civibus suis donat.

V. Accidit huic, quod ceteris mortalibus, ut inconsideratior in secunda, quam in adversa esset fortuna. Nam classe Peloponnesiorum devicta, cum ultum se injurias patriæ putaret, plura concupivit, quam efficere potuit. Neque tamen ea non pia & probanda fuerunt; quod potius patriæ opes augeri, quam regis, maluit. Nam cum magnam auctoritatem sibi pugna illa navali, quam apud Cnidum fecerat, constituisset, non solum inter barbaros, sed etiam inter omnes Græciæ civitates; clam dare operam cœpit, ut Ioniam & Æoliam restitueret Atheniensibus. Id cum minus diligenter esset celatum, Tiribazus, qui Sardibus præerat, Cononem evocavit, simulans ad regem eum mittere velle, magna festinatione. hujus nuntio parens

C

cum

cum venisset, in vincula coniectus est: in quibus aliquamdiu fuit. Nonnulli eum ad regem abductum, ibique periisse, scriptam reliquerunt. Contra ea *Dion* historicus, cui non plurimum de Persicis rebus credimus, effugisse scripsit: illud addubitat, utrum Tiribazo sciente, an imprudente sit factum.

X.
D I O N.

I. **D**ion Hipparini filius, Syracusanus nobili genere natus, utraque implicatus tyrannide Dionysiorum. namque ille superior Aristomachen, sororem Dionis, habuit in matrimonio: ex qua duos filios, Hipparinum & Nisæum, procreavit: totidemque filias, nomine Sophrosynen & Areten. quarum priorem Dionysio filio eidem, cui regnum reliquit, nuptum dedit; alteram Areten Dioni. Dion autem præter nobilem propinquitatem, generosamque majorum famam, multa alia ab natura habuit bona. in his ingenium docile, come, aptum ad artes optimas: magnam corporis dignitatem, quæ non minimum commendat: magnas præterea divitias a patre relictas, quas ipse tyranni muneribus auxerat. Erat intimus Dionysio priori, neque minus propter mores, quam affinitatem. namque etsi Dionysii crudelitas ei displicebat, tamen saluum esse propter necessitudinem, magis

magis etiam suorum causa studebat. aderat in magnis rebus: ejusque consilio multum movebatur tyrannus, nisi qua in re major ipsius cupiditas intercefferat. Legationes vero, quæ essent illustriores, per Dionem administrabantur: quas quidem ille diligenter obeundo, fideliter administrando, crudelissimum nomen *tyranni*, sua humanitate tegebat. Hunc a Dionysio missum Carthaginenses suspexerunt, ut neminem unquam Græca lingua loquentem magis sint admirati.

II. Neque vero hæc Dionysium fugiebant, nam quanto esset sibi ornamento sentiebat. quo fiebat, ut uni huic maxime indulgeret, neque eum secus diligeret ac filium. qui quidem, cum Platonem Tarentum venisse fama in Siciliam esset perlata, adolescenti negare non potuit, quin eum accesserit, cum Dion ejus audiendi cupiditate flagraret. Dedit ergo huic veniam, magnaue eum ambitione Syracusas perduxit, quem Dion adeo admiratus est, atque adamavit, ut se totum ei traderet. Neque vero minus Plato delectatus est Dione. Itaque cum a Dionysio tyranno crudeliter violatus esset, quippe quem venundari jussisset, tamen eodem rediit, ejusdem Dionis precibus adductus. Interim in morbum incidit Dionysius. quo cum graviter conflictaretur; quæsit a medicis Dion, quem admodum se haberet? simulque ab his petiit, *si forte majori esset periculo, ut sibi faterentur; nam velle se cum eo colligi de partiendo regno: quod*

fororis suæ filios ex illo natos partem regni putabat debere habere. id medici non tacuerunt, & ad Dionysium filium sermonem retulerunt. quo ille commotus, ne agendi cum eo esset Dioni potestas, patri soporem medicos dare coëgit. Hoc æger sumpto, somno sopitus, diem obiit supremum.

III. Tale initium fuit Dionis & Dionysii similitatis, eaque multis rebus aucta est: sed tamen primis temporibus aliquamdiu simulata inter eos amicitia mansit. cumque Dion non desisteret obsecrare Dionysium, ut Platonem Athenis arcesse-
ret, & ejus consiliis uteretur; Ille, qui in aliqua re vellet patrem imitari, morem ei gessit. eodemque tempore Philistum historicum Syracusas reduxit, hominem amicum non magis tyranno quam tyrannidi. Sed de hoc in eo meo libro plura sunt exposita, qui de historicis Græcis conscriptus est. Plato autem tantum apud Dionysium auctoritate potuit valuitque eloquentia, ut ei persuaserit, tyrannidis facere finem, libertatemque reddere Syracusanis, a qua voluntate Philisti consiliõ deterritus, aliquanto crudelior esse cœpit.

IV. Qui quidem cum a Dione se superari videret ingenio, auctoritate, amore populi, verens ne, si eum secum haberet, aliquam occasionem sui daret opprimendi; navem ei triremem dedit, qua Corinthum deveheretur, ostendens, *se id utriusque facere causa, ne, cum inter se timerent, alteruter*
alte-

alterum præoccuparet. Id cum factum multi indignarentur, magnæque esset invidiæ tyranno; Dionysius omnia, quæ moveri poterant Dionis, in naves imposuit, ad eumque misit. Sic enim existimari volebat, *id se non odio hominis, sed suæ salutis fecisse causâ.* Postea vero quam audivit, eum in Peloponneso manum comparare, sibi que bellum facere conari; Areten, Dionis uxorem, alii nuptum dedit, filiumque ejus sic educari jussit, ut indulgentioripissimis imbueretur cupiditatibus. Nam puero priusquam pubes esset, scorta adducebantur: vino epulisque obruebatur, neque ullum tempus sobrius relinquebatur. Is usque eo vitæ statum commutatum ferre non potuit, postquam in patriam rediit: pater (namque appositi erant custodes, qui eum pristino victu deducerent) ut se e superiore parte adium dejecerit, atque ita interierit. Sed illuc revertor.

V. Postquam Corinthum pervenit Dion, & eodem perfugit Heraclides, ab eodem expulsus Dionysio, qui præfectus fuerat equitum: omniratione bellum comparare cæperunt. Sed non multum proficiebant, quod multorum annorum tyrannis magnarum opum putabatur. quam ob causam pauci ad societatem periculi perducebantur. Sed Dion frētus non tam suis copiis, quam odio tyranni, maximo animo, duabus onerariis navibus, quinquaginta annorum imperium, munitum quingentis longis navibus, decem equitum, centum peditum

millibus, profectus oppugnatum, (quod omnibus gentibus admirabile est visum) adeo facile perculit, ut post diem tertium, quam Siciliam attigerat, Syracusas introierit. Ex quo intelligi potest, nullum esse imperium tutum, nisi benevolentia munitum. Eo tempore aberat Dionysius, & in Italia classem experiebatur, adversariorum ratus neminem sine magnis copiis ad se venturum. quæ res eum fefellit. Nam Dion iis ipsis, qui sub adversarii fuerant potestate, regios spiritus repressit, totiusque ejus partis Sicilia potitus est, quæ sub Dionysii potestate fuerat, parique modo urbis Syracusarum, præter arcem & insulam adjunctam oppido: eoque rem perduxit, ut talibus pactionibus pacem tyrannus facere vellet: *Siciliam Dion obtineret, Italiam Dionysius, Syracusas Apollocrates*, cui maximam fidem ani habebat Dionysius.

IV. Has tam prosperas, tamque inopinatas res consecuta est subita commutatio, quod fortuna sua mobilitate, quem paulo ante extulerat, demergere est adorta. Primum in filium, de quo commemoravi supra, favitiam suam exercuit. nam cum uxorem reduxisset, quæ alii fuerat tradita, filiumque vellet revocare ad virtutem a perdita luxuria, accepit gravissimum parens vulnus morte filii. deinde orta dissensio est inter eum & Heraclidem: qui quidem principatum non concedens, factionem comparavit. neque is minus valebat apud optimates; quorum consensu præerat classi, cum Dion exerci-

ercitum pedestrem teneret. Non tulit hoc animo æquo Dion, & versum illum Homeri retulit ex secunda rhapsodia, in quo hæc sententia est: *Non posse bene geri rempublicam multorum imperiis.* Quod dictum magna invidia consecuta est. namque aperuisse videbatur, se omnia in sua potestate esse vellet. Hanc ille non lenire obsequio, sed acerbitate opprimere studuit. Heraclidemque, cum Syracusas venisset, interficiendum curavit.

VII. Quod factum omnibus maximum timorem iniecit. nemo enim illo interfecto se tutum putabat. Ille autem adversario remoto licentius eorum bona, quos sciebat adversus se sensitse, militibus dispertivit. Quibus divisis, cum quotidiani maximi fierent sumtus, celeriter pecunia deesse cœpit: neque quo manus porrigeret suppetebat, nisi amicorum possessiones. Id hujusmodi erat, ut, cum milites reconciliasset, amitteret optimates. Quarum rerum cura frangebatur, & insuetus male audiendi non æquo animo ferebat, de se ab iis male existimari, quorum paullo ante in cælum fuerat elatus laudibus, vulgus autem offensa in eum militum voluntate, liberius loquebatur, & tyrannum non ferendum dicitabat.

VIII. Hæc ille intuens, cum, quemadmodum sedaret, nesciret, & quorsum evaderent, timeret: Callicrates quidam, civis Atheniensis, qui simul cum eo ex Peloponneso in Siciliam venerat,

homo & callidus & ad fraudem acutus, sine ulla religione ac fide, adit ad Dionem, & ait: *cum in magno periculo esse, propter offensionem populi & odium militum, quod nullo modo evitare posset, nisi alicui suorum negotium daret, qui se simularet illi inimicum, quem se invenisset idoneum, facile omnium animos cogniturum, adversariosque sublaturum, quod inimici ejus disidenti suos sensus aperiri forent.* Tali consilio probato excipit has partes ipse Callicrates, & se armat imprudentia Dionis: ad eum interficiendum socios conquirat: adversarios ejus convenit, conjurationem confirmat, res multis conficiis, quæ gereretur, elata refertur ad Aristomachen sororem Dionis, uxoremque Arsten. Illæ timore perterritæ conveniunt, ejus depericulo timebant. At ille negat, a Callicrate fieri sibi infidias, sed illa, quæ agerentur, fieri præcepto suo. Mulieres nihilo secius Callicratem in ædem Proserpinæ deducunt, ac jurare cogunt, *nihil ab illo periculi fore Dionis.* Ille hac religione non modo ab incepto non deterritus, sed ad maturandum concitatus est, verens, ne prius consilium suum aperiretur, quam conata perfecisset.

IX. Hac mente proximo die festo, cum a conventu remotum se Dion domi teneret, atque in conclavi edito recubivisset, conficiis loca munitiora oppidi tradidit, domum custodibus sepsit, foribus, qui non discederent, certos præfecit, navem triremem armatis ornat, Philostratoque fratri suo tradit:

eam

eamque in portu agitari iubet, ut si exercere remiges vellet: cogitans, si forte consiliis obstitisset fortuna, ut haberet, quo fugeret ad salutem. Suorum autem e numero Zacynthios adolescentes quosdam elegit, cum audacissimos, tum viribus maximis: hisque dat negotium, ut ad Dionem eant inermes, sic ut conveniendi ejus gratia viderentur venire: hi propter notitiam sunt intromissi. At illi, ut limen ejus intrarunt, foribus obseratis in lecto cubantem invadunt; colligant, fit strepitus, adeo ut exaudiri posset foris. Hic, sicut ante dictum est, quam invisa sit singularis potentia, & miseranda vita, qui se metui, quam amari malunt, cuivis facile intellectu fuit. Namque illi ipsi custodes, si propitia fuissent voluntate, foribus effractis servare eum potuissent, quod illi inermes telum foris flagitantes vivum tenebant. cui cum succurreret nemo, Lyco quidam Syracusanus per fenestras gladium dedit, quo Dion interfectus est.

X. Confecta eade cum multitudo visendi gratia introisset, nonnulli ab insciis pro noxiis conciduntur. nam celeri rumore dilato, Dioni vim allatam, multi concurrerant, quibus tale facinus displicebat. Hi falsa suspitione ducti, immerentes ut sceleratos occidunt. Hujus de morte, ut palam factum est, mirabiliter vulgi mutata est voluntas. Nam qui vivum eum tyrannum vocitarant, eundem liberatorem patriæ, tyrannique expulsorem prædicabant. Sic subito misericordia odio successerat,

ut eum suo sanguine, si possent, ab Acheronte eu-
perent redimere. Itaque in urbe, celeberrimo loco
elatus, publice sepulcri monumento donatus est.
diem obiit circiter annos quinquaginta quinque na-
tus, quartum post annum, quam ex Peloponneso
in Siciliam redierat.

XI.

IPHICRATES.

I. Iphicrates Atheniensis non tam magnitudine
rerum gestarum, quam disciplina militari
nobilitatus est. Fuit enim talis dux, ut non solum
ætatis suæ cum primis compararetur, sed ne de ma-
joribus nata quidem quisquam anteponeretur. Mul-
tum vero in bello versatus, sæpe exercitibus præfuit,
nusquam culpa (sua) male rem gessit, semper consi-
lio vicit; tantumque eo valuit, ut multa in re mili-
tari partim nova attulerit, partim meliora fecerit.
namque ille pedestria arma mutavit, cum ante illum
imperatorem maximis clypeis, brevibus hastis, mi-
nutis gladiis, uterentur. Ille e contrario peltam pro
parma fecit, a quo postea *pelista* pedites appellan-
tur, ut ad motus concursusque essent leviores. ha-
stæ modum duplicavit: gladios longiores fecit.
Idem genus loricarum mutavit, & pro ferreis atque
æneis linteas dedit. Quo facto expeditiores milites
reddidit, nam pondere detracto, quod æque cor-
pus tegeret & leve esset, curavit.

II. Bel-

II. Bellum cum Thracibus gessit: Seuthen socium Atheniensem in regnum restituit. Apud Corinthum tanta severitate exercitui praefuit, ut nullæ unquam in Græcia neque exercitiores copiar, neque magis dicto audientes fuerint duci: in eamque consuetudinem adduxit, ut, cum proelii signum ab Imperatore esset datum, sine ducis opera sic ordinatæ consisterent, ut singuli a peritissimo imperatore dispositi viderentur. Hoc exercitu moram Lacedæmoniorum intercepit: quod maxime tota celebratum est Græcia. Iterum eodem bello omnes copias eorum fugavit. Quo facto magnam adeptus est gloriam. Cum Artaxerxes Ægyptio regi bellum inferre voluit, Iphicratem ab Atheniensibus petivit ducem, quem præficeret exercitui conductitio, cujus numerus duodecim millium fuit, quem quidem sic omni disciplina militari erudivit, ut quemadmodum quondam *Fabiani* milites Romani appellati sunt; sic *Iphicratenses* apud Græcos in summa laude fuerint. Idem subsidio Lacedæmoniis profectus, Epaminondæ retardavit impetus: nam nisi ejus adventus appropinquasset, non prius Thebani Sparta abscessissent, quam captam incendio delessent.

III. Fuit autem & animo magno & corpore, imperatoriaque forma, ut ipso aspectu cuiusvis injiceret admirationem sui. Sed in labore remissus nimis parumque patiens, ut Theopompus memoriae prodidit: bonus vero civis, fideque ma-

gna: quod cum in aliis rebus declaravit, tum maxime in Amynta Macedonis liberis tuendis, namque Eurydice, mater Perdicæ & Philippi, cum his duobus pueris, Amynta mortuo, ad Iphicratem confugit, ejusque opibus defensa est. Vixit ad senectutem placatis in se fuorum civium animis. causam capitis semel dixit, bello sociali, simul cum Timotheo, eoque judicio est absolutus. Menesthea filium reliquit ex Thressa natum, Coti regis filia. Is cum interrogaretur, *utrum pluris patrem matremve faceret; matrem*, inquit. Id cum omnibus mirum videretur; at ille, *merito*, inquit, *facio. Nam pater, quantum in se fuit, Thracem me genuit: contra ea mater Atheniensem.*

XII.

CHABRIAS.

I. Chabrias Atheniensis. Hic quoque in summis habitus est ducibus, resque multas memoria dignas gessit. Sed ex his elucet maxime inventum ejus in prælio, quod apud Thebas fecit, cum Bœotius subsidio venisset: namque in eo victoria fidente summo dice Agefilao, fugatis jam ab eo conductitiis catervis, reliquam phalangem loco vetuit cedere, obnixoque genu scuto projectaque hasta impetum excipere hostium docuit. Id novam Agefilaus intuens, progredi non est ausus, suosque jam incurrentes tuba revocavit. Hoc usque eo tota

Græ.

Græcia fama celebratum est, ut illo statu Chabrias sibi statuam fieri voluerit, quæ publice ei ab Atheniensibus in foro constituta est. Ex quo factum est, ut postea athletæ, ceterique artifices his statibus in statuis ponendis uterentur, in quibus victoriam essent adepti.

II. Chabrias autem multa in Europa bella administravit, cum dux Atheniensium esset. multa in Ægypto sua sponte gessit. nam Nectanebum adjectum profectus, regnum ei constituit. Fecit idem Cypri, sed publice ab Atheniensibus Evagoræ adiutor datus: neque prius inde discessit, quam totam insulam bello devinceret, qua ex re Athenienses magnam gloriam sunt adepti. Interim bellum inter Ægyptios & Persas constitutum est: & Athenienses cum Artaxerxe societatem habebant, Lacedæmonii cum Ægyptiis, a quibus magnas prædas Agefilaus rex eorum faciebat. Id intuens Chabrias, cum in re nulla Agefilao cederet, sua sponte eos adiutum profectus, Ægyptiæ classi præfuit: pedestrius copiis Agefilaus.

III. Tum præfecti regis Persiæ legatos miserunt Athenas questum, quod Chabrias adversus regem bellum gereret cum Ægyptiis. Athenienses diem certam Chabriæ præstituerunt, quam ante domum nisi redisset, capitis se illum damnaturos denuntiarunt. Hoc ille nuntio Athenas rediit, neque ibi diutius est moratus, quam fuit necesse. Non

enim libenter erat ante oculos civium suorum: quod & vivebat laute, & indulgebat sibi liberalius, quam ut invidiam vulgi posset effugere. *Est enim hoc commune vitium in magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriae comes sit: & libenter de his detrahant, quos eminere videant altius: neque animo aequo pauperes alienam opulentiam intuentur fortunam.* Ita Chabrias, quoad ei licebat, plurimum aberat. Neque vero solus ille aberat Athenis libenter, sed omnes fere principes fecerunt idem: quod *tantum se ab invidia putabant futuros, quantum a conspectu suorum recessissent.* Itaque Conon plurimum Cypri vixit, Iphierates in Thracia, Timotheus Lesbi, Chares in Sigæo. Dissimilis quidem Chares eorum factis & moribus, sed tamen Athenis & honoratus & potens.

IV. Chabrias autem periit bello sociali tali modo. Oppugnabant Athenienses Chium. erat in classe Chabrias privatus, sed omnes, qui in magistratu erant, auctoritate anteibat. eumque magis milites, quam qui præerant, aspiciebant. Quæ res ei maturavit mortem. nam dum primus studet portum intrare, & gubernatorem jubet eo dirigere navem, ipse sibi perniciæ fuit. Cum enim eo penetrasset, ceteræ non sunt secutæ. Quo facto circumfusis hostium concursu, cum fortissime pugnaret, navis rostro percussa cæpit fidere. hinc cum refugere posset, si se in mare deiecisset, quod suberat classis Atheniensium, quæ exciperet natantem; perire

perire maluit, quam armis abjectis navem relinquere, in qua fuerat vestus. Id ceteri facere noluerunt, qui nando in tutum pervenerunt. At ille *præstare honestam mortem existimans turpi vita*, cominus pugnans telis hostium interfectus est.

XIII. TIMOTHEUS.

I. **T**imotheus, Cononis filius Atheniensis. Hic a patre acceptam gloriam multis auxit virtutibus. fuit enim disertus, impiger, laboriosus, rei militaris peritus, neque minus civitatis regendæ. Multa hujus sunt præclare facta, sed hæc maxime illustria. Olynthios & Byzantios bello subegit. Samum cepit: in qua oppugnanda superiore bello Athenienses mille & ducenta talenta confusserant. id ille sine ulla publica impentia populo restituit. Adversum Cotym bella gessit, ab eoque mille & ducenta talenta prædæ in publicum retulit. Cyzicum obsidione liberavit. Ariobarzani simul cum Agefilao auxilio profectus est: a quo cum Laco pecuniam numeratam accepisset, ille cives suos agro atque urbibus augeri maluit, quam id fumere, cujus partem domum suam ferre posset. Itaque accepit Crithoten & Sestum.

II. Idem classi præfectus circumvehens Peloponnesum, Laconicam populatus, classem eorum fugavit. Corcyram sub imperium Atheniensium red-

redegit: sociosque idem adjunxit Epirotas, Athamanas, Chaonas, omnesque eas gentes, quæ mare illud adjacent. Quo facto Lacedæmonii de diutina contentione destiterunt, & sua sponte Atheniensibus imperii maritimi principatum concesserunt; pacemque his legibus constituerunt, *ut Athenienses mari duces essent.* Quæ victoria tantæ fuit Atticis lætitiæ, ut tum primum aræ Paci publicæ sint factæ, eique deæ pulvinar sit institutum. Cujus laudis ut memoria maneret, Timotheo publice statuam in foro posuerunt, qui honos huic uni ante hoc tempus contigit: ut, cum patri populus statuam posuisset, filio quoque daret. Sic juxta posita recens filii, veterem patris renovavit memoriam.

III. Hic cum esset magno natu, & magistratus gerere desisset, bello Athenienses undique premi sunt cæpti. Defecerat Samus: descierat Hælespontus: Philippus jam tum valens Macedo multum moliebatur: cui oppositus Chares cum esset, non satis in eo præsidii putabatur. Fit Menestheus prætor, filius Iphicratis, gener Timothei, & ut ad bellum proficiscatur, decernitur. Huic in consilium dantur duo usu & sapientia præstantes, (quorum consilio uteretur) pater & socer: quod in his tanta erat auctoritas, ut magna spes esset, per eos amissa posse recuperari. Hi cum Samum profecti essent, & eodem Chares, adventu eorum cognito, cum suis copiis proficisceretur, ne quid absente gestum videretur: accidit, cum ad insulam appropin-

pinquarent, ut magna tempeſtas oriretur: quam evitare duo veteres imperatores utile arbitrati, ſuam claſſem ſuppreſſerunt. At ille temeraria uſus ratione, non ceſſit majorum natu auctoritati: &, ut ſi in ſua navi eſſet fortuna, quo contenderat, peruenit: eodemque ut ſequerentur, ad Timotheum & Iphicratem nuntium miſit. hinc male re geſta, compluribus amiſſis navibus, eodem, unde erat profectus, ſe recepit, litterasque Athenas publice miſit, *ſibi proclive fuiſſe, Samum capere, niſi a Timotheo & Iphicrate deſertus eſſet.* Ob eam rem in crimen vocabantur. populus acer, ſuſpiceax, mobilis, aduerſarius, inuidus etiam potentia, domum reuocat: accuſantur proditionis. Hoc iudicio damnatur Timotheus, liſque ejus aſſimatur centum talentis. ille odio ingrata civitatis coactus, Chalcidem ſe contulit.

IV. Hujus poſt mortem cum populum iudicii ſui pœniteret, multa novem partes detraxit, & decem talenta Cononem filium ejus, ad muri quamdam partem reſciendam juſſit dare. in quo fortuna varietas eſt animadverſa. Nam quos avus Conon muros ex hoſtium præda patriæ reſtituerat, eodem nepos cum ſumma ignominia familia, ex ſua re familiari reſicere coactus eſt. Timothei autem moderatæ ſapientis que vitæ, complura poſſumus proferre teſtimonia. uno erimus contenti, quod ex eo facile conjici poterit, quam carus fuiſſerit. Cum Athenis adoleſcentulus cauſam diceret,

ret,

ret, non solum amici privatique hospites ad eum defendendum convenerunt, sed etiam in eis Jason tyrannus, qui illo tempore fuit omnium potentissimus. Hic cum in patria sine satellitibus se tutum non arbitraretur, Athenas sine ullo præsidio venit: tantique hospitem fecit, ut mallet se capitis periculum adire, quam Timotheo de fama dimicanti deesse. Hunc adversus tamen Timotheus postea populi iustia bellum gessit: patriæque sanctiora jura quam hospitii esse duxit. Hæc extrema fuit ætas imperatorum Atheniensium, Iphicratis, Chabriæ, Timothei: neque post illorum obitum quisquam dux in illa urbe fuit dignus memoria.

XIV.

DATAMES.

I. **V**enio nunc ad fortissimum virum, maximeque consilii omnium barbarorum: exceptis duobus Carthaginiensibus, Hamilcare & Hannibale. de quo hoc plura referemus: quod & obscuriora sunt ejus gesta pleraque, & ea, quæ prospere ei cesserunt, non magnitudine copiarum, sed consilii, quo tum omnes superabat, acciderunt, quorum nisi ratio explicata fuerit, res apparere non poterunt. Datames patre Camissare, natione Care, matre Scythissa natus, primum militum numero fuit apud Artaxerxem, eorum qui regiam tuebantur. pater ejus Camissares, quod & manu fortis & bello stre-

strenuus, & regi multis locis fidelis erat repertus, habuit provinciam partem Ciliciæ juxta Cappadociam, quam incolunt Leucosyri. Datames militare munus fungens primum, qualis esset, apparuit in bello, quod rex adversus Cadusios gessit. namque hic multis millibus regionum interfectis, magni fuit ejus opera, quo factum est, ut, cum in eo bello cecidisset Camissares, paterna ei traderetur provincia.

II. Pari se virtute postea præbuit, cum Auto-phradates jussu regis bello perfequeretur eos, qui defecerant. namque ejus opera hostes, cum castra jam intrassent, profligati sunt, exercitusque reliquus conservatus regis est. qua ex re majoribus rebus præesse cœpit. Erat eo tempore Thyus dynastes Paphlagoniæ, antiquo genere natus a Pylæmene illo, quem Homerus Troico bello a Patroclo interfectum ait. Is regi dicto audiens non erat. quam ob causam bello eum prosequi constituit, eique rei præfecit Datamen propinquum Paphlagonis. namque ex fratre & sorore erant nati. quam ob causam Datames omnia primum experiri voluit, ut sine armis propinquum ad officium reduceret. Ad quem cum venisset sine præsidio, quod ab amico nullas vereretur insidias, pæne interiit. nam Thyus eum clam interficere voluit. Erat mater cum Datame amita Paphlagonis. ea, quid ageretur, resevit, filiumque monuit. Ille fuga periculum evitavit, bellumque indixit Thyo. in quo cum ab Ariobarzane præ-

præfecto Lydiæ & Ioniæ totiusque Phrygiæ desertus esset, nihilo segnus perseveravit, vivumque Thyum cepit cum uxore & liberis.

III. Cujus facti ne prius fama ad regem, quam ipse pervenerit, dedit operam. Itaque omnibus incisiis, eo ubi erat rex, venit: posteroque die Thyum, hominem maximi corporis, terribilique facie, quod & niger, & capillo longo, barbaque erat promissa, optima veste textit, quam satrapæ regii gerere consueverant, ornavitque etiam torque & armillis aureis, ceteroque regio cultu. ipse agresti duplici amiculo circumdatus hirtaque tunica, gerens in capite galeam venatoriam, dextra manu clavam, sinistra copulam, qua vinctum ante se Thyum agebat, ut si feram bestiam captam duceret: Quem cum omnes prospicerent propter novitatem ornatus, ignotamque formam, ob eamque rem magnus esset concursus, fuit non nemo, qui agnosceret Thyum, regique nuntiaret. Primo non accredidit. Itaque Pharnabazum misit exploratum: quo ut rem gestam comperit, statim admitti jussit, magnopere delectatus cum facto, tum ornatu: in primis quod nobilis rex in potestatem inopinanti venerat. Itaque magnifice Datamen donatum ad exercitum misit: qui tum contrahebatur duce Pharnabazo & Tithrauste ad bellum Ægyptium, parique eum atque illos imperio esse jussit. Postea verò quam Pharnabazum rex revocavit, illi summa imperii tradita est.

IV. Hic

IV. Hic cum maximo studio compararet exercitum Ægyptumque proficisci pararet, subito a rege litteræ sunt ei missæ, ut *Aspim aggredere-
zur*, qui Cataoniam tenebat, quæ gens jacet supra Ciliciam, confinis Cappadociæ. namque Aspis sal-
tuosam regionem castellisque munitam incolens, non solum imperio regis non parebat, sed etiam fi-
nitimas regiones vexabat, & quæ regi portarentur, abripiebat. Datames, etsi longe aberat ab his re-
gionibus, & a majore re abstrahebatur, tamen re-
gis voluntati morem gerendum putavit. Itaque cum paucis, sed viris fortibus navem conscendit, existimans id, quod accidit, facilius se impruden-
tem parva manu oppressurum, quam paratum, quamvis magno exercitu. Hac delatus in Ciliciam, egressus inde, dies noctesque iter faciens, Tau-
rum transiit, eoque, quo studuerat, venit: quæ-
rit, quibus locis sit Aspis: cognoscit, hand longe abesse, profectumque eum venatum, quem dum speculatur, adventus ejus causa cognoscitur. Pi-
fidas cum iis, quos secum habebat, ad resisten-
dum Aspis comparat. Id Datames ubi audivit, ar-
ma sumit, suosque sequi jubet, ipse equo concita-
to ad hostem vehitur. quem procul Aspis conspi-
ciens ad se ferentem, pertimescit, atque a con-
atu resistendi deterritus, sese dedit. Hunc Data-
mes vincum ad regem ducendum tradit Mithri-
dati.

V. Hæc

V. Hæc dum geruntur, Artaxerxes reminiscens, a quanto bello, ad quam parvam rem principem ducum misisset; se ipse reprehendit, & nuntium ad exercitum Acen milit, quod nondum Datamem profectum putabat, qui diceret, ne ab exercitu discederet. Hic, priusquam perveniret, quo erat profectus, in itinere convenit, qui Aspim ducebant. Qua celeritate cum magnam benevolentiam regis Datames consecutus esset; non minorem invidiam aulicorum excepit, qui illum unum pluris, quam se omnes, fieri videbant. quo facto cuncti ad eum opprimendum consenserunt. Hæc Pandates, gazæ custos regiæ, amicus Datami, per scripta ei mittit, in quibus docet: *eum magno fore periculo, si quid illo imperante in Ægypto adversi accidisset, namque eam esse consuetudinem regum, ut casus adversos hominibus tribuant, secundos fortunæ suæ. quo facile fieri, ut impellantur ad eorum perniciem, quorum ductu res male gestæ nuntientur. illum hoc majore fore in discrimine, quod, quibus rex maxime obediat, eos habeat inimicissimos.* Talibus ille litteris cognitis, cum jam ad exercitum Acen venisset, quod non ignorabat, ea vere scripta, desciscere a rege constituit. neque tamen quicquam fecit, quod fide sua esset indignum. Nam Mandroblem Magnetem exercitui præfecit: ipse cum suis in Cappadociam discedit; conjunctamque huic Paphlagoniam occupat; celans, qua voluntate esset in regem; clam cum Ariobarzane facit amici-

amicitiam, manum comparat, urbes munitas suis tuendas tradit.

VI. Sed hæc propter hiemale tempus minus prospere procedebant. Audit, Pisidas quasdam copias adversus se parare. filium eo Arfidæum cum exercitu mittit. cadit in prælio adolescens: proficiscitur eo pater, non ita cum magna manu, celans quantum vulnus accepisset, quod prius ad hostem pervenire cupiebat, quam de re male gesta fama ad suos perveniret: ne cognita filii morte animi debilitarentur militum. Quo contenderat, pervenit, hisque locis castra ponit, ut neque circui multitudine adversariorum posset, neque impediti, quo minus ad dimicandum manum haberet expeditam. Erat cum eo Mithrobarzanes focer ejus, præfectus equitum. Is desperatis generi rebus ad hostes transfugit. Id Datames ut audivit, sensit, si in turbam exisset, ab homine tam necessario se relictum, futurum, ut ceteri consilium sequerentur, in vulgus edit; *suo jussu Mithrobarzanem profectum pro perfuga, quo facilius receptus interficeret hostes. quare relinqui eum non par esse, sed omnes confestim sequi. quod si animo strenuo fecissent, futurum, ut adversarii non possent resistere, cum & intra vallum & foris cæderentur.* Hac re probata exercitum educit, Mithrobarzanem prosequitur. qui tantum quod ad hostes pervenerat, Datames signa inferri jubet. Pisidæ nova re commoti, in opinionem adducuntur, perfugas mala fide com-

posi.

positoque fecisse, ut recepti essent majori calamitati, primum eos adoriuntur. Illi cum quid ageretur, aut quare fieret, ignorarent, coacti sunt cum eis pugnare, ad quos transierant; ab hisque stare, quos reliquerant. quibus cum neutri parcerent, celeriter sunt concisi. Reliquos Pisidas resistentes Datames invadit: primo impetu pellit, fugientes persequitur, multos interficit, castra hostium capit. Tali consilio uno tempore & proditores perculit, & hostes profligavit; & *quod ad perniciem fuerat cogitatum, id ad salutem convertit.* Quo neque acutius ullius imperatoris cogitatum, neque celerius factum usquam legimus.

VII. Ab hoc tamen viro Scismas maximo natu filius descit, ad regemque transiit, & de defectione patris detulit. quo nuntio Artaxerxes commotus, quod intelligebat sibi cum viro forti ac strenuo negotium esse, *qui, cum cogitasset, facere auderet; & prius cogitare, quam conari consuesset;* Autophradatem in Cappadociam mittit. Hic ne intrare posset, saltum, in quo Ciliciæ portæ sunt sitæ, Datames præoccupare studuit. Sed tam subito copias contrahere non potuit. a qua re depulsus, cum ea manu, quam contraxerat, locum delegit talem, ut neque circumiretur ab hostibus, neque præteriret adversarius, quin ancipitibus locis premeretur: & si dimicare cum eo vellet, non multum obesse multitudo hostium suæ paucitati posset.

VIII. Hæc

VIII. Hæc etsi Autophradates videbat, tamen statuit congregari, quam cum tantis copiis refugere, aut tam diu uno loco sedere. Habebat barbarorum equitum viginti, peditum centum millia, quos illi Cardacas appellant; ejusdemque generis III. funditorum; præterea Cappadocum octo, Armeniorum decem, Paphlagonum quinque, Phrygum decem, Lydorum quinque, Aspendiorum & Pisidarum circiter tria, Cilicum duo, Caspianorum totidem, ex Græcia conductorum tria millia: levis armaturæ maximum numerum. Has adversus copias spes omnis consistebat Datami in se locique natura. namque hujus partem non habebat vicissimam militum. Quibus fretus confligit, adversariorumque multa millia concidit, cum de ipsius exercitu non amplius hominum mille cecidisset. quam ob causam postero die tropæum posuit, quo loco pridie pugnatum est. Hinc cum castra movisset, semperque inferior copiis, superior omnibus præliis discederet; quod nunquam manum confereret, nisi cum adversarios locorum angustiis clausisset; quod perito regionum callideque cogitanti sæpe accidebat: Autophradates, cum bellum duci majore regis calamitate, quam adversariorum videret, ad pacem amicitiamque hortatus est, ut cum rege in gratiam rediret. Quam ille etsi fidam non fore putabat, tamen conditionem accepit, seque ad Artaxerxem legatos missurum dixit. Sic bellum, quod rex adversus Datamem susceperat, sedatum.

D

IX. Au.

IX. Autophradates in Phrygiam se recepit. At rex, quod implacabile odium in Datamem suscepserat, postquam bello eum opprimi non posse animadvertit, insidiis interficere studuit, quas ille plerasque vitavit. sicut eum nuntiatum esset, quosdam sibi insidiari, qui in amicorum erant numero: de quibus, *quod inimici detulerant, neque credendum, neque negligendum* putavit: experiri voluit, verum falsumne esset relatum. Itaque eo profectus est, quo itinere futuras insidias dixerant. Sed elegit corpore & statura simillimum sui, eique vestitum suum dedit, atque eo loco ire, quo ipse consueverat, iussit. Ipse autem ornatus vestitu militari inter corporis custodes iter facere cœpit. At insidiatores, postquam in eum locum agmen pervenit, decepti ordine atque vestitu, in eum faciunt impetum, qui suppositus erat. Prædixerat autem his Datames, cum quibus iter faciebat, ut parati essent facere, quod ipsam vidissent. Ipse, ut concurrentes insidiatores animadvertit, tela in eos coniecit. hoc idem cum universi fecissent, priusquam pervenirent ad eum, quem aggredi volebant, confixi ceciderunt.

X. Hic tamen tam callidus vir extremo tempore captus est, Mithridatis Ariobarzanis filii dolo. namque is pollicitus est regi, *se eum interfectorum, si ei rex promitteret, ut, quodcumque vellet, liceret impune facere: fidemque de ea re, more Persarum, dextra dedisset.* Hanc ut accepit, fin. a.

simulat se suscepisse cum rege inimicitias: copias parat, & absens amicitiam cum Datame facit, regis provinciam vexat, castella expugnat, magnas prædas capit: quarum partem suis dispertit, partem ad Datamem mittit, pari modo complura castella ei tradit. Hæc diu faciendo, persuasit homini, se infinitum adversus regem suscepisse bellum; cum nihilo magis, ne quam suspicionem illi præberet infidiarum, neque colloquium ejus petivit, neque in conspectum venire studuit. Sic absens amicitiam gerebat, ut non beneficiis mutuis, sed odio communi, quod erga regem susceperant, contineri viderentur.

XI. Id cum satis se confirmasse arbitratus est, certio-
 tiorem facit Datamem, *tempus esse, majores exercitus parari, bellum cum ipso rege suscipi. de qua re, si ei videretur, quo loco vellet, in colloquium veniret.* Probata re colloquendi tempus sumitur, locusque, quo conveniretur. Huc Mithridates cum uno, cui maximam habebat fidem, ante aliquot dies venit, compluribusque locis separatim gladios obruit, eaque loca diligenter notat. Ipso autem colloquendi die, utrique, locum qui explorarent, atque ipsos scrutarentur, mittunt. Deinde ipsi sunt congressi. Hic cum aliquandiu in colloquio fuissent, & diversi discessissent, jamque procul Datames abesset, Mithridates, priusquam ad suos perveniret, ne quam suspicionem pararet, in eundem locum revertitur, atque ibi, ubi telum erat im-

D 2

posi-

positum, refedit, ut si a lassitudine cuperet acquiescere: Datamemque revocavit, simulans se quiddam in colloquio esse oblitum. Interim telum, quod latebat, protulit: nudatumque vagina veste texit, ac Datami venienti ait, digredientem se animadvertisse, locum quendam, qui erat in conspectu, ad castra ponenda esse idoneum. quem cum digito monstraret, & ille conspiceret, aversum ferro transfixit: priusque quam quisquam posset succurrere, interfecit. Ita vir, qui multos consilio neminem perfidia ceperat, simulata captus est amicitia.

XV.

EPAMINONDAS.

I. **E**paminondas Polymni filius, Thebanus. De hoc priusquam scribamus, hæc præcipienda videntur lectoribus, ne *alienos mores ad suos referant*; neve ea, quæ ipsis leviora sunt, pari modo apud ceteras fuisse arbitrentur. Scimus enim, musicen nostris moribus abesse a principis persona; saltare vero etiam in vitiis poni. quæ omnia apud Græcos & grata, & laude digna ducuntur. Cum autem exprimere imaginem consuetudinis atque vitæ velimus Epaminondæ, nihil videmur debere prætermittere, quod pertinet ad eam declarandam. Quare dicemus *primo de genere ejus: deinde quibus disciplinis & a quibus sit eruditus: tum de moribus, ingenique facultatibus; & si qua alia digna*

gna

græ memoria erunt: postremo de rebus gestis, quæ a plurimis omnium anteponuntur virtutibus.

II. Natus igitur patre, quo diximus, honesto genere, pauper jam a majoribus relictus; Eru-
ditus autem sic, ut nemo Thebanus magis. nam
& citharizare, & cantare ad chordarum sonum do-
ctus est a Dionysio: qui non minore fuit in musicis
gloria, quam Damon, aut Lamprus, quorum per-
velgata sunt nomina: carmina cantare tibiis ab
Olympiodoro, saltare a Calliphrone. At philoso-
phiæ præceptorem habuit Lysim Tarentinum, Py-
thagoreum: cui quidem sic fuit deditus, ut ado-
lescens tristem & severum senem omnibus æquali-
bus suis in familiaritate anteposuerit; neque prius
eum a se dimiserit, quam doctus tanto antecessit
condiscipulos, ut facile intelligi posset, pari modo
superaturum omnes in ceteris artibus. Atque hæc
ad nostram consuetudinem sunt levia, & potius con-
temnenda: at in Græcia utique olim magnæ laudi
erant. Postquam ephebus factus est, & palæstræ
dare operam cœpit: non tam magnitudini virium
servivit, quam velocitati. illam enim ad athleta-
rum usum; hanc ad belli existimabat utilitatem per-
tinere. Itaque exercebatur plurimum currendo &
luctando, ad eum finem, quoad stans complecti
posset, atque contendere. In armis plurimum stu-
dii consumebat.

III. Ad hanc corporis firmitatem plura etiam animi bona accesserant. erat enim modestus, prudens, gravis, temporibus sapienter utens, peritus belli, fortis manu, animo maximo: *adeo veritatis diligens, ut ne joco quidem mentiretur.* Idem continens, clemens, patiensque admirandum in modum: non solum populi, sed etiam amicorum ferens injurias: inprimisque commissa celans; quod interdum non minus prodest, quam diserte dicere. Studiosus audiendi. ex hoc enim facillime disci arbitrabatur. Itaque cum in circulum venisset, in quo aut de re publica disputaretur, aut de philosophia sermo haberetur; nunquam inde prius discessit, quam ad finem sermo esset adductus. Paupertatem adeo facile perpeffus est, ut de republica nihil præter gloriam ceperit. amicorum in se tuendo caruit facultatibus, fide ad alios sublevandos sæpe sic usus est, ut possit judicari, omnia ei cum amicis fuisse communia. Nam cum aut civium suorum aliquis ab hostibus esset captus, aut virgo amici nubilus propter paupertatem collocari non posset, amicorum consilium habebat, & quantum quisque daret, *pro* cujusque facultatibus imperabat. eamque summam cum *faceret*, priusquam acciperet pecuniam, adducebat eum, qui quærebat, ad eos, qui *conferebant*: eique ut ipsi numerarent, faciebat; ut ille, ad quem ea res perveniebat, sciret, quantum cuique deberet.

IV. Ten

IV. Tentata autem ejus est abstinentia a Diomedonte Cyziceno. namque is rogatu Artaxerxis Epaminondam pecunia corrupendum susceperat. hic magno cum pondere auri Thebas venit, & Micythum adolescentulum quinque talentis ad suam perduxit voluntatem: quem tum Epaminondas plurimum diligebat. Micythus Epaminondam convenit, & causam adventus Diomedontis ostendit. At ille Diomedonte coram, *nihil, inquit, opus pecunia. nam si ea rex vult, quæ Thebanis sunt utilia, gratis facere sum paratus: sin autem contraria, non habet auri atque argenti satis. namque orbis terrarum divitias accipere nolo, præ patriæ caritate. Te, qui me incognitum tentasti, inique similem existimasti, non miror: tibi que ignosco. sed egredere propere, ne alios corumpas, cum me non potueris. tu Micythe, argentum huic redde: nisi id confestim facis, ego te tradam magistratui.* Hunc Diomedon cum rogaret, *ut tuto exire, suaque, quæ attulisset, liceret efferre: Istud, inquit, faciam: neque tua causa, sed mea: ne, si tibi sit pecunia ademta, aliquis dicat: ad me ereptum pervenisse, quod delarum accipere noluissem.* a quo cum quæsisset, quo se duci vellet, & ille Athenas, dixisset: præsidium dedit, ut eo tuto pervenerit. neque vero id satis habuit, sed etiam ut inviolatus in navem ascenderet, per Chabriam Atheniensem, de quo supra mentionem fecimus, effecit. Abstinentiæ erit hoc satis testimonium. Plurima quidem proferre possemus, sed modus adhibendus

us est: quoniam uno hoc volumine *vitas excellentium virorum* concludere constituimus: quorum separatim multis millibus versuum complures scriptores ante nos explicarunt.

V. Fuit & disertus, ut *nemo Thebanus* ei par esset eloquentia: neque minus concinnus in brevitate respondendi; quam in *perpetua oratione* ornatus. Habuit obrectatorem Meneclidem quemdam, indidem Thebis, adversarium in administranda republica, satis exercitatum in dicendo, ut Thebanum *scilicet*. namque illi genti plus inest virium, quam ingenii. Is, quod in re militari florere Epaminondam videbat, hortari solebat Thebanos, ut *pacem bello anteferrent*, ne illius imperatoris opera desideraretur. Huic ille, *fallis*, inquit, *verbo cives tuos, quod hos a bello avocas: oii enim nomine servitutem concilias*. Nam paritur pax bello. Itaque qui ea *diutina volunt frui*, bello exercitati esse debent. Quare si principes *Gracia esse vultis*, castris est vobis utendum, non *palestra*. Idem ille Meneclides cum huic objiceret, quod *liberos non haberet, neque uxorem duxisset; maximeque insolentiam; quod sibi Agamemnonis belli gloriam videretur consecutus*: at ille *desine*, inquit, *Meneclide de uxore mihi exprobrare*. nam nullius in ista re minus uti consilio volo. Habebas enim Meneclides suspicionem adulterii. Quod *autem me Agamemnonem emulari putas; falleris*. namque, *ille cum universa Gracia vix decem annis*

nis unam cepit urbem: ego contra ex una urbe nostra dieque uno, totam Græciam Lacedæmonis fugatis liberavi.

VI. Idem cum in conventum venisset Areadam, petens, ut societatem cum Thebanis & Argivis facerent: contraque Callistratus Atheniensium legatus, qui eloquentia omnes eo præstabat tempore, postularet, ut potius amicitiam sequerentur Atticorum; & in oratione sua multa investus esset in Thebanos & Argivos, inisque hoc posuisset; animadvertere debere Arcades, quales utraque civitas cives procreasset, ex quibus de ceteris possint judicare. Argivos enim fuisse Orestem & Alcmaonem, matricidas: Thebis Oedipum natum, qui, cum patrem suum interfecisset, ex matre liberum procreasset. Hic in respondendo Epaminondas cum de ceteris perorasset, postquam ad illa duo opprobria pervenit: admirari se dixit stultitiam rhetoris Attici, qui non animadvertit, innocentes illos natos; domi scelere admissio, cum patria essent expulsi, receptos esse ab Atheniensibus. Sed maxime ejus eloquentia eluxit Sparta, legati ante pugnam Leuëtricam: quo cum omnium sociorum convenissent legati, coram frequentissimo legationum conventu, sic Lacedæmoniorum tyrannidem coarguit, ut non minus illa oratione opes eorum concusserit, quam Leuëtrica pugna. Tum enim perfecit, quod post apparuit, ut auxilio sociorum Lacedæmonii privarentur.

VII. Fuisse patientem, suorumque injurias ferentem civium, quod *se patriæ irasci nefas esse duceret*, hæc sunt testimonia. cum eum propter invidiam cives præficere exercitui nolissent, duxque esset delectus belli imperitus, cujus errore eo esset deducta militum multitudo, ut omnes de salute pertimescerent, quod locorum angustiis clausi ab hostibus obsidebantur: desiderari cœpta est Epaminondæ diligentia. erat enim ibi privatus numero militis. a quo cum peterent opem, nullam adhibuit memoriam contumeliæ, & exercitum obsidione liberatum, domum reduxit incolumem. Neque vero hæc semel fecit, sed sæpius: maxime autem fuit illustre, cum in Peloponnesum exercitum duxisset adversus Lacedæmonios, haberetque collegas duos, quorum alter erat Pelopidas, vir fortis & strenuus. hic cum criminibus adversariorum omnes in invidiam venissent, ob eamque rem imperium his esset abrogatum, atque in eorum locum prætores successissent; Epaminondas populiscito non paruit, idemque ut facerent, persuasit collegis, & bellum, quod susceperat, gessit. namque animadvertibat, ubi id fecisset, totum exercitum propter prætorum imprudentiam inscientiamque belli perituum. Lex erat Thebis, quæ *morte multabat, si quis imperium diutius retinisset, quam lege præfinitum foret.* hanc Epaminondas cum reipublicæ conservandæ causa latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit; & quatuor mensibus diutius, quam populus jusserat, gessit imperium.

VIII.

VIII. Postquam domum reditum est, collegæ ejus hoc criminæ accusabantur. quibus ille permisit, ut omnem causam in se transferrent, suaque opera factum contenderent, ut legi non obedirent. quæa defensione illis periculo liberatis, nemo Epaminondam responsurum putabat, quod, quid diceret, non haberet. At ille in judicium venit: nihil eorum negavit, quæ adversarii crimini dabant, omniaque, quæ collegæ dixerant, confessus est, neque recusavit, quo minus legis pœnam subiret; sed unum ab iis petivit, ut in periculo suo conscriberent: EPAMINONDAS A THEBANIS MORTE MULTATUS EST, QUOD EOS COEGIT APUD LEUCTRA SUPERARE LACEDÆMONIOS, QUOS ANTE SE IMPERATOREM NEMO BOEOTIORUM AUSUS FUIT ADSPICERE IN ACIE: QUODQUE UNO PROELIO NON SOLUM THEBAS AB INTERITU RETRAXIT, SEDETIAM UNIVERSAM GRÆCIAM IN LIBERTATEM VINDICAVIT, EOQUE RES UTRORUMQUE PERDUXIT, UT THEBANI SPARTAM OPUGNARENT, LACEDÆMONII SATIS HABERENT, SI SALVI ESSE POSSENT. NEQUE PRIUS BELLARE DESTITIT, QUAM MESSENA CONSTITUTA URBEM EORUM OBSIDIONE CLAUSIT. Hæc cum dixisset, risus omnium cum hilaritate coortus est: neque quisquam judex ausus est ferre suffragium. Sic a judicio capitis maxima discessit gloria.

IX. Hic extremo tempore imperator apud Mantineam, quum acie instructa audacius instaret hostibus, cognitus a Lacedæmoniis, quod in unius pernicie ejus patriæ sitam putabant salutem, universi in unum impetum fecerunt, neque prius abscefferunt, quam magna cæde facta, multisque occisis, fortissime ipsum Epaminondam pugnantem, sparo eminus percussum, concidere viderunt. Hujus casu aliquantum retardati sunt Bœotii: neque tamen prius pugna excefferunt, quam repugnantes profligarunt. At Epaminondas cum animadvertet, mortiferum se vulnus accepisse, simulque si ferum, quod ex hastili in corpore remanserat, extraxisset, animam statim amissurum: usque eo retinuit, quoad renunciatum est, *vicisse Bæotios*. Id postquam audivit; *satis, inquit, vixi: invictus enim morior*. Tum ferro extracto confessim examinatus est.

X. Hic uxorem nunquam duxit. In quo cum reprehenderetur a Pelopida, qui filium habebat infamem: *maleque eum in eo patriæ consulere diceret, quod liberos non relinqueret: vide, inquit, ne tu pejus consulas, qui talem ex te natum relinquitur sis. neque vero stirps mihi potest deesse. namque ex me natam relinquo pugnam Leuctricam, quæ non modo mihi superstes, sed etiam immortalis sit necesse est*. Quo tempore duce Pelopida, exules Thebas occuparunt, & præsidium Lacedæmoniorum ex arce expulerunt, Epaminondas,

XI

das,

das, quam diu facta est cædes civium, domi se retinuit: quod neque malos defendere volebat, neque impugnare, ne manus suorum sanguine cruentaret. namque omnem civilem victoriam funestam putabat. Idem, postquam apud Cadmeam pugnari cum Lacedæmoniis cœpit, in primis stetit. Hujus de virtutibus vitæque satis erit dictum; si hoc unum adjunxero, quod nemo eat inficias: Thebas & ante Epaminondam natum, & post ejus interitum, perpétuo alieno paruisse imperio. contra eam quamdiu ille præfuerit reipublicæ, caput fuisse totius Græciæ. ex quo intelligi potest, unum hominem pluri quam civitatem fuisse.

XVI.

PELOPIDAS.

I. Pelopidas Thebanus magis historicis, quam vulgo, notus. cujus de virtutibus, dubito, quemadmodum exponam, quod vereor, ne si res explicare incipiam, non vitam ejus enarrare, sed historiam videar scribere: si tantummodo summas attigero, ne rudibus litterarum Græcarum minus lucide appareat, quantus fuerit ille vir. Itaque utriusque rei occurram, quantum potero; & medebor eum satietati, tum ignorantie lectorum Phœbidas Lacedæmonius, cum exercitum Olynthum duceret, iterque per Thebas faceret, arcem oppidi, quæ Cadmea nominatur, occupavit impulsu per-

paucorum Thebanorum, qui adversariæ factioni quo facilius resisterent, Laconum rebus studebant: idque suo privato, non publico, fecit consilio. quo factò eum Lacedæmonii ab exercitu removerunt, pecuniaque multarunt: neque eo magis arcem Thebanis reddiderunt, quod susceptis inimicitiis satius ducebant eos obsideri, quam liberari. Nam post Peloponnesum bellum Athenasque devictas, cum Thebanis sibi rem esse existimabant: & eos esse solos, qui adversus resistere auderent. Hac mente amicis suis summam potestatem dederant, alterius factionis principes partim interfecerant, alios in exilium eiecerant: in quibus Pelopidas hic, de quo scribere exorssi sumus, pulsus patria carebat.

II. Hi omnes fere Athenas se contulerant, non quo sequerentur otium, sed, ut quemque ex proximo locum fors obtulisset, eo patriam recuperare niterentur. Itaque cum tempus est visum rei gerendæ, communiter cum his, qui Thebis idem sentiebant, diem delegerunt, ad inimicos opprimendos civitatemque liberandam, eum, quo magistratus simul consueverant epulari. *Magna sæpe res non ita magnis copiis sunt gestæ: sed profecto nunquam ab tam tenui initio tantæ opes sunt profligatæ, nam duodecim adolescentuli coierunt ex his, qui exilio erant multati, cum omnino non essent amplius centum, qui tanto se offerrent periculo, qua paucitate percussa est Lacedæmoniorum potentia.* Hi enim non magis adversariorum factioni,
quam

quam Spartanis eo tempore bellum intulerunt: qui principes erant totius Græciæ. quorum imperii majestas, neque ita multo post, Leuctrica pugna, ab hoc initio perculsa cecidit. Illi igitur duodecim, quorum erat dux Pelopidas, cum Athenis interdum exissent, ut vesperascente cælo Thebas possent pervenire, cum canibus venaticis exierunt, retia ferentes, vestitu agresti, quo minore suspicione facerent iter. qui cum tempore ipso, quo studuerant, pervenissent, domum Charonis devenerunt, a quo & tempus & dies erat datus.

III. Hoc loco libet interponere, etsi sejunctum ab re posita est, *nimia fiducia quantæ calamitati soleat esse.* Nam magistratum Thebanorum statim ad aures pervenit, exsules in urbem devenisse. id illi, vino epulisque dediti, usque eo despexerunt, ut ne quarere quidem de tanta re laborarint. accessit etiam, quod magis aperiret eorum dementiam. allata est enim epistola Athenis ab Archia hierophante, Archiæ, qui tum maximum magistratum Thebis obtinebat: in qua omnis de professione exsulum perscripta erant, quæ cum jam accubanti in convivio esset data, sicut erat, signatam sub pulvinum subjiciens, *in crastinum*, inquit, *differo res severas.* At illi omnes, cum jam nox processisset, vinolenti ab exsulis, duce Pelopida sunt interfecti. Quibus rebus confectis, vulgo ad arma libertatemque vocato, non solum qui in urbe erant, sed etiam undique ex agris concurrerunt,

præ-

præsidium Lacedæmoniorum ex arce pepulerunt, patriam obsidione liberaverunt. auctores Cadmeæ occupandæ partim occiderunt, partim in exsilium ejecerunt.

IV. Hoc tam turbido tempore, sicut supra docuimus, Epaminondas, quod cum civibus dimicatum est, domi quietus fuit. Itaque hæc liberandarum Thebarum propria laus est Pelopidæ: ceteræ fere omnes communes cum Epaminonda, namque in Leuctrica pugna, imperatore Epaminonda, hic fuit dux delectæ manus, quæ prima phalangem prostravit Laconum. Omnibus præterea periculis affuit, sicut Spartam cum oppugnavit, alterum tenuit cornu: quo Messena celerius restitueretur, legatus in Persas est profectus. Denique hæc fuit altera persona Thebis, sed tamen secunda ita, ut proxima esset Epaminondæ.

V. Constrictatus autem est cum adversa fortuna, nam & initio, sicut ostendimus, exsul patria caruit: & cum Thessaliam in potestatem Thebanorum cuperet redigere, legationisque jure satis rectum se arbitraretur, quod apud omnes gentes sanctum esse consuevit, a tyranno Alexandro Therao simul cum Himenia comprehensus, in vincula conjectus est. Hunc Epaminondas recuperavit bello persequens Alexandrum. Post id factum, nunquam is animo placari potuit in eum, a quo erat violatus. Itaque persuasit Thebanis, ut subsidio Thessaliæ
pro-

proficiscerentur, tyrannosque ejus expellerent. Cujus belli cum ei summa esset data, eoque cum exercitu profectus esset, non dubitavit, simulac conspexit hostem, configere. In quo prælio Alexandrum ut animadvertit, incensus ira equum in eum concitavit, proculque degressus a suis, conjectu telorum confossus cecidit. Atque hoc secunda victoria accidit. nam jam inclinatae erant tyrannorum copiae. Quo facto omnes Thessaliae civitates interfectum Pelopidam coronis aureis, & statuis aeneis, liberosque ejus multo agro donarunt.

XVII.

AGESILAUS.

I. Agesilaus Lacedaemonius, cum a ceteris scriptoribus, tum eximie a Xenophonte Socratico collaudatus est. eo enim usus est familiarissime. Hinc primum de regno cum Leotychide fratris filio habuit contentionem. Mos est enim a majoribus Lacedaemoniis traditus, ut duos haberent semper reges, nomine magis quam imperio, ex duabus familiis, Proclis & Eurysthenis; qui principes ex progenie Herculis, Sparta reges fuerunt. harum ex altera in alterius familiae locum fieri non licebat. itaque uterque suum retinebat ordinem. Primum ratio habebatur, qui maximus natu esset ex liberis ejus, qui regnans decessisset. sin is virilem sexum non reliquisset, tunc eligebatur, qui
pro-

proximus esset propinquitate. Mortuus erat Agis rex, frater Agesilai. filium reliquerat Leotychidem, quem ille natum non agnorat: eundem moriens suum esse dixerat. Is de honore regni cum Agesilao suo patre contendit: neque id, quod petivit, consecutus est. Nam Lyfandro suffragante, homine, ut ostendimus supra, factioso, & his temporibus potente, Agesilaus antelatus est.

II. Hic simulatque imperii potitus est, persuasit Lacedaemoniis, ut exercitum emitterent in Asiam, bellumque regi facerent: docens, satius esse in Asia, quam in Europa dimicare. namque fama exierat, Artaxerxem comparare classem, pedestresque exercitus, quos in Græciam mitteret. Data potestate tanta celeritate usus est, ut prius in Asiam cum copiis perveniret, quam regii satrapæ eum scirent profectum. Quo factum est, ut omnes imparatos imprudentesque offenderet. Id ut cognovit Tissaphernes, qui summum imperium tum inter præfectos habebat regios, inducias a Lacone petivit, simulans, se dare operam, ut Lacedaemoniis cum rege conveniret; re autem vera ad copias comparandas: easque impetravit trimestres. Jura- vit autem uterque, se sine dolo inducias conservaturum. In qua pactione summa fide mansit Agesilaus: contra ea Tissaphernes nihil aliud quam bellum comparavit. Id etsi sentiebat Laco, tamen jusjurandum servabat, *multumque in eo consequi se dicebat, quod Tissaphernes perjurio suo, & ho-*
mi-

mines suis rebus abalienaret, & deos sibi iratos redderet: se autem servata religione confirmare exercitum, cum animadverteret, deorum numen facere secum, hominesque sibi conciliari amiciores; quod his studere consuessent, quos conservare fidem viderent.

III. Postquam induciarum præterit dies, barbarus non dubitans, quod ipsius erant plurima domicilia in Caria, & ea regio his temporibus multo putabatur locupletissima, eo potissimum hostes impetum facturos: omnes suas copias eo contraxerat. At Agesilaus in Phrygiam se convertit, eamque prius depopulatus est, quam Tissaphernes usquam se moveret. Magna præda militibus locupletatis, Ephesum hiematum exercitum reduxit: atque ibi officinis armorum institutis, magna industria bellum apparavit. & quo studiosius armentur insigniusque ornarentur, præmia proposuit, quibus donarentur, quorum egregia in ea re fuisset industria. Fecit idem exercitationum generibus, ut qui ceteris præstitissent, eos magnis afficeret muneribus. His igitur rebus effecit, ut & ornatissimum & exercitatissimum haberet exercitum. Huic cum tempus esset visum, copias extrahere ex hibernaculis, vidit, si, quo esset iter facturus, palam pronuntiasset, hostes non credituros, nec dubituros aliud esse facturum ac pronuntiasset. Itaque cum ille Sardis iturum se disisset; Tissaphernes eandem Cariam defendendam putavit. In quo
cum

cum eum opinio fefellisset, victumque se vidisset consilio: sero suis praesidio profectus est. nam cum illo venisset, jam Agesilaus, multis locis expugnatis, magna erat praeda potitus. Laco autem, cum videret hostes equitatu superare, nunquam in campo sui fecit potestatem, & his locis manum conferuit, quibus plus pedestres copiae valerent. Pepulit ergo, quotiescunque congressus est, multo majores adversariorum copias, & sic in Asia versatus est, ut omnium opinione victor duceretur.

IV. Hic cum animo meditaretur proficisci in Persas, & ipsum regem adoriri; nuntius ei domo venit ephorum jussu, bellum Athenienses & Bæotios indixisse Lacedaemoniis: quare venire non dubitaret. In hoc non minus eius pietas suspicienda est, quam virtus bellica: qui cum victori praesefet exercitui, maximamque haberet fiduciam regni Persarum potiundi, tanta modestia dicto audiens fuit jussis absentiam magistratuum, ut si privatus in comitio esset Sparta. Cujus exemplum utinam imperatores nostri sequi voluissent. sed illuc redeamus. Agesilaus opulentissimo regno praposuit bonam existimationem, multoque gloriosius duxit, si institutis patriae paruisset, quam si bello superasset Asiam. Hac igitur mente Hellespontum copias trajecit, tantaque usus est celeritate, ut, quod iter Xerxes anno vertente confecerat, hic transierit triginta diebus. Cum jam haud ita longe abesset a Peloponneso: obsistere ei conati sunt Athenienses & Bæo-

Bæo-

Bæotii, ceterique eorum focii, apud Coroneam: quos omnes gravi prælio vicit. Hujus victoriæ vel maxima fuit laus, quod cum plerique ex fuga se in templum Minervæ coniecissent, quærereturque ab eo, quid his fieri vellet? etsi aliquot vulnera acceperat eo prælio, & iratus videbatur omnibus, qui adversus arma tulerant, tamen antetulit iræ religionem, & eos vetuit violari. Neque vero hoc solum in Græcia fecit, ut templa deorum sancta haberet: sed etiam apud barbaros summa religione omnia simulacra, arasque conservavit. Itaque prædicabat, *mirari se, non sacrilegorum numero haberi, qui supplicibus eorum nocuissent: aut non gravioribus penis affici, qui religionem minuerent, quam qui fana spoliarent.*

V. Post hoc prælium collatum est omne bellum circa Corinthum, ideoque *Corinthium* est appellatum. Hic cum una pugna decem millia hostium, Agesilao duce, cecidissent; eoque factò opes adversariorum debilitatæ viderentur: tantum abfuit ab insolentia gloriæ, ut commiseratus sit fortunam Græciæ, quod tam multi a se victi vitio adversariorum concidissent: namque illa multitudine, si sana mens esset, Græciæ supplicium Persas dare potuisse. Idem cum adversarios intra mœnia compulisset, & ut Corinthum oppugnaret, multi hortarentur: *negavit id suæ virtuti convenire. se enim eum esse, dixit, qui ad officium peccantes redire cogeret, non qui urbes nobilissimas expugnet*

ret

ret Græciæ. nam si, inquit, eos extinguere voluerimus, qui nobiscum adversus barbaros steterunt, nosmetipsi nos expugnaverimus, illis quiescentibus. quo factò sine negotio, cum voluerint, nos oppriment.

VI. Interim accidit illa calamitas apud Leuctra Lacedæmoniis: quo ne proficisceretur, cum a plerisque ad exeundum premeretur, ut si de exitu divinaret, exire noluit. Idem, cum Epaminondas Spartam oppugnaret, essetque sine muris oppidum, talem se imperatorem præbuit, ut eo tempore omnibus apparuerit, nisi ille fuisset, Spartam futuram non fuisse. In quo quidem discrimine celeritas ejus consilii saluti fuit universis. nam cum quidam adolescentuli, hostium adventu perterriti, ad Thebanos transfugere vellent, & locum extra urbem editum cepissent, Agesilaus, qui perniciosissimum fore videret, si animadversum esset, quemquam ad hostes transfugere conari, cum suis eo venit, atque ut si bono animo fecissent, laudavit consilium eorum, quod eum locum occupassent, & se, id quoque fieri debere, animadvertisse. Sic adolescentulos simulata laudatione recuperavit, & adjunctis de suis comitibus locum tutum reliquit. namque illi, aucto numero eorum, qui expertes erant consilii, commovere se non sunt ausi, eoque libentius, quod latere arbitrabantur, quæ cogitarant.

VII.

VII. Sine dubio post Leuctricam pugnam Lacedæmonii se nunquam refecerunt, neque pristinum imperium recuperarunt: cum interim Agesilaus non destitit, quibuscunque rebus posset patriam juvare. nam cum præcipue Lacedæmonii indigerent pecuniæ: ille omnibus, qui a rege defecerant, præsidio fuit. a quibus magna donatus pecunia, patriam sublevavit. Atque in hoc illud in primis fuit admirabile, cum maxima munera ei ab regibus, & dynastis, civitatibusque conferrentur, nihil unquam (in) domum suam contulit, nihil de victu, nihil de vestitu Laconum mutavit. Domo eadem fuit contentus, qua Eurysthene, progenitor majorum suorum, fuerat usus: quam qui intrarat, nullum signum libidinis, nullum luxuriæ videre poterat: contra plurima patientiæ atque abstinentiæ. Sic enim erat instructa, ut nulla in re differret a cujusvis inopis atque privati.

VIII. Atque hic tantus vir, ut naturam faultricem habuerat in tribuendis animi virtutibus, sic maleficam nactus est in corpore fingendo. nam & statura fuit humili, & corpore exiguo, & claudus altero pede. Quæ res etiam nonnullam afferebat deformitatem: atque ignoti faciem ejus cum intuerentur, contemnebant: qui autem virtutem noverant, non poterant admirari satis. Quod ei usa venit, cum annorum octoginta subsidio Thaco in Ægyptum ivisset, & in acta cum suis acebuisset, sine ullo tecto: stratamque haberet tale, ut terra te-

cta

Ita esset stramentis: neque huic amplius, quam pellis esset injecta, eodemque comites omnes accubissent, vestitu humili, atque obsoleto, ut eorum ornatus non modo in his regem neminem significaret, sed hominis non beatissimi suspicionem præberet: hujus de adventu fama cum ad regiones esset perlata, celeriter munera eo cujusque generis sunt allata. His quærentibus Agesilaum, vix fides facta est, unum esse ex iis, qui tum accubabant. Qui cum regis verbis, quæ attulerant, dedissent, ille præter vitulina, & hujusmodi genera obsonii, quæ præsens tempus desiderabat, nihil accepit, unguenta, coronas, secundamque mensam servis dispertit, cetera referri iussit. Quo facto eum barbari magis etiam contemserunt, quod eum ignorantia bonarum rerum illa potissimum sumissem arbitrabantur. Hic cum ex Ægypto reverteretur, donatus a rege Nectanebe ducentis viginti talentis, quæ ille muneri populo suo daret: venissetque in portum, qui Menelai vocatur, jacens inter Cyrenas & Ægyptum: in morbum implicatus decessit. ibi eum amici, quo Spartam facilius perferre possent, quod mel non habebant, cera circumfuderunt: atque ita domum retulerunt.

XVIII.

EUMENES.

I. **E**umenes Cardianus. Hujus si virtuti par data esset fortuna, non ille quidem major, sed multo illustrior, atque etiam honoratior: quod

magnos

magnos homines virtute metimur, non fortuna.
 Nam cum ætas ejus cecidisset in ea tempora, quibus Macedones florent, multum ei detraxit inter hos viventi, quod alienæ erat civitatis: neque aliud huic defuit, quam generosa stirps: etsi ille domestico summo genere erat. tamen Macedones eum sibi aliquando anteponi indigne ferebant: neque tamen non patiebantur. vincebat enim omnes cura, vigilantia, patientia, calliditate & celeritate ingenii. Hic peradolescens ad amicitiam accessit Philippi, Amyntæ filii: brevique tempore in intimam pervenit familiaritatem. Fulgebat enim jam in adolescentulo indoles virtutis. Itaque eum habuit ad manum scribæ loco: quod multo apud Graios honorificentius est, quam apud Romanos. nam apud nos revera, sicut sunt, mercenarii scribæ existimantur: at apud illos contrario nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, & fide & industria cognita, quod necesse est omnium consiliorum eum esse participem. Hunc locum tenuit amicitia apud Philippum annos septem. Illo interfecto, eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim. Novissimo tempore præfuit etiam alteri equitum alæ, quæ hetærice appellabatur. Utrique autem in consilio semper adfuit, & omnium rerum habitus est particeps.

II. Alexandro Babylone mortuo, cum regna singulis familiaribus dispartirentur, & summa rerum tradita esset tuenda eidem, cui Alexander mor-

E

riens,

riens annulum suum dederat, Perdiccæ: ex quo omnes coniecerant, eum regnum ei commendasse, quoad liberi ejus in suam tutelam pervenissent: aberant enim Craterus, & Antipater, qui antecedere hunc videbantur: mortuus erat Hephæstio, quem unum Alexander, quod facile intelligi posset, plurimi fecerat: hoc tempore data est Eumeni Cappadocia, sive potius dicta. nam tum in hostium erat potestate. Hunc sibi Perdiccas adjunxerat magno studio, quod in homine fidem & industriam magnam videbat: non dubitans, si eum pellexisset, magno usui fore sibi in his rebus, quas apparabat. Cogitabat enim, quod fere omnes in magnis imperiis concupiscunt, omnium partes corripere atque complecti. Neque vero hoc solus fecit, sed ceteri quoque omnes, qui Alexandri fuerant amici. Primus Leonnatus Macedoniam præoccupare destinaverat. Is multis magnisque pollicitationibus persuadere Eumeni studuit, ut Perdiccam desereret, ac secum faceret societatem. Cum perducere eum non posset, interficere conatus est: & fecisset, nisi ille clam noctu ex præidiis ejus effugisset.

III. Interim conflata sunt illa bella, quæ ad internecionem post Alexandri mortem gesta sunt, omnesque concurrerunt ad Perdiccam opprimendum. quem etsi infirmum videbat, quod unus omnibus resistere cogebatur, tamen amicum non deseruit, neque salutis, quam fidei fuit cupidior. Præfecerat eum Perdiccas ei parti Asiæ, quæ
inter

inter Taurum montem jacet atque Hellespontum: & illum unum opposuerat Europæis adversariis. Ipse Ægyptum oppugnatum adversus Ptolemæum erat profectus. Eumenes, cum neque magnas copias, neque firmas haberet, quod inexercitatæ, & non multo ante erant contractæ: adventare autem dicerentur, Hellespontumque transiisse Antipater & Craterus magno cum exercitu Macedonum, viri cum claritate, tum usu belli præstantes: (Macedones vero milites ea tunc erant fama, qua nunc Romani feruntur: etenim semper habiti sunt fortissimi, qui summam imperii potirentur:) Eumenes intelligebat, si copiæ suæ cognoscent, adversus quos ducerentur, non modo non ituras, sed simul cum nuntio dilapsuras. Itaque hoc ejus fuit prudentissimum consilium, ut deviis itineribus milites duceret, in quibus vera audire non possent: & his persuaderet, se contra quosdam barbaros proficisci. Itaque tenuit hoc propositum, & prius in aciem exercitum eduxit, præliumque commisit, quam milites sui scirent, cum quibus arma conferrent. Effecit etiam illud locorum præoccupatione, ut equitatu potius dimicaret, quo plus valebat, quam peditatu, quo erat deterior.

IV. Quorum acerrimo concursu cum magnam partem diei esset pugnatum, cadit Craterus dux, & Neoptolemus, qui secundum locum imperii tenebat. cum hoc concurrat ipse Eumenes, qui cum inter se complexi, in terram ex equis decidissent,

dissent, ut facile intelligi posset inimica mente contendisse, animoque magis etiam pugnasse, quam corpore: non prius distracti sunt, quam alterum anima reliquerit. Ab hoc aliquot plagis Eumenes vulneratur, neque eo magis ex prælio excessit, sed acrius hostibus institit. Hic equitibus profligatis, interfecto duce Cratæro, multis præterea, & maxime nobilibus captis, pedester exercitus, quod in ea loca erat deductus, ut invito Eumene elabi non posset, pacem ab eo petiit. quam cum impetrasset, in fide non mansit, & se, simul ac poruit, ad Antipatrum recepit. Eumenes Craterum ex acie semivivum elatum recreare studuit. cum id non posset, pro hominis dignitate, proque pristina amicitia (namque illo usus erat, Alexandro vivo, familiariter) amplo funere extulit, ossaque in Macedoniam uxori ejus ac liberis remisit.

V. Hæc dum apud Hellespontum geruntur, Perdiccas apud flumen Nilum interficitur a Seleuco & Antigono: rerumque summa ad Antipatrum defertur. Hic, qui deseruerant, exercitu suffragium ferente, capitis absentes damnantur. in his Eumenes. Hac ille perculsus plaga non succubuit, neque eo secius bellum administravit. sed *exiles res animi magnitudinem, etsi non frangebant, tamen imminuebant.* Hunc persequens Antigonus, cum omni genere copiarum abundaret, sæpe in itineribus vexabatur: neque umquam ad manum accedere licebat, nisi his locis, quibus pauci possent mul-

multis resistere. Sed extremo tempore cum consilio capi non posset, multitudine circumventus est. hinc tamen multis suis amissis, se expedivit, & in castellum Phrygiæ, quod Nora appellatur, confugit. In quo cum circumfunderetur, & vereretur, ne uno loco manens equos militares perderet, quod spatium non esset agitandi: callidum fuit ejus inventum, quemadmodum fians jumentum calefieri exerceque posset, quo libentius & cibo uteretur, & a corporis motu non removeretur. Substringebat caput loro altius, quam ut prioribus pedibus plane terram posset attingere. deinde post verberibus cogebat exultare, & calces remittere. qui motus non minus sudorem excutiebat, quam si in spatio decurreret. Quo factum est, quod omnibus mirabile est visum, ut jumenta æque nitida ex castello educeret, cum complures menses in obsidione fuisset, ac si in campestribus ea locis habuisset. In hac conclusione, quotiescunque voluit, apparatus & munitiones Antigoni alias incendit, alias disjecit. Tenuit autem se uno loco, quamdiu fuit hiems. quod castrum subsidia habere non poterat, & ver appropinquabat; simulata deditione, dum de conditionibus tractat, præfectis Antigoni imposuit: seque ac suos omnes extraxit incolumes.

VI. Ad hunc Olympias, mater quæ fuerat Alexandri, cum litteras & nuntios misisset, in Asiam, consultum, *utrum repetitum Macedoniam veniret*, (nam tum in Epiro habitabat,) & *cas res*

occuparet: huic ille primum suavit, ne se moveret, & exspectaret, quoad Alexandri filius regnum adipisceretur; sed aliqua cupiditate raperetur in Macedoniam, omnium injuriarum oblivisceretur, & in neminem acerbiorē uteretur imperio. Horum nihil ea fecit. nam & in Macedoniam profecta est, & ibi crudelissime se gessit. Petiit autem ab Eumene absente, ne pateretur Philippi domus & familiae inimicissimos stirpem quoque interimere, ferretque opem liberis Alexandri. quam veniam se sibi daret, quam primum exercitus pararet, quos sibi subsidio adduceret. id quo facilius faceret, se omnibus praefectis, qui in officio manebant, misisse litteras, ut ei parerent, ejusque consiliis uterentur. His rebus Eumenes permotus satius duxit, si ita tulisset fortuna, perire bene meritis referentem gratiam, quam ingratum vivere.

VII. Itaque copias contraxit, bellum adversus Antigonum comparavit. quod una erant Macedones complures nobiles, in his Peucestes, qui corporis custos fuerat Alexandri, tum autem obtinebat Persidem: Antigenes, unius sub imperio phalanx erat Macedonum: invidiam verens, quam tamen effugere non potuit; si potius ipse alienigena summum imperium potiretur, quam alii Macedonum, quorum ibi erat multitudo: in principiis nomine Alexandri statuit tabernaculum, in eoque sellam auream cum sceptro ac diademate jussit poni, eoque omnes quotidie convenire; ut ibi de summis rebus

con-

consilia caperentur. credens minore se invidia fore, si specie imperii, nominisque simulatione Alexandri, bellum videretur administrare. quod & fecit. nam cum non ad Eumenis principia, sed ad regia conveniretur, atque ibi de rebus deliberaretur, quodammodo latebat: cum tamen per eum unum gererentur omnia.

VIII. Hic in Parætacis cum Antigono conflixit, non acie instructa, sed in itinere: eum male acceptum in Mediam hiematum coëgit redire. ipse in finitima regione Persidis hiematum copiis divisit, non ut voluit, sed ut militum cogebat voluntas. namque illa phalanx Alexandri Magni, quæ Asiam peragrarat, deviceratque Persas, inveterata cum gloria tum etiam licentia, non parere se ducibus, sed imperare postulabat: ut nunc veterani faciunt nostri. Itaque periculum est, ne faciant, quod illi fecerunt sua intemperantia nimiaque licentia, ut omnia perdant, neque minus eos, cum quibus steterint, quam adversus quos fecerint. quod si quis illorum veteranorum legat facta, paria horum cognoscat: neque rem ullam, nisi tempus, interesse judicer. sed ad illos revertar. Hiberna sumserant non ad usum belli, sed ad ipsorum luxuriam: longèque inter se discesserant. Hoc Antigonus cum comperisset, intelligeretque se parem non esse paratis adversariis, statuit aliquid sibi consilii novi esse capiendum. Duæ erant viæ, qua ex Medis, ubi ille hiemabat, ad adversariorum hibernacula posset

perveniri, quarum brevior per loca deserta, quæ nemo incolebat propter aquæ inopiam, ceterum dierum erat fere decem. Illa autem, qua omnes commeabant, altero tanto longiorem habebat anfractum: sed erat copiosa, omniumque rerum abundans. hac si proficisceretur, intelligebat prius adversarios rescituros de suo adventu, quam ipse tertiam partem confecisset itineris. sin per loca sola contenderet, sperabat se imprudentem hostem oppressurum. Ad hanc rem conficiendam imperavit quam plurimos utres atque etiam culleos comparari: post hæc pabulum: præterea cibaria cocta decem dierum. utque quam minime fieret ignis in castris. iter quod habebat, omnes celat. Sic paratus, qua constituerat, proficiscitur.

IX. Dimidium fere spatium confecerat, cum ex fumo castrorum ejus suspicio allata est ad Eumenem, hostem appropinquare. Conveniunt duces: quæritur, quid opus sit facto. intelligebant omnes, tam celeriter copias ipsorum contrahi non posse, quam Antigonus adfuturus videbatur. Hic, omnibus titubantibus, & de rebus summis desperantibus, Eumenes ait, *si celeritatem velint adhibere, & imperata facere, quod ante non fecerint, se rem expediturum. nam quod diebus quinque hostis transisse possit, se effecturum, ut non minus totidem dierum spatio retardaretur: quare circumirent, suas quisque copias contraheret.* Ad Antigoni autem refrenandum impetum, tale capit
con-

consilium. Certos mittit homines ad infimos montes, qui obvii erant itineri adversariorum: hisque præcepit, ut prima nocte, quam latissime possint, ignes faciant quam maximos, atque hos secunda vigilia minuant, tertia perexiguos reddant: & assimulata castrorum consuetudine suspicionem injiciant hostibus, his locis esse castra, ac de eorum adventu esse prænuntiatum: idemque postera nocte faciant. Quibus imperatum erat, diligenter præceptum curant. Antigonus tenebris obortis ignes conspicatur: credit de suo adventu esse auditum, & adversarios illuc suas contraxisse copias. mutat consilium, & quoniam imprudentes adoriri non posset, flectit iter suum, & illum anfractum longiorem copiosæ viæ capit, ibique diem unum opperitur, ad lassitudinem sedandam militum, ac reficienda jumenta, quo integriore exercitu deeeret.

X. Hic Eumenes callidum imperatorem vicit consilio, celeritatemque impedivit ejus: neque tamen multum profecit. nam invidia ducum, cum quibus erat, perfidiaque militum Macedonum veteranorum, cum superior prælio discessisset, Antigono est deditus, cum exercitus ei ter ante separatis temporibus jurasset, se eum defensurum, nec unquam deserturum. Sed tanta fuit nonnullorum virtutis obtrectatio, ut fidem amittere mallent, quam eum non prodere. Atque hunc Antigonus, cum ei fuisset infestissimus, conservasset, si per suos

esset licitum, quod ab nullo se plus adjuvari posse intelligebat in his rebus, quas impendere jam apparebat omnibus. Imminebant enim Seleucus, Lyfimachus, Ptolemæus, opibus jam valentes, cum quibus ei de summis rebus erat dimicandum: sed non passi sunt hi, qui circa erant: quod videbant, Eumene recepto, omnes præ illo parvi futuros. Ipse autem Antigonus adeo erat incensus, ut, nisi magna spe maximarum rerum, leniri non posset.

XI. Itaque cum eum in custodiam dedisset, & præfectus custodum quæsisset, *quemadmodum servari velles? ut acerrimum, inquit, leonem, aut ferocissimum elephantum.* nondum enim statuerat, servaret eum, nec ne. Veniebat autem ad Eumenem utrumque genus hominum: & qui propter odium fructum oculis ex ejus casu capere velent: & qui propter veterem amicitiam colloqui consolarique cuperent: multi etiam, qui ejus formam cognoscere studebant, qualis esset, quem tandem, tanque valde timuissent, cujus in pernicie positam spem habuissent victoria. At Eumenes, cum diutius in vinculis esset, ait Onomarcho, penes quem summa imperii erat custodia, *se mirari, quare jam tertium diem sic teneretur.* non enim hoc convenire Antigoni prudentiæ, ut sic deuteretur victo, quin aut interfici, aut missum fieri juberet. Hic cum ferocius Onomarcho loqui videretur, *quid? inquit, animo si isto eras; cur non in prælio cecidisti potius, quam in potestatem inimici venires?*

res?

res? Huic Eumenes, *utinam quidem istud evenisset, inquit: sed eo non accidit, quod nunquam cum fortiore sum congressus. non enim cum quodam arma contuli, quin is mihi succubuerit. non enim virtute hostium, sed amicorum perfidia decidi.* Neque id falsum. nam & dignitate fuit honesta, & viribus ad laborem ferendum firmis, neque tam magno corpore, quam figura venusta.

XII. De hoc Antigonus cum solus constituere non auderet, ad consilium retulit. Hic, cum plerique omnes primo perturbati admirarentur, non jam de eo sumtum esse supplicium, a quo tot annos adeo essent male habiti, ut saepe ad desperationem forent adducti; quique maximos duces interfecisset: denique in quo uno esset tantum, ut quoad ille viveret, ipsi securi esse non possent; interfecto nihil habituri negotii essent. Postremo, si illi redderet salutem, quærebant, quibus amicis esset usus? sese enim cum Eumene apud eum non futuros. Hic cognita consilii voluntate, tamen usque ad septimum diem deliberandi sibi spatium reliquit. tum autem cum jam vereretur, ne qua seditio exercitus oriretur, vetuit ad eum quemquam admitti, & quotidianum victum amoveri iussit. nam negabat se ei vim allaturum, qui aliquando fuisset amicus. Hic tamen non amplius, quam triduum, fame fatigatus, cum castra moverentur, insciente Antigono jugulatus est a custodibus.

XIII. Sic Eumenes annorum quinque & quadraginta, cum ab anno vicefimo, uti supra ostendimus, septem annos Philippo apparuisset; & tredecim apud Alexandrum eundem locum obtinisset, in his uni equitum alæ præfuisse, post autem Alexandri Magni mortem, imperator exercitus duxisset, summosque duces partim repulisset, partim interfecisset: captus non Antigoni virtute, sed Mæcedonum perjurio, talem habuit exitum vitæ. De quo quanta fuerit omnium opinio eorum, qui post Alexandrum Magnum reges sunt appellati, ex hoc facillime potest judicari, quod nemo Eumene vivo rex appellatus est, sed præfectus. iidem post hujus occasum, statim regium ornatum nomenque sumserunt: neque, quod initio prædicarunt, *se Alexandri liberis regnum servare*, id præstare voluerunt; & uno propugnatore sublato, quid sentirent, aperuerunt. Hujus sceleris principes fuerunt, Antigonus, Ptolemæus, Seleucus, Lyfimachus, Cassander. Antigonus autem Eumenem mortuum, propinquis ejus sepeliendum tradidit. hi militari honesto funere, comitante toto exercitu, humaverunt: ossaque ejus in Cappadociam ad matrem atque uxorem liberosque ejus deportanda curarunt.

XIX.

PHOCION.

I. Phocion Atheniensis, etsi sæpe exercitibus præfuit, summosque magistratus cepit, tamen multo ejus notior integritas est vitæ, quam
rei

rei militaris labor. Itaque hujus memoria est nulla, illius autem magna fama: ex quo, cognomine *Bonus* est appellatus. Fuit enim perpetuo pauper, cum divitissimus esse posset, propter frequentes delatos honores potestatesque summas, quæ ei a populo dabantur. Hic cum a rege Philippo munera magnæ pecuniæ repudiaret, legatique hortarentur accipere, simulque admonerent, si ipse his facile careret, liberis tamen suis prospiceret, quibus difficile esset in summa paupertate tantam paternam tueri gloriam: his ille, *si mei similes erunt, idem hic, inquit, agellus illos ater, qui me ad hanc dignitatem perduxit: sin dissimiles sunt futuri, nolo meis impensis illorum ali augerique luxuriam.*

II. Idem cum prope ad annum octogesimum prospera pervenisset fortuna, extremis temporibus magnum in odium pervenit suorum civium. Primo cum Demade de urbe tradenda Antipatro consenserat: ejusque consilio Demosthenes cum cæteris, qui bene de republica mereri existimabantur, populiscito in exilium erant expulsi. Neque in eo solum offenderat, quod patriæ male consuluerat, sed etiam, quod amicitiam fidem non præstiterat. namque auctus adjutusque a Demosthene, eum, quem tenebat, adscenderat gradum, cum adversus Chærem eum subornaret: ab eodem in judiciis, cum capitis causam diceret, defensus, aliquoties liberatus discesserat. hunc non solum in periculis non defendit, sed etiam prodidit. Concidit autem

maxime uno crimine: quia, cum apud eum summum esset imperium populi, & Nicanorem Cassandri præfectum insidiari Piræo Atheniensem a Dercyllo moneretur: idemque postularet, *ut provide-
ret, ne comitatibus civitas privaretur*, hic, audiente populo, Phocion *negavit esse periculum, se-
que ejus rei obsidem fore pollicitus est.* neque ita multo post Nicanor Piræo est potitus. ad quem recuperandum cum populus armatus concurrisset, ille non modo neminem ad arma vocavit, sed ne armatis quidem præesse voluit. sine quo Athenæ omnino esse non possunt.

III. Erant eo tempore Athenis duæ factiones: quarum una populi causam agebat, altera optimatum. in hac erat Phocion & Demetrius Phalereus. harum utraque Macedonum patrociniis nitebatur. nam populares Polyperchonti favebant: optimates cum Cassandro sentiebant. Interim a Polyperchonte Cassander Macedonia pulsus est. quo facto populus superior factus, statim duces adversariæ factionis capitis damnatos patria pepulit: in his Phocionem & Demetrium Phalereum: deque ea re legatos ad Polyperchontem misit, qui ab eo peterent, ut sua decreta confirmaret. Huc eodem profectus est Phocion, quo ut venit, causam apud Philippum regem verbo, re ipsa quidem apud Polyperchontem iussus est dicere. namque is tum regis rebus præerat. Hic cum ab Agnonide accusatus esset, quod Piræeam Nicanori prodidisset: ex

con-

consilii sententia in custodiam conjectus, Athenas deductus est, ut ibi de eo legibus fieret iudicium.

IV. Huc ubi perventum est, cum propter ætatem pedibus jam non valeret, vehiculoque portaretur, magni concursus sunt facti: cum alii remissentes veteris fama, ætatis misererentur; plurimi vero ira exacererentur, propter prodicionis suspitionem Piræei, maximeque, quod adversus populi commoda in senectute steterat. Qua de re ne perorandi quidem ei data est facultas, & dicendi causam. Inde iudicio legitimis quibusdam confectis, damnatus; traditus est undecim viris, quibus ad supplicium, more Atheniensium, publice damnati tradi solent. Hic cum ad mortem duceretur, obvius ei fuit Emphyletus, quo familiariter fuerat usus. Is cum lacrymans dixisset: *o quam indigna pepereris, Phoci n!* huic ille, *at non inopinata*, inquit, *hunc enim exitum plerique clari viri habuerunt Athenienses.* In hoc tantum fuit odium multitudinis, ut nemo ausus sit eum liber sepelire. itaque a servis sepultus est.

XX.

TIMOLEON.

I. **T**imoleon Corinthius, sine dubio magnus omnium iudicio hic vir exstitit. namque huic uni contigit, quod nescio an ulli, ut & patriam.

triam, in qua erat natus, oppressam a tyranno liberaret; & a Syraculis, quibus auxilio erat missus, inveteratam servitutem depelleret: totamque Siciliam multos annos bello vexatam, a barbarisque oppressam, suo adventu in pristinum restitueret. Sed in his rebus non simplici fortuna conflictatus est, & id quod difficilius putatur, multo sapientius tulit secundam, quam adversam fortunam. Nam cum frater ejus Timophanes, dux a Corinthiis delectus, tyrannidem per milites mercenarios occupasset, particepsque regni posset esse: tantum absuit a societate sceleris, ut antetulerit suorum civium libertatem fratris saluti: & patriæ legibus obtemperare satius duxerit, quam imperare patriæ. Hac mente per haruspicem, communemque affinem, cui soror ex iisdem parentibus nata, nupta erat, fratrem tyrannum interficiendum curavit. Ipse non modo manus non attulit, sed ne adspicere quidem fratrum sanguinem voluit. nam dum res conficeretur, procul in præsidio fuit, ne quis satelles posset succurrere. Hoc præclarissimum ejus factum non parimodo probatum est omnibus. nonnulli enim læsam ab eo pietatem putabant, & invidia laudem virtutis obterebant. Mater vero post id factum, neque domum ad se filium admisit, neque adspexit, quin eum fratricidam impiumque detestans compellaret. Quibus rebus ille adeo est commotus, ut nonnunquam vitæ finem facere voluerit, atque ex ingratorum hominum conspectu morte decedere.

II. lu.

II. Interim Dione Syracusis interfecto, Dionysius rursus Syracusarum potitus est: cujus adversarii opem a Corinthiis petierunt, ducemque, quo in bello uterentur, postularunt. Huc Timoleon missus incredibili felicitate Dionysium tota Sicilia depulit. cum interficere posset, noluit: tutoque ut Corinthum perveniret, effecit: quod utrorumque Dionysiorum opibus Corinthii saepe adjuvi fuerant. cujus benignitatis memoriam volebat existare, *eamque præclavam victoriam ducebat, in qua plus esset clementiæ, quam crudelitatis*: postremo, ut non solum auribus acciperetur, sed etiam oculis cerneretur, quem & ex quanto regno ad quam fortunam detrussisset. Post Dionysii decessum cum Hiceta bellavit, qui adversatus fuerat Dionysio; quem non odio tyrannidis dissensisse, sed cupiditate, in dicio fuit, quod ipse expulso Dionysio imperium dimittere noluit. Hoc superato Timoleon maximas copias Carthaginensium apud Crimissum flumen fugavit, ac satis habere coegit, si liceret Africam obtinere, qui jam complures annos possessionem Siciliae tenebant. Cepit etiam Mamercum, Italicum ducem; hominem bellicosum & potentem, qui tyrannos adjuvum in Siciliam venerat.

III. Quibus rebus confectis cum propter diuturnitatem belli non solum regiones, sed etiam urbes desertas videret, conquirit, quos potuit, primum Siculos; deinde Corintho arcessivit colonos, quod ab his initio Syracusæ erant conditæ.
Civi-

Civibus veteribus sua restituit, novis vacuefactas possessiones divi sit, urbium mœnia disiecta, fanaque (deleta) refecit, civitatibus leges libertatemque reddidit: ex maximo bello tantum otium toti insulæ conciliavit, ut hic conditor urbium earum, non illi, qui initio deduxerant, videretur. Arcem Syracusis, quam munierat Dionysius ad urbem obsidendam, a fundamentis disjecit: cetera tyrannidis propugnaula demolitus est, deditque operam, ut quam minime multa vestigia servitutis manerent. Cum tantis esset opibus, ut etiam invitis imperare posset; tantum autem haberet amorem omnium Siculorum, ut nullo recusante regnum obtineret: *maluit se diligere, quam metui.* Itaque cum primum potuit, imperium deposuit, & privatus Syracusis, quod reliquum vitæ fuit, vixit. neque vero id imperite fecit. nam quod ceteri reges imperio potuerunt, hic benevolentia tenuit. Nullus honos huic defuit: neque postea Syracusis res ulla gesta est publica, de qua prius sit decretum, quam Timoleontis sententia cognita. Nullius unquam consilium non modo antelatum, sed ne comparatum quidem est. neque id magis benevolentia factum est, quam prudentia.

IV. Hic cum ætate jam provectus esset, sine ullo morbo lumina oculorum amisit. quam calamitatem ita moderate tulit, ut neque eum querentem quisquam audierit, neque eo minus privatis publicisque rebus interfuerit. veniebat autem in thea-

theatrum, cum ibi consilium populi haberetur, propter valetudinem vectus iumentis junctis, atque ita de vehiculo, quæ videbantur, dicebat: neque hoc illi quisquam tribuebat superbiæ. nihil enim unquam, neque insolens, neque gloriosum, ex ore ejus exiit: qui quidem, cum suas laudes audiret prædicari, nunquam aliud dixit, quam se in ea re maximas diis gratias agere atque habere, quod cum Siciliam recreare constituissent, tum se potissimum ducem esse voluissent: *nihil enim rerum humanarum sine deorum numine agi putabat.* Itaque sua domi sacellum *αυτοκρατίας* constituerat, idque sanctissime colebat.

V. Ad hanc hominis excellentem bonitatem mirabiles accesserunt casus. Nam prælia maxima natali die suo fecit omnia: quo factum est, ut ejus diem natalem festum haberet universa Sicilia. Huic quidam Lamestius, homo petulans & ingratus vadimonium cum vellet imponere, quod cum illo se lege agere diceret; & complures concurrissent, qui procacitatem hominis manibus coercere conarentur: Timoleon oravit omnes, *ne id facerent, namque id ut Lamestio ceterisque liceret, se maximos labores summaque adiiisse pericula. Hanc enim speciem libertatis esse, si omnibus, quod quisque veller, legibus experiri liceret.* Idem, cum quidam Lamestii similis, nomine Demænetus, in concione populi, de rebus gestis ejus detrahere cœpisset, ac nonnulla invheretur in Timoleonta: dixit,

dixit, nunc demum se voti esse damnatum. namque hæc a diis immortalibus semper precatum, ut talem libertatem restituerent Syracusanis, in qua cuiuis liceret, de quo vellet, impune dicere. Hic cum diem supremum obiisset, publice a Syracusanis, in gymnasio, quod Timoleontem appellatur, tota celebrante Sicilia, sepultus est.

XXI.

DE REGIBUS.

I. **H**i fere fuerunt Græciæ gentis duces, qui memoria digni videantur, præter reges. namque eos attingere nolimus, quod omnium res gestæ separatim sunt relatæ: neque tamen hi admodum sunt multi. Lacedæmonius autem Agefilans, nomine non potestate fuit rex: sicut ceteri Spartani. Ex his vero, qui dominatum imperio tenuerunt, excellentissimi fuerunt (ut nos iudicamus) Persarum: Cyrus, & Darius, Hytaspis filius: quorum uterque privatus, virtute regnum est adeptus. Prior horum apud Massagetæ in prælio cecidit. Darius senectute diem obiit supremum. Tres sunt præterea ejusdem generis, Xerxes, & duo Artaxerxes, Macrochir & Mnemon. Xerxi maxime est illustre, quod maximis post hominum memoriam exercitiis, terra marique bellum intulit Græciæ: At Macrochir præcipuam habet laudem amplissimæ pulcherrimæque corporis formæ: quam incredibili or-

navis

navit virtute belli. namque illo Persarum nemo fuit manu fortior. Mnemon autem justitiæ fama floruit. nam cum matris suæ scelere amisisset uxorem, tantum indulfit dolori, ut eum pietas vinceret. Ex his duo eodem nomine, morbo naturæ debitum reddiderunt, tertius ab Artabano præfecto ferro interfectus est.

II. Macedonum autem genere duo multo ceteros antecefferunt rerum gestarum gloria: Philippus Amyntæ filius, & Alexander Magnus. horum alter Babylone morbo consumtus est. Philippus Aegisa Pausania, cum spectatum ludos irer, juxta theatrum occisus est. Unus Epirotes Pyrrhus, qui cum populo Romano bellavit. is cum Argos oppidum oppugnaret in Peloponneso, lapide ictus interiit. Unus item Sículus Dionysius prior, nam & manu fortis & belli peritus fuit, & id quod in tyranno non facile reperitur, minime libidinofus, non luxuriosus, non avarus, nullius rei denique cupidus; nisi singularis perpetuæque imperii, ob eamque rem crudelis. nam dum id studuit munire, nullius pepercit vitæ, quem ejus insidiatorem putaret. Hic cum virtute tyrannidem sibi peperisset, magna retinuit felicitate, majorque annis sexaginta natu decessit florente regno. neque in tam multis annis cujusquam ex sua stirpe funus vidit, cum ex tribus uxoribus liberos procreasset, multi- que ei nati essent nepotes.

III. Fuc-

III. Fuerunt præterea multi reges ex amicis Alexandri Magni, qui post obitum ejus imperia ceperunt. In his Antigonus, & hujus filius Demetrius: Lyfimachus, Seleucus, Ptolemæus. Ex his Antigonus, cum adversus Seleucum, Lyfimachumque dimicaret, in prælio occisus est. Pari leto affectus est Lyfimachus a Seleuco. nam societate dissoluta, bellum inter se gesserunt. At Demetrius cum filiam suam Seleuco in matrimonium dedisset, neque eo magis fida inter eos amicitia manere potuisset, captus bello, in custodia focer generi periit morbo. neque ita multo post, Seleucus a Ptolemæo Cerauno dolo interfectus est: quem ille a patre expulsam Alexandria, alienarum opum indigentem receperat. Ipse autem Ptolemæus, cum vivus filio regnum tradidisset, ab illo eodem vita privatus dicitur. De quibus quoniam satis dictum putamus, non incommodum videtur, non præterire Hamilcarem & Hannibalem: quos & animi magnitudine & calliditate, omnes in Africa natos præstitisse constat.

XXII.

HAMILCAR.

I. **H**amilcar, Hannibalis filius, cognomine Barcas, Carthaginensis, primo Punico bello; sed temporibus extremis, admodum adolescentulus in Sicilia præesse cœpit exercitui. Cum
ante

ante ejus adventum & mari & terra male res gerentur Carthaginensium, ipse ubi adfuit, nunquam hosti cessit, neque locum nocendi dedit: saepeque e contrario occasione data laceffit, semperque superior discessit. quo facto, cum pene omnia in Sicilia Pœni amisissent, ille Erycem sic defendit, ut bellum eo loco gestum non videretur. Interim Carthaginenses classe apud insulas Ægates a C. Lutatio cōsule Romanorum superati, statuerunt belli finem facere, eamque rem arbitrio permiserunt Hamilcaris. Ille et si flagrabat bellandi cupiditate, tamen paci ferendum putavit, quod patriam exhaustam sumptibus, diutius calamitates belli ferre non posse intelligebat: sed ita, ut statim mente agitaret, si paullum modo res essent refectæ, bellum renovare, Romanosque armis persequi, donecum aut certe vicissent, aut victi manus dedissent. Hoc consilio pacem conciliavit: in qua tanta fuit ferocia, ut cum Catulus *negaret se bellum compositurum, nisi ille cum suis, qui Erycem tenuerunt, armis relictis, Sicilia decederent: succumbente patria, ipse periturum se potius dixerit, quam cum tanto flagitio domum rediret. non enim suæ esse virtutis, arma a patria accepta adversus hostes, adversariis tradere.* Hujus pertinaciæ cessit Catulus.

II. At ille, ut Carthaginem venit, multo aliter, ac sperabat, rempublicam se habentem cognovit. namque diuturnitate externi mali tantum exarsit intestinum bellum, ut nunquam pari periculo

culo fuerit Carthago, nisi cum deleta est. Primo mercenarii milites, qui adversus Romanos fuerant, desciverunt: quorum numerus erat viginti millium. hi totam abalienarunt Africam, ipsam Carthaginem oppugnarunt. Quibus malis adeo sunt Pœni perterriti, ut auxilia etiam a Romanis petiverint, eaque impetrarint. Sed extremo, cum prope jam ad desperationem pervenissent, Hamilcarem imperatorem fecerunt. Is non solum hostes a muris Carthaginis removit, cum amplius centum millia facta essent armatorum, sed etiam eo compulit, ut locorum angustiis clausi, plures fame quam ferro interirent. omnia oppida abalienata, in his Uticam atque Hipponem, valentissima totius Africæ, restituit patriæ. neque eo fuit contentus, sed etiam fines imperii propagavit, tota Africa tantum otium reddidit, ut nullum in ea bellum videretur multis annis fuisse.

III. Rebus his ex sententia peractis, fidenti animo atque infesto Romanis, quo facilius causam bellandi reperiret, effecit, ut imperator cum exercitu in Hispaniam mitteretur, eoque secum duxit filium Hannibalem, annorum novem. Erat præterea cum eo adolescens illustris, formosus, Hasdrubal: quem nonnulli diligi turpius, quam par erat, ab Hamilcare, loquebantur. *non enim maledici tanto viro deesse poterant.* quo factum est, ut a præfecto morum Hasdrubal cum eo veteretur esse. Huic ille filiam suam in matrimonium dedit,

dedit, quod moribus eorum non poterat interdici
 socero gener. De hoc ideo mentionem fecimus,
 quod Hamilcare occiso ille exercitui præfuit, res-
 que magnas gessit: & princeps largitione vetustos
 pervertit mores Carthaginiensium: ejusdemque post
 mortem, Hannibal ab exercitu accepit imperium.

IV. At Hamilcar posteaquam mare transiit, in
 Hispaniamque venit, magnas res secunda
 gessit fortuna: maximas bellicosissimasque gentes
 subegit: equis, armis, viris, pecunia, totam lo-
 cupletavit Africam. Hic cum in Italiam bellum
 inferre medicaretur, nono anno postquam in Hispa-
 niam venerat, in prælio pugnans adversus Vettones
 occisus est. Hujus perpetuum odium erga Roma-
 nos maxime concitasse videtur secundum bellum
 Punicum. Namque Hannibal, filius ejus, assiduis
 patris obtestationibus eo est perductus, ut interire,
 quam Romanos non experiri, mallet.

XXIII.

HANNIBAL.

I. **H**annibal Hamilcaris filius Carthaginiensis.
 Si verum est, quod nemo dubitat, ut po-
 pulus Romanus omnes gentes virtute superarit: non
 est inficiandum, Hannibalem tanto præstitisse cete-
 ros imperatores prudentia, quanto populus Roma-
 nus antecedit fortitudine cunctas nationes. nam
 F quo-

quotiescunque cum eo congressus est in Italia, semper discessit superior. quod nisi dōmi civium suorum invidia debilitatus esset; Romanos videtur superare potuisse. sed *multorum obreclatio devicit unius virtutem*. Hic autem velut hereditate relictum odium paternum erga Romanos sic confirmavit, ut prius animam, quam id deposuerit: qui quidem cum patria pulsus esset, & alienarum opum indigeret, nunquam destiterit, animo bellare cum Romanis.

II. Nam ut omittam Philippum, quem absens hostem reddidit Romanis: omnium his temporibus potentissimus rex Antiochus fuit. hunc tanta cupiditate incendit bellandi, ut usque a rubro mari arma conatus sit inferre Italiæ. ad quem cum legati venissent Romani, qui de ejus voluntate explorarent, darentque operam consiliis clandestinis, ut Hannibalem in suspicionem regi adducerent, tanquam ab ipsis corruptum, alia atque antea sentire: neque id frustra fecissent, idque Hannibal comperisset, seque ab interioribus consiliis segregari vidisset: tempore dato adiit regem, eique cum multa de fide sua & odio in Romanos commemorasset, hoc adjunxit: *parer, inquit, meus Hamilcar puerulo meo, utpote non amplius novem annos nato, in Hispaniam imperator proficiscens Carthagine, Jovi oprimo maximo hostias immolavit. qua divina res dum conficiebatur, questivit a me, vellemne secum in castra proficisci? id cum libenter accepissem,*

piſſem, atque ab eo petere cœpiſſem, ne dubitares ducere: tum ille, faciam, inquit, ſi fidem mihi, quam poſtulo, dederis, ſemulque ad aram adduxit, apud quam ſacrificare inſtituerat: eamque ceteris remoris, tenentem, jurare juſſit, nunquam me in amicitia cum Romanis fore. id ego juſjurandum patri datum uſque ad hanc diem ita ſervavi, ut nemini dubium eſſe debeat, quin reliquo tempore eadem mente ſem futurus. quare ſi quid amice de Romanis cogitabis; non imprudenter feceris, ſe me celaris. cum quidem bellum parabis, te ipſum fruſtraberis, ſi non me in eo principem poſueris.

III. Hac igitur ætate cum patre in Hiſpaniam profectus eſt, cujus poſt obitum, Haſdrubale imperatore ſuſſecto, equitatu omni præfuit. hoc quoque interfecto, exercitus ſummam imperii ad eum detulit. Id Carthaginem delatum, publice comprobatum eſt. Sic Hannibal minor quinque & viginti annis natu, imperator factus proximo triennio omnes gentes Hiſpaniæ bello ſubegit. Saguntum, fœderatam civitatem, vi expugnavit. tres exercitus maximos comparavit. Ex his unum in Africam miſit, alterum cum Haſdrubale fratre in Hiſpania reliquit, tertium in Italiam ſecum duxit. ſaltum Pyrenæum tranſiit. quacunque iter fecit, cum omnibus incolis confligit. neminem niſi victum, dimiſit. Ad Alpes poſteaquam venit, quæ Italiam a Gallia ſejuungunt, quas nemo unquam cum

exercitu ante eum, præter Herculem Graium, transierat, quo facto is hodie saltus Graius appellatur, Alpianos, conantes prohibere transitu, concidit, loca patefecit, itinera muniit, effecitque, ut ea elephantus ornatus ire posset, qua antea unus homo inermis vix poterat reperere. hac copias traduxit, in Italiamque pervenit.

IV. Confluxerat apud Rhodanum cum P. Cornelio Scipione Cos. eumque pepulerat. Cum hoc eodem de Claudio apud Padum decernit: faucium inde ac fugatum dimittit. Tertio idem Scipio cum collega Tiberio Longo apud Trebiam adversus eum venit. cum his manum conferuit: utrosque profligavit, inde per Ligures Apenninum transiit, petens Etruriam. hoc itinere adeo gravi morbo afficitur oculorum, ut postea nunquam dextero æque bene usus sit. qua valetudine cum etiam tum premeretur, lecticaque ferretur, C. Flaminium Cos. apud Trasimenum cum exercitu insidiis circumventum occidit. neque multo post C. Centenium prætorem, cum delecta manu saltus occupantem. hinc in Apuliam pervenit. Ibi obviam ei venerunt duo Consules: C. Terentius & L. Paulus Æmilius. Utriusque exercitus uno prælio fugavit: Paulum consulem occidit, & aliquot præterea consulares. in his Cn. Servilium Geminum, qui anno superiore fuerat consul.

V. Hæc

V. Hac pugna pugnata; Romam profectus nullo resistente. In propinquis urbis montibus moratus est. Cum aliquot ibi dies castra habuisset, & reverteretur Capuam: Q. Fabius Maximus dictator Romanus in agro Falerno se ei objecit. Hic clausus locorum angustiis, noctu sine ullo detrimento exercitus se expedit. Fabio callidissimo Imperatori verba dedit. namque obducta nocte, farmenta in cornibus jumentorum deligata incendit, ejusque generis multitudinem magnam dispersatam immisit. quo repentino objectu viso, tantum terrorem injecit exercitui Romanorum, ut egredi extra vallum nemo sit ausus. Hanc post rem gestam non ita multis diebus, M. Minucium Rufum magistrum equitum, pari ac dictatorem imperio, dolo productum in proelium, fugavit. Ti Sempronium Gracchum iterum consulem, in Lucanis absens in insidias inductum sustulit. M. Claudium Marcellum quinquies consulem, apud Venusiam pari modo interfecit. Longum est enumerare proelia. Quare hoc unum satis erit dictum. ex quo intelligi possit, quantus ille fuerit. Quamdiu in Italia fuit, nemo ei in acie restitit, nemo adversus eum post Cannensem pugnam in campo castra posuit.

VI. Hic invictus patriam defensum revocatus, bellum gessit, adversus P. Scipionis filium, quem ipse primum apud Rhodanum, iterum apud Padum, tertio apud Trebiam fugaverat. Cum hoc, exhaustis jam patriæ facultatibus, cupivit impra-

sentiarum bellum componere, quo valentior postea congrederetur, in colloquium convenit, conditiones non convenerunt. Post id factum paucis diebus apud Zamam cum eodem confixit: pulsus (incredibile dictu) biduo & duabus noctibus Adrumetum pervenit, quod abest a Zama circiter millia passuum trecenta. In hac fuga Numidæ, qui simul cum eo ex acie excefferant, insidati sunt ei: quos non solum effugit, sed etiam ipsos oppressit. Adrumeti reliquos ex fuga collegit. novis delectibus paucis diebus multos contraxit.

VII. Cum in apparando acerrime esset occupatus, Carthaginenses bellum cum Romanis composuerunt. Ille nihilo fecius exercitui postea præfuit, resque in Africa gessit: itemque Mago frater ejus, usque ad P. Sulpicium & C. Aurelium consules. His enim magistratibus legati Carthaginenses Romam venerunt, qui senatui populoque Romano gratias agerent, quod cum his pacem fecissent, ob eamque rem corona aurea eos donarent, simulque peterent, ut *obsides eorum Fregellis essent, captivique redderentur*. His ex senatus consulto responsum est: *munus eorum gratum acceptumque esse: obsides, quo loco rogarent, futuros: captivos non remissuros, quod Hannibalem, cujus operasus eptum bellum foret, inimicissimum nomini Romano, & nunc cum imperio apud exercitum haberent, itemque fratrem ejus Magonem*. Hoc responso Carthaginenses cognito, Hannibalem do-

MUNA

num Magonemque revocarunt. Hic, ut rediit, prætor factus est, postquam rex fuerat anno secundo & vicésimo. Ut enim Romæ consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur. In eo magistratu pari diligentia se Hannibal præbuit, ac fuerat in bello. namque effecit, ex novis vectigalibus non solum ut esset pecunia, quæ Romanis ex fœdere penderetur, sed etiam superesset, quæ in ærario poneretur. Deinde, anno post præturam, Marco Claudio, Lucio Furio cons. Romani legati Carthaginem venerunt. Hos Hannibal sui exposcendi gratia missos ratus, priusquam his senatus daretur, navem conscendit clam, atque in Syriam ad Antiochum profugit. Hac re palam facta Pœni naves duas, quæ eum comprehenderent, si possent consequi, miserunt: bona ejus publicarunt: ædum a fundamentis disjecerunt, ipsum exsulem judicarunt.

VIII. At Hannibal anno tertio, postquam domo profugerat, L. Cornelio, Quinto Minucio cons. cum quinque navibus Africanam accessit, in finibus Cyrenæorum, si forte Carthaginenses ad bellum, Antiochi spe fiduciaque inducere possent: cui jam persuaserat, ut cum exercitibus in Italiam proficisceretur. Huc Magonem fratrem excivit. Id ubi Pœni resciverunt, Magonem eadem, qua fratrem, pœna affecerunt. Illi desperatis rebus cum solvissent naves, ac vela ventis dedissent, Hannibal ad Antiochum pervenit, de Magonis interitu duplex memoria

na prodita est. Namque alii naufragio, alii a servis ipsius interfectum eum, scriptum reliquerunt. Antiochus autem si tam in agendo bello parere voluisset consiliis ejus, quam in suscipiendo instituerat, propius Tiberi quam Thermopylis, de summa imperii dimicasset. quem etsi multa stulte conari videbat, tamen nulla deseruit in re. Præfuit paucis navibus, quas ex Syria jussus erat in Asiam ducere, hisque adversus Rhodiorum classem in Pamphylia mari conflixit. Quo cum multitudine adversariorum sui superarentur: ipse, quo cornu retagegit, fuit superior.

IX. Antiocho fugato, verens, ne dederetur, quod sine dubio accidisset, si sui fecisset potestatem, Cretam ad Gortynios venit, ut ibi, quod se conferret, consideraret. Vidit autem vir omnium callidissimus, magno se fore periculo, nisi quid providisset, propter avaritiam Cretensium, magnam enim secum pecuniam portabat, de qua sciebat exisse famam. Itaque capit tale consilium, amphoras complures complet plumbo: summas operit auro & argento. Has Gortyniis præsentibus deponit in templo Dianæ; simulans, se suas fortunas illorum fidei credere. His in errorem ductis, statuas æneas, quas secum portabat, omnes sua pecunia complet, easque in propatulo domi abjicit. Gortynii templum magna cura custodiunt, non tam a ceteris, quam ab Hannibale, ne quid ille inscientibus his, tolleret, secumque portaret.

X. Sic

X. Sic conservatis suis rebus Pœnus, illis Cre-
tensibus omnibus, ad Prusiam in Pontum
pervenit. apud quem eodem animo fuit erga Ita-
liam, neque aliud quidquam egit, quam regem ar-
mavit & exercuit adversus Romanos. Quem cum
videret domesticis rebus minus esse robustum, con-
ciliabat ceteros reges, adungebatque bellicosas na-
tiones. Dissidebat ab eo Pergamenus rex Eumenes,
Romanis amicissimus, bellumque inter eos gereba-
tur & mari & terra. quo magis cupiebat eum Han-
nibal opprimi, sed utrobique Eumenes plus valebat
propter Romanorum societatem: quem si removisset,
faciliora sibi cetera fore arbitratur. ad hunc
interficiendum talem inivit rationem. Classe paucis
diebus erant decreturi. superabatur navium mul-
titudine. dolo erat pugnandum, cum par non es-
set armis. Imperavit quam plurimas venenatas ser-
pentes, vivas colligi, easque in vasa fictilia conjici.
Harum cum confecisset magnam multitudinem, die
ipso, quo facturus erat navale prælium, classarios
convocat, hisque præcipit, *omnes ut in unam Eu-
menis regis concurrant navem, & ceteris tantum
satis habeant se defendere. id facile illos serpen-
tium multitudine consecuturos. Rex autem quo-
rave veberetur, ut scirent, se facturum; quem
si aut cepissent, aut interfecissent, magno his polli-
cetur præmio fore.*

XI. Tali cohortatione militum facta, classis ab
utrisque in prælium deducitur, quarum acie

constituta priusquam signum pugnae daretur, Hannibal, ut palam faceret suis, quo loco Eumenes esset, tabellarium in scapha cum caduceo mittit: qui ubi ad naves adversariorum pervenit, epistolam ostendens, se regem professus est querere. Statim ad Eumenem deductus est, quod nemo dubitabat aliquid de pace esse scriptum. Tabellarius, ducis nave declarata suis, eodem unde ierat, se recepit. At Eumenes soluta epistola nihil in ea reperit, nisi quod ad irridendum eum pertineret, cuius etsi causam mirabatur, neque reperiebatur, tamen proelium statim committere non dubitavit. Horum in concursu Bithyni, Hannibalis præcepto, universi naves Eumenis adoriuntur: quorum vim cum rex sustinere non posset, fuga salutem petiit: quam consecutus non esset, nisi intra sua præsidia se recepisset, quæ in proximo litore erant collocata. Reliquæ Pergamenæ naves eum adversarios premerent acrius, repente in eas vasa fictilia, de quibus supra mentionem fecimus, conjici cœpta sunt: quæ jacta initio, risum pugnantibus excitarunt, neque quare id fieret, poterat intelligi. Postquam autem naves completas conspexerunt serpentibus, nova re perterriti, cum, quid potissimum vitarent, non viderent, puppes averterunt, seque ad sua castra nautica retulerunt. Sic Hannibal consilio arma Pergamenorum superavit: neque tum solum, sed sæpe alias pedestribus copiis pari prudentia pepulit adversarios.

XII. Quæ

XII. Quæ dum in Asia geruntur, accidit casu, ut legati Prusiæ Romæ apud L. Flaminium consulem cœnarent, atque ibi de Hannibale mentione facta, ex his unus diceret, eum in Prusiæ regno esse. Id postero die Flaminius senatui detulit. Patres conscripti, qui Hannibale vivo nunquam se sine infidiis futuros existimabant, legatos in Bithyniam miserunt, in his Flaminium, qui a rege peterent, *ne inimicissimum suum secum haberet, sibique ut dederet.* His Prusias negare ausus non est. Illud recusavit, *ne id a se fieri postularent, quod adversus jus hospitii esset: ipsi si possent, comprehenderent: locum ubi esset, facile inventuros.* Hannibal enim uno loco se tenebat in castello, quod ei ab rege datum erat muneri; idque sic ædificarat, ut in omnibus partibus ædificii exitus haberet, semper verens, ne usu eveniret, quod accidit. Huc cum legati Romanorum venissent, ac multitudine domum ejus circumdedissent, puer ab janua prospiciens Hannibali dixit, plures præter consuetudinem armatos apparere. qui imperavit ei, ut omnes fores ædificii circumiret, ac propere sibi renuntiaret, num eodem modo undique obfideretur. Puer cum celeriter, quid esset, renuntiasset, omnesque exitus occupatos ostendisset: sensit id non fortuito factum, sed se peti, neque sibi diutius vitam esse retinendam. quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor pristinarum virtutum venenum, quod semper secum habere consueverat, summat.

XIII. Sic vir fortissimus, multis variisque perfunctus laboribus, anno acquievit septuagesimo. Quibus consulibus interierit, non convenit. nam Atticus Marco Claudio Marcello, Q. Fabio Labeone Cossi. mortuum in annali suo scriptum reliquit. At Polybins L. Emilio Paulo & Cn. Babio Tamphilo: Sulpicius autem, P. Cornelio Cethego, M. Babio Tamphilo. Atque hic tantus vir tantisque bellis districtus, nonnihil temporis tribuit litteris. namque aliquot ejus libri sunt, Græco sermone confecti. in his ad Rhodios *de Cn. Manlii Vulsonis in Asia rebus gestis*. Hujus bella gesta multi memoriæ prodiderunt: sed ex his duo, qui cum eo in castris fuerunt simulque vixerunt, quamdiu fortuna passa est, Silenus, & Sosilus Lacedæmonius. Atque hoc Sosilo Hannibal litterarum Græcarum usus est doctore. Sed nunc tempus est hujus libri facere finem, & Romanorum explicare imperatores: quo facilius collatis utrorumque factis, qui viri præferendi sint, possit judicari.

XXIV.

M. PORCIUS CATO.

Ex libro posteriore Cornelii Nepotis.

I. **C**ato ortus municipio Tusculo, adolescens, priusquam honoribus operam daret, versatus est in Sabinis, quod ibi heredum a patre relictum habebat. Hortatu L. Valerii Flacci,
 quem

quem in consulatu censuraque habuit collegam, ut M. Perpenna Censorius narrare solitus est, Romana demigravit: in foroque esse cœpit. Primum stipendium meruit annorum decem septemque. Q. Fabio Maximo, M. Claudio Marcello Coss. tribunus militum in Sicilia fuit. Inde utrediit, castra secutus est C. Claudii Neronis, magnique ejus opera æstimata est in prælio apud Senam, quo cecidit Hasdrubal frater Hannibalis. Quæstor obtigit P. Cornelio Scipioni Africano, consuli: cum quo non pro fortis necessitudine vixit. namque ab eo perpetua dissensit vita. Ædilis pl. factus est cum C. Helvio. Prator provinciam obtinuit Sardiniam, ex qua quæstor superiore tempore ex Africa decedens, Q. Ennium poëtam deduxerat: quod non minoris existimamus, quam quemlibet amplissimum Sardiniensem triumphum.

II. Consulatum gessit cum L. Valerio Flacco, forte provinciam nactus Hispaniam citeriorem, exque ea triumphum deportavit. Ibi cum diutius moraretur, P. Scipio Africanus consul iterum, ejus in priore consulatu quæstor fuerat, voluit eum de provincia depellere, & ipse ei succedere. neque hoc per senatum efficere potuit, cum quidem Scipio in civitate principatum obtineret: quod tum non potentia, sed jure respublica administrabatur. Quæ ex re iratus consulatu peracto, privatus in urbe mansit. At Cato, censor cum eodem Flacco factus, favore præfuit ei potestati. Nam & in complures no-

biles animadvertit: & multas res novas in edictum addidit, qua re luxuria reprimeretur, quæ jam tum incipiebat pullulare. Circiter annos octoginta usque ad extremam ætatem, ab adolescentia reipublicæ causâ suscipere inimicitias non destitit. a multis tentatus, non modo nullum detrimentum estimationis fecit, sed, quoad vixit, vitutum laude crevit.

III. In omnibus rebus singulari fuit prudentia & industria. Nam & agricola sollers, & reipublicæ peritus, & juris cōsultus, & magnus imperator, & probabilis orator, & cupidissimus litterarum fuit. Quarum studium etsi senior arripuerat, tamen tantum in eis progressum fecit, ut non facile reperire possis, neque de Græcis, neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum. Ab adolescentiâ confecit orationes. Senex scribere historias instituit, quarum sunt libri septem. Primus continet res gestas Regum populi Romani. Secundus & tertius unde quæque civitas orta sit Italica; Ob quam rem omnes Origines videtur appellasse. In quattuor autem bellum Punicum primum: in quinto secundum. Atque hæc omnia capitulatim sunt dicta. Reliquaque bella pari modo persecutus est, usque ad præturam Ser. Galbæ, qui disrupit Lusitanos. Atque horum bellorum duces non nominavit, sed sine nominibus res notavit. In iisdem exposuit, quæ in Italia Hispanisque viderentur admiranda. In quibus multa industria & diligentia comparat,

parat,

patet, multa doctrina. Hujus de vita & moribus plura in eo libro persecuti sumus, quem separatim de eo fecimus, rogatu Titi Pomponii Attici. Quare studiosos Catonis, ad illud volumen delegamus.

XXV.

T. POMPONII ATTICI VITA
EX CORNELIO NEPOTE.

I. Pomponius Atticus, ab origine ultima stirpis Romanae generatus, perpetuo a majoribus acceptam equestrem obtinuit dignitatem. Patre usus est diligente, indulgente, & tum ut erant tempora, diti, inprimisque studioso litterarum. Hic prout ipse amabat litteras, omnibus doctrinis, quibus puerilis aetas impertiri debet, filium erudit. Erat autem in puero, praeter docilitatem ingenii, summa suavitas oris ac vocis, ut non solum celeriter arriperet, quae tradebantur, sed etiam excellenter pronuntiaret. Qua ex re, in pueritia, nobilis inter aequales ferebatur, clariusque exsplendescerebat, quam generosi condiscipuli animo a quo ferre possent. Itaque incitabat omnes studio suo: quo in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marius C. filius, M. Cicero: quos consuetudine sua sic sibi devinxit, ut nemo iis perpetuo fuerit carior.

II. Pa

II. Pater mature decessit. ipse adolescentulus, propter affinitatem P. Sulpicii, qui tribunus plebis interfectus est, non expers fuit illius periculi. Namque Anicia Pomponii consobrina nupserat M. Servio, fratri P. Sulpicii. Itaque interfecto P. Sulpicio, posteaquam vidit, Cinnano tumultu civitatem esse perturbatam, neque sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet; dissociatis animis civium, cum alii Sullanis, alii Cinnanis faverent partibus: idoneum tempus ratus studiis obsequendi suis, Athenas se contulit. neque eo secius adolescentem Marium, hostem judicatum, juvit opibus suis: cujus fugam pecunia sublevavit. Ac ne illa peregrinatio detrimentum aliquod afferret rei familiari, eodem magnam partem fortunarum trajecit suarum. Hic ita vixit, ut universis Atheniensibus merito esset carissimus. Nam præter gratiam, quæ jam in adolescentulo magna erat, sæpe suis opibus inopiam eorum publicam levavit. Quam enim versuram facere publice necesse esset, neque ejus conditionem æquam haberent: semper se interposuit, atque ita, ut neque usuram unquam ab iis acceperit, neque longius quam dictum esset, eos debere passus sit. Quod utrumque erat iis salutare. Nam neque indulgendo inveterascere eorum æs alienum patiebatur, neque multiplicandis usuris crescere. Auxit hoc officium aliâ quoque liberalitate. Nam universos frumento donavit, ita ut singulis septem
modii

modii tritici darentur: qui modus mensuræ medimnus Athenis appellatur.

III. Hic autem sic se gerebat, ut *communis infinis, par principibus* videretur. Quo factum est, ut huic omnes honores, quos possent, publice haberent, civemque facere studerent. quo beneficio ille uti noluit. quod nonnulli ita interpretantur, amitti civitatem Romanam alia adscita. Quamdiu adfuit, ne qua sibi statua poneretur, restitit: absens prohibere non potuit. itaque aliquot ipsi & Phidiaz, locis sanctissimis posuerunt. Hunc enim in omni procuratione reipublicæ actorem auctoremque habebant. Igitur primum illud munus fortunæ, quod in ea potissimum urbe natus est, in qua domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eandem & patriam haberet & dominam. Hoc specimen prudentiæ, quod cum in eam civitatem se contulisset, quæ antiquitate, humanitate, doctrina præstaret omnes, unus ante alios fuerit carissimus.

IV. Huc ex Asia Sulla decedens cum venisset, quamdiu ibi fuit, secum habuit Pomponium, captus adolescentis & humanitate, & doctrina. Sic enim Græce loquebatur, ut Athenis natus videretur. Tanta autem suavitas erat sermonis Latini, ut appareret, in eo nativum quendam leporem esse, non adscitum. Idem poemata pronun-

nuntiabat & græce & latine, sic, ut supra nihil posset. Quibus rebus factum est, ut Sulla nusquam eum ab se dimitteret, cuperetque secum deducere. cui cum persuadere tentaret, *noli, oro te*, inquit Pomponius, *adversum eos me velle ducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui*. At Sulla, adolescentis officio collaudato, omnia munera ei, quæ Athenis acceperat, proficiscens iussit deferri. Hic complures annos moratus, cum & rei familiari tantum operæ daret, quantum non indiligens deberet paterfamilias, & omnia reliqua tempora aut litteris aut Atheniensium reipublicæ tribueret, nihilominus amicis urbana officia præstitit. Nam & ad comitia eorum ventitavit, & si qua res major acta est, non defuit. sicut Ciceroni in omnibus ejus periculis singularem fidem præbuit: cui ex patria fugienti LLS, dūcenta & quinquaginta millia donavit. Tranquillatis autem rebus Romanis, remigravit Romam, ut opinor, L. Cotta & L. Torquato Coss. quem diem sic universa civitas Atheniensium profecuta est, ut lacrymis desiderii futuri dolorem indicaret.

V. Habebat avunculum Q. Cæciliū, equitem Romanum familiarem L. Luculli, divitem, difficillima natura, cujus sic asperitatem veritus est, ut, quem nemo ferre posset, hujus sine offensione ad summam senectutem retinuerit benevolentiam, quo facto, tulit pietatis fructum. Cæcilius enim

me-

moriens, testamento adoptavit eum, heredemque fecit ex dodrante. ex qua hereditate accepit circiter centies LLS. Erat nupta soror Attici Q. Tullio Ciceroni: easque nuptias M. Cicero conciliarat; cum quo a condiscipulatu vivebat conjunctissime, multo etiam familiarius, quam cum Quinto, ut judicari possit, *plus in amicitia valere similitudinem morum quam affinitatem.* Utebantur autem intime Q. Hortensio, qui iis temporibus principatum eloquentiæ tenebat, ut intelligi non posset, uter eum plus diligeret, Cicero an Hortensius: & id, quod erat difficillimum, efficiebat, *ut inter quos tantæ laudis esset æmulatio, nulla intercederet obirectatio, essetque talium virorum copula.*

VI. In republica ita versatus est, ut semper optimarum partium & esset & existimaretur, neque tamen se civilibus fluctibus committeret, quod non magis eos in sua potestate existimabat esse, qui se iis dedissent, quam qui maritimis jactarentur. Honores non petiit, cum ei paterent propter vel gratiam vel dignitatem: quod neque peti more majorum, neque capi possent conservatis legibus in tam effusis ambitus largitionibus, neque geri e republica sine periculo, corruptis civitatis moribus. Ad hastam publicam nunquam accessit. Nullius rei neque præ, neque manceps factus est. Neminem neque suo nomine, neque subscribens, accusavit.

vit. In jus de sua re nunquam iit: iudicium nullum habuit. Multorum consulum pratorumque praefecturas delatas sic accepit, ut neminem in provinciam sit securus: honore fuerit contentus, rei familiaris despexerit fructum. Qui ne cum Q. quidem Cicerone voluerit ire in Asiam, cum apud eum legati locum obtinere posset. Non enim decere se arbitrabatur cum praetura gerere noluisse, a seclam esse praetoris. qua in re non solum dignitati serviebat, sed etiam tranquillitati, cum suspiciones quoque vitaret criminum. quo fiebat, ut ejus observantia omnibus esset carior, cum eam officio, non timori, neque spei tribui viderent.

VII. Incidit Caesarianum civile bellum, cum haberet annos circiter sexaginta. usus est aetatis vacatione, neque se quoquam movit ex urbe. Quae amicis suis opus fuerant ad Pompejum proficiscentibus, omnia ex sua re familiari dedit. Ipsum Pompejum conjunctum non offendit. Nullum enim ab eo habebat ornamentum, ut ceteri, qui per eum aut honores, aut divitias ceperant: quorum partim invitissimi castra sunt secuti, partim summa cum ejus offensione, domi remanserunt. Attici autem quies tantopere Caesari fuit grata, ut victor cum privatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solum molestus non fuerit, sed etiam sororis & Q. Ciceronis filium ex Pompeji castris concesserit. Sic vetere instituto vitae effugit nova pericula.

VIII.

VIII. Secutum est illud occiso Cæsare, cum res publica penes Brutos videretur esse, & Cassium, ac tota civitas se ad eum convertisse videretur: sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adolescens æquali familiaris, quam hoc sene: neque solum eum principem consilii haberet: sed etiam in convivio. Excogitatum est a quibusdam, ut privatum ærarium, Cæsaris interfectoribus ab equitibus Romanis constitueretur. Id facile effici posse arbitrati sunt, si & principes illius ordinis pecunias contulissent. Itaque appellatus est a C. Flavio Bruti familiari Atticus, ut ejus rei princeps esse vellet. At ille, qui officia amicis præstanda sine factione existimaret, semperque a talibus se consiliis removisset, respondit: *si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usurum quantum ea paterentur; se neque cum quoquam de ea re collocuturum neque coiturum.* Sic ille consensionis globus, hujus unius disensione disjectus est. Neque multo post superior esse cæpit Antonius: ita ut Brutus & Cassius, provinciarum, quæ iis dicis causa datæ erant a consulibus, desperatis rebus, in exilium proficiscerentur. Atticus, qui pecuniam simul cum ceteris conferre noluerat florenti illi parti, abjecto Bruto Italiaque cedenati LLS. centum millia muneri misit. eidem in Epiro absens, trecenta jussit dari: neque eo magis potenti adulatus est Antonio, neque desperatos reliquit.

IX. Se.

IX. Secutum est bellum gestum apud Mutinam. In quo si tantum eum prudentem dicam, minus quam debeam, prædicem, cum ille potius divinus fuerit; si divinatio appellanda est perpetua naturalis bonitas, quæ nullis casibus neque agitur, neque minuitur. Hostis Antonius iudicatus Italia cesserat, spes restituendi nulla erat, non solum ejus inimici, qui tum erant potentissimi & plurimi, sed etiam amici adversariis ejus se dabant, & in eo lædendo se aliquam consecuturos sperabant commoditatem: ejus familiares insequabantur, uxorem Fulviam omnibus rebus spoliare cupiebant, liberos etiam extinguere parabant. Atticus, cum Ciceronis intima familiaritate uteretur, amicissimus esset Bruto: non modo nihil iis indulsit ad Antonium violandum, sed e contrario familiares ejus ex urbe profugientes, quantum potuit rexit: quibus rebus indiguerunt, adjavit. P. vero Volumnio ea tribuit, ut plura a parente proficisci non potuerint. Ipsi autem Fulviæ, cum litibus distineretur, magnisque terroribus vexaretur, tanta diligentia officium suum præstitit, ut nullum illa stiterit vadimonium sine Attico, hic sponsor omnium rerum fuerit. Quin etiam, cum illa fundum secunda fortuna emisisset in diem neque post calamitatem versuram facere potuisset: ille se interposuit, pecuniamque sine fœnore, sineque ulla stipulatione ei credidit, maximum existimans quæstum, memorem gratumque cognosci, simulque aperire, *se non fortuna, sed homi-*
nibus

nibus salere esse amicum. Quæ cum faciebat, nemo eum temporis causa facere poterat existimare. Nemini enim in opinionem veniebat, Antonium rerum potiturum. Sed sensim is a nonnullis optimatibus reprehendebatur, quod parum odisse malos cives videretur.

X. Ille autem sui iudicii, potius quid se facere par esset, intuebatur, quam quid alii laudaturi forent. Conversa subito fortuna est. Ut Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum futurum putarat, propter intimam familiaritatem Ciceronis & Bruti. Itaque ad adventum imperatorum de foro decesserat, timens proscriptionem: latebatque apud P. Volumnium, cui, ut ostendimus paullo ante, opem tulerat: (tanta varietas iis temporibus fuit fortunæ: ut modo hi, modo illi in summo essent aut fastigio, aut periculo) habebatque secum Q. Gellium Canium, æqualem, simillimumque sui. Hoc quoque fit Attici bonitatis exemplum, quod cum eo, quem puerum in ludo cognoverat, adeo conjuncte vixit, ut ad extremam ætatem amicitia eorum creverit. Antonius autem etsi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solum ei, sed omnibus etiam ejus amicis esset inimicus, eosque vellet proscribere: multis hortantibus tamen, Attici memor fuit officii, & ei, cum requisisset, ubinam esset, sua manu scripsit, *ne timeret, statimque ad se veniret, se eum & Gellium*

lium

lium Canium de proscriptorum numero exemisse.
 Ac, ne quod in periculum incideret, quod noctu fiebat, præsidium ei misit. Sic Atticus in summo timore non solum sibi, sed etiam ei, quem carissimum habebat, præsidio fuit. Neque enim suæ solum a quoquam auxilium petiit salutis, sed conjunctim: ut appareret, nullam se junctam sibi ab eo velle esse fortunam. Quod si gubernator præcipua laude fertur, qui navem ex hieme marique scopulo servat: cur non singularis ejus existimetur prudentia, qui ex tot, tamque gravibus procellis civilibus, ad incolumitatem pervenit?

XI. Quibus ex malis ut se emerfit, nihil aliud egit, quam ut plurimis, quibus rebus posset, esset auxilio. Cum prosriptos præmiis imperatorum vulgus conquereret, nemo in Epirum venit, cui res ulla defuerit. nemini non ibi perpetuo manendi potestas facta est. Quin etiam post prælium Philippense, interitumque C. Cassi & M. Bruti, L. Julium Mocillam prætorium, & ejus filium, Aulumque Torquatam, ceterosque pari fortuna perculsos, instituerit tueri: atque ex Epiro his omnia Samothraciam supportari jusserit. Difficile enim est omnia persequi, & non necessaria. Illud unum intelligi volumus: illius liberalitatem, neque temporariam, neque callidam fuisse. Id ex ipsis rebus ac temporibus judicari potest: quod non florentibus se venditavit, sed afflictis semper succurrit. qui
 quidem

quidem Serviliam, Bruti matrem, non minus post mortem ejus, quam florentem coluerit. Sic liberalitate utens, nullas inimicitias gessit: quod neque lædebat quemquam, neque si quam injuriam acceperat, malebat ulcisci, quam oblivisci. Idem immortali memoria percepta retinebat beneficia: quæ autem ipse tribuerat, tamdiu meminerat, quoad ille gratus erat, qui acceperat. Itaque hic fecit, ut vere dictum videatur: *Sui cuique mores fingunt fortunam.* Neque tamen prius ille fortunam, quam se ipse finxit: qui cavit, ne qua in re jure plecteretur.

XII. His igitur rebus effecit, ut M. Vipsanius Agrippa, intima familiaritate conjunctus adolescenti Cæsari, cum propter suam gratiam & Cæsaris prudentiam, nullius conditionis non haberet potestatem, potissimum ejus diligeret affinitatem, præoptaretque equitis Romani filiam generosarum nuptiis. atque harum nuptiarum conciliator fuit (non est enim celandum) M. Antonius triumvir reipublicæ constituendæ: cujus gratia cum augere possessiones posset suas, tantum abfuit a cupiditate pecuniæ, ut nulla in re usus sit ea, nisi in deprecandis amicorum aut periculis, aut incommodis. Quod quidem sub ipsa proscriptione perillustre fuit. Nam cum L. Saufeii, equitis Romani, æqualis fuit, (qui cum eo complures annos studio ductus Philosophiæ habitabat, habebatque in Italia

G

pre-

pretiosas possessiones,) triumviri bona vendidissent, consuetudine ea, qua tum res gerebantur: Attici labore, atque industria factum, ut eodem nuntio Saufeius fieret certior, se patrimonium amisisse & reeperasse. Idem L. Julium Calidum, quem post Lucretii Catullique mortem, multo elegantissimum poetam nostram tulisse aetatem vere videor posse contendere, neque minus virum bonum, optimisque artibus eruditum, post proscriptionem equitum, propter magnas ejus Africanas possessiones, in proscriptorum numerum a P. Volumnio, praefecto fabrum Antonii, absentem relatum expedivit. Quod in praesenti utrum ei laboriosius, an gloriosius fuerit, difficile fuit judicare: quod in eorum periculis, non secus absentes, quam praesentes amicos Attico esse curae cognitum est.

XIII. Neque vero minus ille vir, bonus paterfamilias habitus est, quam civis. Nam cum esset pecuniosus, nemo illo minus fuit emax, minus aedificator. Neque tamen non in primis bene habitavit, omnibusque optimis rebus usus est. Nam domum habuit in colle Quirinali Tamphilanam, ab avunculo hereditate relictam; cujus amoenitas non aedificio, sed silva constabat. Ipsum enim tectum antiquitus constitutum, plus salis, quam sumtus habebat: in quo nihil commutavit, nisi quod vetustate coactus est. Usus est familia, si utilitate judicandum est, optima: si forma, vix mediocri.

nam-

namque in ea erant pueri litteratissimi, anagnostæ optimi, & plurimi librarii, ut ne pedisequus quidem quisquam esset, qui non utrumque horum pulchre facere posset. Pari modo artifices ceteri, quos cultus domesticus desiderat, opprime boni; neque tamen horum quemquam, nisi dominatum, domique factum habuit: quod est signum non solum continentiæ, sed etiam diligentiæ. Nam *Et non intemperanter concupiscere, quod a plurimis videas, continentis debet duci: Et potius diligentia, quam pretio, parare non mediocris est industria.* Elegans, non magnificus, splendidus, non sumtuosus; omni diligentia munditiam, non affluentiam affectabat. suppellex modica, non multa, ut in neutram partem conspici posset. Nec hoc præteribo, quamquam nonnullis leve visum iri putem. cum in primis lautus esset eques Romanus, & non parum liberaliter domum suam omnium ordinum homines invitaret, scimus non amplius, quam terna millia æris, peræque in singulos menses, ex ephemeride eum expensum sumtuum ferre solitum. Atque hoc non auditum, sed cognitum prædicamus. Sæpe enim propter familiaritatem domesticis rebus interfuimus.

XIV. Nemo in convivio ejus aliud acroama audivit, quam anagnosten: quod nos quidem jucundissimum arbitramur. Neque unquam sine aliqua lectione apud eum cœnatum est; ut non mi-

nus animo, quam ventre convivæ delectarentur. Namque eos vocabat, quorum mores a suis non abhorrent. Cum tanta pecuniæ facta esset accessio, nihil de quotidiano cultu mutavit, nihil de vitæ consuetudine: tantaque usus est moderatione, ut neque in festertio vicies, quod a patre acceperat, parum se splendide gesserit: neque in festertio centies affluentius vixerit, quam instituerat, parique fastigio steterit in utraque fortuna. Nullos habuit hortos, nullam suburbanam, aut maritimam sumtuosam villam, neque in Italia, præter Ardeatinum & Numentanum, rusticum prædium: omnisque ejus pecuniæ reditus constabat in Epiroticis, & urbanis possessionibus. Ex quo cognosci potest, eum *usum pecuniæ non magnitudine, sed ratione metiri solitum.*

XV. Mendacium neque dicebat, neque pati poterat. Itaque ejus comitas non sine severitate erat, neque gravitas sine facilitate: ut difficile esset intellectu, utrum eum amici magis vererentur, quam amarent. Quidquid rogabatur, religiose promittebat: quod non liberalis sed levis arbitrabatur, polliceri quod præstare non posset. Idem in nitendo quod semel admisisset, tanta erat cura, ut non mandatam, sed suam rem videretur agere. Nunquam suscepti negotii eum pertaxum est. Suam enim existimationem in ea re agi putabat: qua nihil habebat carius. Quo fiebat, ut omnia M. &
Q. Ci.

Q Ciceronum, Catonis, Hortensii, Auli Torquati, multorum præterea equitum Romanorum negotia procuraret. Ex quo judicari poterat, non inertia sed iudicio fugisse reipublicæ procurationem.

XVI. Humanitatis vero nullum afferre majus testimonium possum, quam quod adolescens idem seni Sullæ fuerit jucundissimus, senex adolescenti M. Bruto: cum æqualibus autem suis, Q. Hortensio & M. Cicerone sic vixerit, ut judicari difficile sit, cui ætati fuerit aptissimus. quanquam eum præcipue dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit aut familiarior. Hi rei sunt indicio, præter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus jam sunt editi, sexdecim volumina epistolarum, ab consulatu ejus usque ad extremum tempus, ad Atticum missarum: quæ qui legat, non multum desideret historiam contextam illorum temporum. Sic enim omnia de studiis principum, vitiis ducum, mutationibus reipublicæ perscripta sunt, ut nihil in iis non appareat: & facile existimari possit, prudentiam quodammodo esse divinationem. Non enim Cicero ea solum, quæ vivo se acciderunt, futura prædixit: sed etiam quæ nunc usu veniunt, cecinit ut vates.

XVII. De pietate autem Attici quid plura commemorem? cum hoc ipsam vere gloriantem audierim in funere matris suæ, quam extulit

annorum nonaginta, cum esset septem & sexaginta, se nunquam cum matre in gratiam redisse, nunquam cum sorore fuisse in similtate, quam prope æqualem habebat. Quod est signum, aut nullam unquam inter eos querimoniam intercessisse, aut hunc ea fuisse in suos indulgentia, ut quos amare deberet, irasci eis nefas duceret. neque id fecit natura solum, quanquam omnes ei paremus, sed etiam doctrina. nam & *principum philosophorum ita percepta habuit præcepta, ut iis ad vitam agendam, non ad ostentationem uteretur.*

XIIX. Moris etiam majorum summus imitator fuit, antiquitatisque amator: quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine exposuerit, quo magistratus ornavit. Nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illustris est populi Romani, quæ non in eo suo tempore sit notata: & quod difficillimum fuit, sic familiarum originem subtexit, ut ex eo clarorum virorum propagines possimus cognoscere. Fecit hoc idem separatim in aliis libris; ut M. Bruti rogatu Juniam familiam a stirpe ad hanc ætatem, ordine enumeravit, notans, qui, a quo ortus, quos honores, quibusque temporibus cepisset; pari modo Marcelli Claudii, de Marcellorum: Scipionis Cornelii, & Fabii Maximi, de Corneliorum & Fabiorum, & Æmiliorum quoque: quibus libris nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam cupiditatem
habent

habent notitiæ clarorum virorum. Attigit quoque poëticen: credimus, ne ejus expers esset suavitatis. Namque versibus, qui honore rerumque gestarum amplitudine ceteros Romani populi præstiterunt, exposuit; ita, ut sub singulorum imaginibus, facta magistratusque eorum, non amplius quaternis quinisque versibus descripserit. quod vix credendum sit, tantas res, tam breviter potuisse declarari. Est etiam liber Græce confectus, *de consulari Ciceronis*. Hactenus Attico vivo edita hæc a nobis sunt.

XIX. Nunc quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua persequemur: &, quantum poterimus, rerum exemplis lectores docebimus, sicut supra significavimus, *suos cuique mores plerumque conciliare fortunam*. Namque hic contentus ordine equestri, quo erat ortus, in affinitatem pervenit imperatoris divi Julii filii: cum jam ante familiaritatem ejus esset consecutus nulla alia re, quam elegantia vitæ, qua ceteros ceperat principes civitatis, dignitate pari, fortuna humiliore. Tanta enim prosperitas Cæsarem est consecuta, ut nihil ei non tribuerit fortuna, quod cuiquam ante detulerit; & conciliarit, quod civis Romanus quivit consequi. Nata est autem Attico neptis ex Agrippa, cui virginem filiam collocarat. Hanc Cæsar vix anniculam, Tiberio Claudio Neroni, Drusilla nato, privigno suo, despondit: quæ conjunctio necessitudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit frequentiore.

XX. Quamvis ante hæc sponsalia non solum, cum ab urbe abesset, nunquam ad suorum quemquam litteras misit, quin Attico mitteret, quid ageret, in primis quid legeret, quibus in locis, & quamdiu esset moraturus: sed etiam cum esset in urbe, & propter suas infinitas occupationes, minus sapere, quam vellet, Attico frueretur, nullus dies tamen temere intercessit, quo non ad eum scriberet, quo non aliquid de antiquitate ab eo requireret: modo aliquam ei quæstionem poëticam proponeret, interdum jocans ejus verbosiores eliceret epistolas. Ex quo accidit, cum ædes Jovis Feretrii, in Capitolio ab Romulo constituta, vetustate atque incuria detecta prolaberetur, ut Attici admonitu, Cæsar eam reficiendam curaret. Neque vero ab M. Antonio minus absens litteris colebatur: adeo, ut accurate ille, ex ultimis terris, quid ageret, quid curæ sibi haberet, certiozem faceret Atticum. Hoc quale sit, facilius existimabit is, qui judicare poterit, quantæ sit sapientiæ, eorum retinere usum benevolentiamque, inter quos maximarum rerum non solum æmulatio, sed obtreclatio tanta intercedebat, quantam fuit incidere necesse inter Cæsarem atque Antonium, cum se uterque principem non solum urbis Romanæ, sed orbis terrarum esse cuperet.

XXI. Tali modo cum septem & septuaginta annos compleisset, atque ad extremam senectutem non minus dignitate, quam gratia fortunaque cre-

crevisset (multas enim hereditates nulla alia re quam bonitate est consecutus) tantaque prosperitate usus esset valetudinis, ut annos triginta medicina non indignisset: nactus est morbum, quem initio & ipse & medici contemserunt. nam putarunt esse tensesmon. cui remedia celeria faciliaque proponebantur. In hoc cum tres menses sine ullis doloribus, præterquam quos ex curatione capiebat, consumsisset: subito tanta vis morbi in unum intestinum prorupit, ut extremo tempore, per lumbos fistula putris eruperit. Atque hoc prius, quam ei accideret, postquam in dies dolores accrescere, febremque accessisse sensit, Agrippam generum ad se arcessi iussit, & cum eo L. Cornelium Balbum, Sextumque Peducæum. hos ut venisse vidit; in cubitum nixus, *Quantam, inquit, curam diligentiamque in valetudine mea tuenda hoc tempore adhibuerim, cum vos testes habeam, nihil opus est pluribus verbis commemorare. quibus quoniam, ut spero, sati feci, nihilque reliqui feci, quod ad sanandum me pertineret, reliquum est, ut egomet mihi consulam. Id vos ignorare nolui. Nam mihi stat, alere morbum desinere. namque his diebus quidquid cibi sumsi, ita produxi vitam, ut auxerim dolores sine spe salutis. Quare a vobis peto primum, ut consilium probetis meum: deinde, ne frustra dehortandū conemini.*

XXII. Hæc

XXII. Hac oratione habita, tanta constantia vocis atque vultus, ut non ex vita, sed ex domo in domum videretur migrare, cum quidem Agrippa eum flens, atque osculans, oraret atque obsecraret, *ne id quod natura cogeret, ipse quoque sibi acceleraret: & quoniam tum quoque posset temporibus superesse, se sibi suisque reservaret*: preces ejus taciturna sua obstinatione compressit. Sic cum biduum cibo se abstinuisset: subito febris decessit, leviorque morbus esse cœpit. tamen propositum nihilo secius peregit. Itaque die quinto, postquam id consilium inierat, pridie Kalend. Aprilis, Cn. Domitio, C. Sosio Coss. decessit. Elatus est in lecticula, ut ipse præscriperat, sine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis maxima vulgi frequentia. Sepultus est juxta viam Appiam, ad quintum lapidem, in monumento Q. Cæcili avunculi sui.

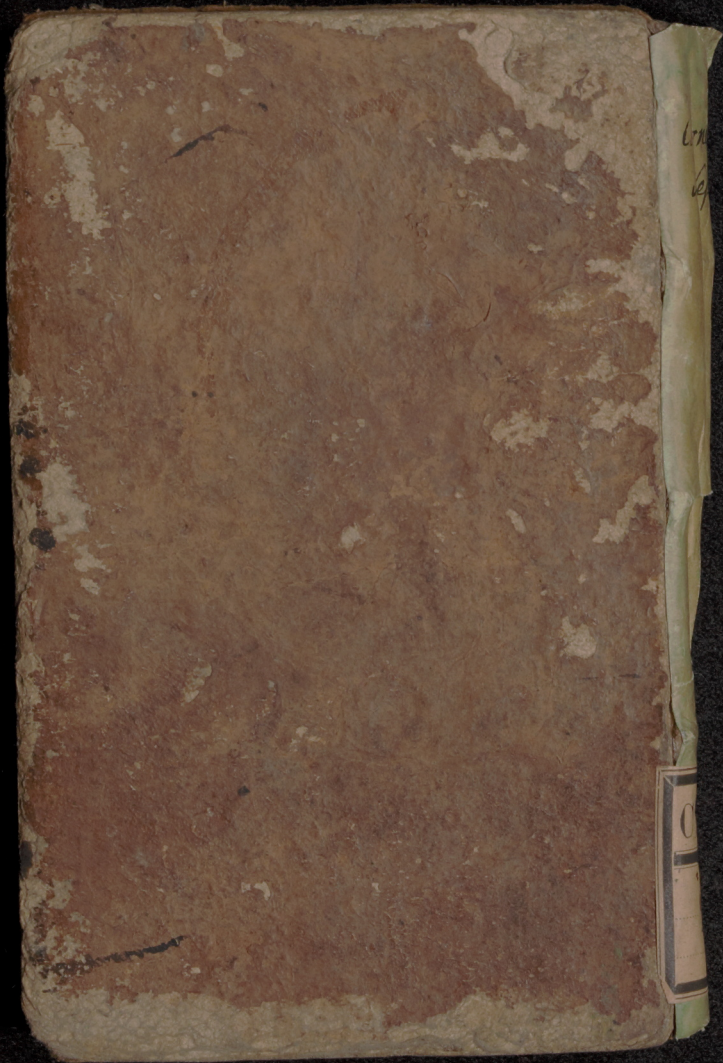

8ADSS

WJ

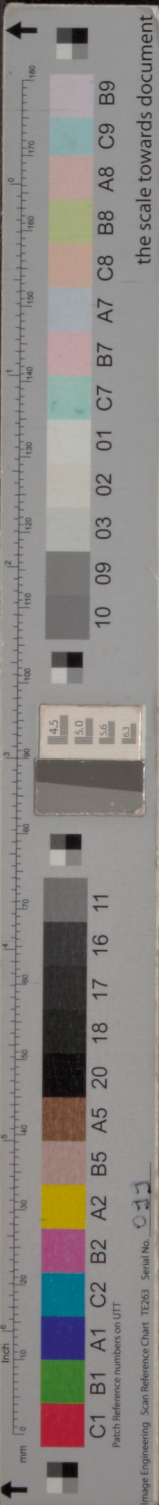
Handwritten scribbles and marks, possibly including a signature or initials.

Handwritten scribbles and marks, possibly including a signature or initials.

Handwritten text on a small label on the spine, possibly indicating a library or collection name.

Printed text on a small label on the spine, possibly indicating a library or collection name.

the scale towards document

C U S.

149

Hortensii, Auli Torquati
itum Romanorum nego-
dicari poterat, non iner-
blicaꝝ procurationem.

nullum afferre majus te-
n, quam quod adolescens
cundissimus, senex ado-
qualibus autem suis, Q.
sic vixerit, ut judicari
ptissimus. quanquam
ro, ut ne frater quidem
familiarior. ✓ Eirei sunt
in quibus de eo facit
s jam sunt editi, sexde-
ab consulatu ejus usque
Atticum missarum: quæ
esideret historiam con-

Sic enim omnia de stu-
cum, mutationibus rei-
t nihil in iis non appa-
it, prudentiam quodam-
Non enim Cicero ea fo-
nt, futura prædixit: sed
nt, cecinit ut vates.

Attici quid plura com-
hoc ipsum vere gloriam-
atris suæ, quam extulit
G 3 abno-